

10:17

BLINDE OG STÆRKT SVAGSYNEDE

BARRIERER FOR SAMFUNDSDELTAGELSE

STEEN BENGTTSSON
NURI CAYUELAS MATEU
ANDERS HØST

KØBENHAVN 2010
SFI – DET NATIONALE FORSKNINGSCENTER FOR VELFÆRD

BLINDE OG STÆRKT SVAGSYNEDE.
BARRIERER FOR SAMFUNDSDELTAGELSE.
Afdelingsleder: Lars Pico Geerdsen
Afdelingen for Socialpolitik og velfærdsydelse

Undersøgelsens følgegruppe:
Line Krabbe, Indenrigs- og Socialministeriet
Rinze van der Goot, Undervisningsministeriet
Camilla Beherend, Arbejdsmarkedsstyrelsen
Mariann Lillemose, Dansk Blindesamfund
Hans Rasmussen, Dansk Blindesamfund
Hanne Dreisdorf, Forældreforening Dansk Blindesamfund
Torben Pedersen, Forældreforening Dansk Blindesamfund
Rigmor Lond, Kommunernes Landsforening
Kirsten Plambech, Danske Handicaporganisationer
Helene Skude Jensen, Danske Regioner
Ane Esbersen, Center for Ligebehandling af Handicap
Nynne Christoffersen, Kennedy Centret

ISSN: 1396-1810
ISBN: 978-87-7487-979-4

Layout: Hedda Bank
Forsidefoto: Wjciech Augusynowicz
Oplag: 600
Tryk: Rosendahls – Schultz Grafisk A/S

© 2010 SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd
Herluf Trolles Gade 11
1052 København K
Tlf. 33 48 08 00
sfi@sfi.dk
www.sfi.dk

SFI's publikationer kan frit citeres med tydelig angivelse af kilden.
Skrifter, der omtaler, anmelder, henviser til eller gengiver SFI's
publikationer, bedes sendt til centret.

INDHOLD

	FORORD	7
	RESUMÉ	9
1	SAMMENFATNING	11
	Hovedresultater	11
	Uddannelse	12
	Helbred og motion	13
	Samfundsdeltagelse	15
	Beskæftigelse eller pension	16
	Beskæftigelsesvilkår	18
2	BAGGRUND	21
	Definitioner af synshandicap	22
	Medicinsk defineret synshandicap	22
	Socialt defineret synshandicap	24
	Samfundsdeltagelse	25
3	METODE OG DESIGN	29
	Population	30
	Data	32
	Datapræsentation og repræsentativitet	33
	Måling af barrierer for deltagelse	38
4	SYNSHANDICAP OG BARRIERER FOR HELBRED OG MOTION	43

	Selvurderet helbred	43
	Overvægt og undervægt	46
	Motionsvaner	50
	Konklusion	50
5	SYNSHANDICAP OG BARRIERER FOR SOCIALT SAMVÆR	53
	Kontakt til andre mennesker	54
	Ensomhed	56
	Konklusion	58
6	SYNSHANDICAP OG BARRIERER FOR GENEREL SAMFUNDSDELTAGELSE	59
	Offentlige transportmuligheder	59
	Fritidsundervisning, foreningsliv og frivilligt arbejde	62
	Konklusion	65
7	SYNSHANDICAP OG UDDANNELSES BARRIERER	67
	Uddannelsesbarrierer	67
	Frafald	73
	Kendskab til støtteordninger til uddannelse	74
	Konklusion	75
8	SYNSHANDICAP OG BESKÆFTIGELSES BARRIERER	77
	Beskæftigelsesbarrierer	78
	Barrierer for ønsket om beskæftigelse	80
	Begrundelse for at arbejde	82
	Forudsætninger, der muliggør beskæftigelse	85
	Varige ydelser som beskæftigelsesbarrierer	87
	Kendskab til støtteordninger	90

	Konklusion	92
9	SYNSHANDICAP OG BESKÆFTIGELSESVILKÅR	95
	Selvforsørgelse	95
	Begrundelser for og veje til beskæftigelse	96
	Sektor og arbejdstid	98
	Arbejdsstillinger, -bevægelser og -gener	101
	Hjælp og støtte i arbejdet	104
	Beskæftigelsens værdi – udviklingsmuligheder, mening, belønning og ledelseskvalitet	105
	Bekymringer for fremtiden	107
	Konklusion	110
	BILAG	113
	LITTERATUR	116
	SFI-RAPPORTER SIDEN 2009	119

FORORD

Undersøgelsen af blinde menneskers vilkår er initieret af Dansk Blindsamfund og det daværende Indenrigs- og Socialministerium og omfatter to undersøgelser af henholdsvis børn i alderen 10-15 år og voksne i alderen 19-65 år. Det er hensigten hermed at give et bredt billede af blinde menneskers trivsel og vilkår. Nærværende kortlægning belyser de barrierer, voksne blinde og stærkt svagsynede i alderen 19-65 år møder i relation til trivsel og samfundsdeltagelse.

Kortlægningen er baseret på en sammenkobling af data fra SFI's survey udført 2009, data fra DREAM, der er en forløbsdatabase baseret på data fra Beskæftigelsesministeriet, Velfærdsministeriet, Undervisningsministeriet og Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration. Dertil er yderligere tilføjet oplysninger givet af Dansk Blindesamfund på basis af en undersøgelse foretaget i 2008. Antallet af respondenter er 1.364. Blinde og stærkt svagsynede sammenlignes her med personer uden nævneværdige sygdomme eller handicap. Disse er indhentet fra data, der ligger til grund for *Handicap og samfundsdeltagelse 2006* foretaget af SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd samt data fra *Den Danske Arbejdsmiljøkohorte 2000 og 2005* foretaget af Det Nationale Forskningscenter for Arbejdsmiljø – NFA.

Kortlægningen er finansieret af Socialministeriet gennem satspuljemidler og designet af tidligere seniorforsker Merete Labriola og seniorforsker Steen Bengtsson, som også har ledet projektet. Forsk-

ningsassistent Nuri Cayuelas Mateu og student Anders Høst har stået for undersøgelserne og skrevet det meste af rapporten.

Der har været nedsat en følgegruppe til projektet, som har holdt to møder og kommenteret udkast til rapporten. Alle takkes for gode og konstruktive kommentarer.

København, august 2010

JØRGEN SØNDERGAARD

RESUMÉ

Synshandicap er noget meget specielt. Personen, der ikke kan se, har ikke umiddelbart adgang til de samme informationer som andre og derfor ikke umiddelbart midlerne til at være med på en hel del felter. Men hun eller han vil alligevel gerne deltage i det samme liv som andre mennesker, og det er også muligt. Det kræver imidlertid, at der gøres en indsats for at kompensere for synshandicappet.

Helbred er på flere måder et problem for blinde. Blinde skal bevæge sig med forsigtighed og får derfor ikke den motion, som andre mennesker automatisk får. Det må de gøre en særlig indsats for at få. De må ligeledes gøre en særlig indsats for at få en sund og varieret kost, for de ser jo ikke alle de muligheder, som andre ser. Undersøgelsen viser da også, at blinde har et dårligere helbred, end andre mennesker har. Men den viser samtidig, at dette er noget, der kan rettes op på. Det dårlige helbred hænger ikke sammen med blindheden som sådan.

Blinde, som ikke har andre former for handicap, regnes i almindelighed for at være en relativt 'stærk' gruppe. Vi finder da også, at blindes deltagelse i samfundslivet og i menneskeligt samkvem er lige så stort som andre menneskers. Dette gælder, uanset om de er i beskæftigelse eller ej. De, der ikke er i beskæftigelse, deltager til gengæld lidt mere i fritidsundervisning.

Når vi skal vurdere uddannelsen, har vi begrænset udvalget til den del, der var blinde allerede som 15-årige. Det viser sig, at den del af

gruppen, der har fået en erhvervsuddannelse, er blevet mindre for hver generation. For de ældste generationer finder vi en uddannelsesfrekvens på samme højde som for seende. Men for de yngre generationer falder denne til et omfang, som svarer til halvdelen eller ned mod en tredjedel af, hvad det er for seende.

Det er, som om blinde med årene mere og mere har opgivet at få en uddannelse. I overensstemmelse hermed finder vi også, at antallet af blinde, der er beskæftigede, er meget lavt. Tallet er forskelligt, alt efter om man tager heltidsbeskæftigede på almindelige vilkår, eller man tager deltidsbeskæftigede med, enten der er tale om fleksjob eller job med løntilskud for førtidspensionister. Men under alle omstændigheder er det lavt også i sammenligning med andre handicapgrupper.

Den tekniske udvikling har ellers givet blinde nogle muligheder, der ikke var til stede tidligere. Talesyntesen har gjort, at de kan høre tekster, som findes i elektronisk form, og det gælder for de fleste tekster i dag. Med forskellige hjælpemidler har man i det hele taget gjort it-verdenen tilgængelig for blinde. Men der er alligevel mange problemer. Mange hjemmesider er forvirrende, og systemerne bliver hele tiden forandret. Det er et problem for dem, der er længere tid om at sætte sig ind i tingene.

Der gøres meget for at modvirke de barrierer, som mennesker med synshandicap møder i samfundet. I forhold til nutidens foranderlige og komplicerede forhold er det imidlertid ikke tilstrækkeligt, og denne gruppe synes til stadighed mere og mere marginaliseret.

SAMMENFATNING

HOVEDRESULTATER

Det vil nok overraske de fleste, at udviklingen for blinde i det danske samfund på mange måder går den forkerte vej.

Undersøgelsen af voksne blinde og stærkt svagsynede tegner billedet af en gruppe, der møder mange barrierer i samfundet. Et synshandicap kan gå ud over sundheden, det kan isolere personen, det kan gøre det vanskeligt at uddanne sig, og det kan betyde ringere mulighed for beskæftigelse.

Undersøgelsen peger på, at det ikke er den manglende synssans i sig selv, der giver problemerne, men fordi blinde og især stærkt svagsynede i mange tilfælde ikke får uddannelse, og uddannelse betyder meget for helbred, samfundsdeltagelse og beskæftigelse. Og gennem en række andre mekanismer får vi det resultat, at blinde og stærkt svagsynede er dårligt stillet i dagens samfund. Det betyder imidlertid også, at der er mulighed for at rette op på mange af de skævheder, vi ser.

Der er gjort meget for at modvirke de barrierer, som mennesker med handicap møder i samfundet. I 1990'erne og i 2000'erne er der kommet ny lovgivning bl.a. om specialpædagogisk bistand og beskæftigelse af mennesker med handicap, hvilket man skulle tro medvirkede til at løse problemet.

Hvorfor går det så på mange måder omvendt? Det er svært at vide, men der kan være flere årsager. Samfundet forandres hastigt, kommunikation betyder mere og mere, og forandringerne kommer hurtigere, end tilpasninger til mennesker med handicap kan følge med. Der sker således stadige forandringer i vores kultur, herunder forståelse af sundhed og livsstil, familieliv og -mønstre samt lokalsamfund. Arbejdspladserne forandrer sig også med større hast end tidligere.

Ligeledes har man siden 1950'erne i stadig stigende omfang frem mod 1970'erne søgt at integrere blinde og stærkt svagsynede børn i den almindelige folkeskole. Imidlertid ser vi i nedenstående analyse, at en stadig mindre andel blandt kohorterne af blinde og især stærkt svagsynede født i 1950'erne og frem gennemfører en kompetencegivende uddannelse.

Der kan være grunde på alle disse planer til, at det er blevet vanskeligere at have et synshandicap. Det ligger imidlertid uden for nærværende rapport at give indblik i konkrete barrierer for samfundsdeltagelse generelt, herunder uddannelses- og beskæftigelsesbarrierer og de omstændigheder, der fører til blinde og stærkt svagsynedes manglende inklusion. Men hvad enten det kan forklares eller ej, er det vigtigt at få forholdene frem i lyset, så de kan blive debatteret, og man kan tage stilling. Undersøgelsen giver et bidrag her til at belyse de vilkår, der gælder for mennesker, som har et synshandicap.

UDDANNELSE

Som angivet har uddannelsesniveaue en særlig betydning i relation til andre niveauer for trivsel og samfundsdeltagelse. Undersøgelsen er i denne delanalyse afgrænset til mennesker, der har erhvervet synsnedsettelsen, inden de blev 15 år, for at resultaterne kan gælde mennesker, som har haft synsnedsettelse allerede, inden de påbegyndte en uddannelse. Vi har kun set på personer over 30 år, da mange er oppe omkring den alder, når de gør deres uddannelse færdig. Derfor har det kun været muligt at se på de fire generationer med fødselsdag i 1940'erne, 1950'erne, 1960'erne og 1970'erne. For især den sidste generation må vi dog regne med, at vi ikke har alle, der færdiggør en uddannelse, med.

Analyserne viser, at blinde og stærkt svagsynede i den ældste af generationerne bliver uddannet i næsten det samme omfang som seende, men at de derefter for hver generation mister terræn med hensyn til ud-

dannelse, således at antallet, der får en uddannelse, er to tredjedele eller, i den sidste generation, ned til en tredjedel af de tilsvarende tal for seende mennesker. Der er dermed tale om en forringelse af de blindes og svagtsendes situation med hensyn til uddannelse, som er ganske kraftig, og som er frembragt i løbet af få årtier.

Det er vigtigt at få en erhvervsuddannelse, og der er i årenes løb gjort meget, for at flere unge mennesker skal få det. Vi ser da også, at seende kvinder i stadig større omfang får en erhvervsuddannelse, mens sandsynligheden for seende mænd er konstant. Den mindre nedgang for 1970'ergenerationen beror formentlig på, at de, der kommer i trediverne, før de færdiggør uddannelser, ikke har kunnet komme med for denne generation. Sandsynligheden for, at blinde får en erhvervsuddannelse, bliver derimod mindre, og for stærkt svagsynede bliver den endnu mindre og ender nede omkring 50 pct., hvor den for seende er 83-88 pct.

For den lidt snævrere kategori, faglige uddannelser, får stærkt svagsynede væsentligt mindre uddannelseschancer for hver generation, vi kommer frem, med et samlet fald på omkring 30 procentpoint mellem generationerne i 1940'erne og i 1970'erne. Der er ikke fundet en signifikant forskel mellem blinde og seende. De absolutte andele blandt blinde svinger dog omkring 50 pct., og andelen blandt blinde, der tager en faglig uddannelse, er således tilnærmelsesvis konstant.

Korte og mellemlange videregående uddannelser er en mere snæver kategori end de foregående. Det er uddannelser, der har været i vækst i det sidste halve århundrede. Vi ser et billede, der ligner de foregående: Seende med mere og mere uddannelse for hver generation, især for kvinder, med en nedgang for 1970'erne, som – hvilket vi dog tror – blot beror på senere færdiggørelse af uddannelserne. Blinde har meget lavere chancer, og også her ser man, at stærkt svagsynede har de laveste chancer. Her er blinde og stærkt svagsynede nogenlunde på linje. Der er dog den nuance, at blinde kvinder her har lidt større chancer end blinde mænd.

HELBRED OG MOTION

Det er en kendt sag, at blinde og stærkt svagsynede har et problem med kost og motion. Da de ikke kan se, hvad de spiser, og hvad der er at vælge imellem, når de køber ind, er der stor risiko for, at de ikke får til-

strækkelig god og varieret kost. Og da de bevæger sig forsigtigt, får de ikke af sig selv den samme motion som andre.

Det har derfor været et vigtigt led i undersøgelsen af blinde og stærkt svagsynedes levevilkår at se på helbred og motion. Helbredet har vi belyst gennem et spørgsmål, hvor respondenterne blev bedt om selv at vurdere deres helbred. Det giver erfaringsmæssigt en pålidelig vurdering. Endvidere er der stillet spørgsmål om højde og vægt, og ud fra disse har vi beregnet BMI.

Når man skal belyse blinde og stærkt svagsynedes helbred, må man gøre sig klart, at helbredet på flere måder kan hænge sammen med, om man tilhører en af disse grupper. Der kan være en direkte sammenhæng, og der kan være indirekte sammenhænge. Indirekte sammenhænge er fx, hvis blindhed fører til mindre motion og derfor højere BMI, som igen betyder dårligere helbred, eller hvis blindhed betyder, at flere er enlige, og dette giver dårligere helbred. Begge de nævnte ting er tilfældet.

Den sammenhæng, vi finder mellem blindhed og helbred, er i virkeligheden ganske indviklet. Det viser sig nemlig, at den direkte sammenhæng er positiv. Men samtidig er der flere indirekte effekter, som alle går i den modsatte retning. Foruden de nævnte er det også sådan, at blinde har mindre uddannelse, og at dette fører til dårligere helbred. Alt i alt betyder den direkte effekt sammen med den indirekte effekt, at blinde mennesker har et dårligere helbred end seende.

For stærkt svagsynede er forholdet endda det, at også den direkte effekt er negativ, om end ikke signifikant. De har dermed et markant dårligere helbred end blinde. Men i øvrigt hænger deres helbred også sammen med BMI, samliv og uddannelse på samme måde, som det er tilfældet for blinde og for seende. For såvel blinde som stærkt svagsynede gælder dog, at forholdet er lidt mere kompliceret end antydnet ovenfor. BMI hænger nemlig også sammen med samliv og uddannelse. Der er grund til at tro, at de sidstnævnte faktorer er de mest grundlæggende.

Det giver en nøgle til, hvordan man kan rette op på forholdene. Resultaterne giver nemlig også grund til at tro, at mere uddannelse til blinde og stærkt svagsynede vil føre til, at de kommer til at leve sundere og dermed også får et bedre helbred. Uddannelse betyder i det hele taget, at mennesker bliver mere modtagelige for sundhedsoplysning, men det vil naturligvis hjælpe på sagen, hvis man også giver blinde og stærkt svagsynede oplysning og teknikker til at anvende informationen.

SAMFUNDSDELTAGELSE

Deltagelse i samfundet forudsætter – når det da ikke foregår på nettet – at man kan komme rundt på forskellige adresser og dermed ofte, at man kan benytte transportmidler. Når man taler om blinde og stærkt svagsynede, handler det først og fremmest om at kunne benytte offentlige transportmidler, da de færreste har råd til privatchauffør.

Fra SFP's handicapsurvey ved vi, at en stor gruppe mennesker med handicap har vanskeligt ved at benytte bus og tog, når der er mange med. Der er imidlertid også en gruppe ikke-handicappede, som oplyser, at de har vanskeligt ved at benytte bus og tog, når der er mange med. Procentvis er den gruppe meget lille, men i antal kommer den alligevel op på en størrelse, der er det halve af den førstnævnte. Det betyder, at af tre mennesker, som ikke kan benytte bus og tog, har de to et handicap, den tredje ikke.

Både blinde og stærkt svagsynede har meget store problemer med at benytte offentlig transport, når der er mange med. Samtidig er der dog også andre forhold end synet, der spiller en rolle. Unge har lettere ved at benytte bus og tog, end ældre har, og folk med uddannelse har ligeledes lettere ved det. Ligeledes spiller helbredet en rolle for alle mennesker. For blinde og stærkt svagsynede er dårligt helbred imidlertid en mindre barriere for at benytte bus og tog, end det er for mennesker i almindelighed.

Men selv om det er vanskeligt for blinde og stærkt svagsynede at komme rundt med bus og tog, deltager de dog alligevel en hel del i det almindelige samfundsliv. Det har vi belyst ved at se på deltagelse i fritidsundervisning, foreningsliv og frivilligt arbejde. Her gælder det, ligesom når vi ser på helbred, at forholdet er kompliceret, fordi der er tale om både direkte og indirekte sammenhænge.

Den direkte effekt på samfundsdeltagelse af at være blind eller stærkt svagsynet er positiv. Den virker altså i retning af, at blinde og stærkt svagsynede, når andre forhold holdes konstante, deltager mere i samfundet, end man skulle forvente ud fra deres egenskaber i øvrigt. Det gælder både for deltagelse i fritidsundervisning, foreningsliv og frivilligt arbejde.

Denne positive direkte effekt modvirkes dog af en række indirekte effekter. Således er mindre uddannelse og dårligere helbred barrierer for samfundsdeltagelse på de fleste områder. Hvad angår deltagelse i foreningsliv er der også en modgående effekt specielt for mænd – her er det altså kun for kvinder, at den direkte effekt af blindhed og stærkt svagsyn er positiv.

Man bemærker, at beskæftigelse generelt ikke spiller nogen rolle for samfundsdeltagelse. Kun et enkelt sted finder man en sammenhæng, og det er, når det gælder deltagelse i fritidsundervisning. Det er sådan, at personer i arbejde deltager mindre i fritidsundervisning end personer, som er uden arbejde. Når det gælder foreningsliv og frivilligt arbejde, er der derimod ingen forskel.

Alt i alt ser man, når man betragter den direkte og den indirekte sammenhæng under ét, at stærkt svagsynede og især blinde deltager noget mere i samfundslivet end mennesker uden handicap. Det betyder ikke nødvendigvis, at de deltager i det samme samfundsliv, som andre gør. Det kan sagtens være, at de foreninger, de deltager i, er handicaporganisationer, og det frivillige arbejde foregår her. Også fritidsundervisningen kan være for handicappede. Vi ved dog ikke, i hvilket omfang dette er tilfældet.

BESKÆFTIGELSE ELLER PENSION

De fleste blinde og stærkt svagsynede mennesker har fået en førtidspension til trods for, at mange af dem ville være i stand til at arbejde. Tidligere fik disse grupper meget oftere en uddannelse og kom i arbejde. Men efterhånden som samfundet har udviklet større grad af kompleksitet og foranderlighed, er det blevet vanskeligere for blinde og stærkt svagsynede at komme i job og fastholde dette. Det til trods for, at udviklingen af it også har givet blinde og stærkt svagsynede muligheder for at læse, hvilket de ikke havde tidligere.

Vi finder derfor meget store barrierer for blinde og stærkt svagsynede på jobmarkedet. Igen kompliceres billedet af, at der er både direkte og indirekte effekter. Her er det så blot sådan, at de direkte og de indirekte effekter går samme vej. Den direkte effekt af stærkt svagsyn på beskæftigelse er den enorme barriere, og den direkte effekt af blindhed er en endnu større barriere.

Ved siden af disse store direkte effekter finder vi indirekte effekter, som også bidrager til den samlede barriere. Det drejer sig om samliv, helbred og uddannelse. Alt i alt bliver resultatet af de direkte og indirekte sammenhænge, at blinde og stærkt svagsynede så godt som ikke er i job, medmindre de hører til gruppen af samlevende eller har andre af de karakteristika, der er forbundet med at have et job.

Omkring en femtedel af de blinde og stærkt svagsynede, som ikke er i arbejde, ønsker at komme i lønnet arbejde. Det er betydeligt færre end den tilsvarende andel blandt mennesker uden handicap, som ikke er i arbejde – der er andelen en halv gang højere. Blandt blinde og især blandt stærkt svagsynede er der også færre, der søger arbejde, end det er tilfældet blandt mennesker uden handicap, som ikke er i arbejde.

De, der ønsker arbejde, er først og fremmest dem, der tidligere har været i arbejde, og dem, der har en lang videregående uddannelse. For blinde er det desuden dem med kort eller mellemlang videregående uddannelse, mens det for stærkt svagsynede desuden er de samlevende.

Der kan være mange grunde til at arbejde. For de fleste mennesker er det for at få indhold i tilværelsen, se kollegerne eller gøre en indsats i samfundet. For andre er det for at blive regnet for noget, for atter andre for at få en egen indkomst frem for at leve af pension eller ligefrem for at få en høj indkomst. Grupperne med synshandicap, som ikke er i arbejde, skiller sig ud fra befolkningen i øvrigt, ved at vi sjældent hører de sidstnævnte begrundelser. Mange har nok indstillet sig på, at pension er den mulighed, der er. En undtagelse danner dem med en lang videregående uddannelse. De kan godt se en høj indkomst som noget, der ligger inden for mulighedernes rækkevidde.

Blandt de blinde og stærkt svagsynede, der i modsætning hertil er i beskæftigelse, er den hyppigst forekommende begrundelse indholdet i tilværelsen, som beskæftigelsen bibringer, efterfulgt af argumenterne om følelsen af, at man gør en indsats i samfundet samt samværet med kolleger og kammerater. Generelt gør det sig gældende, at blinde og stærkt svagsynede i beskæftigelse anvender samtlige af de nævnte begrundelser sjældnere end seende i beskæftigelse.

I mange tilfælde kræver det særlige foranstaltninger, hvis den blinde eller stærkt svagsynede skal varetage en jobfunktion. Det kan handle om særlig arbejdspladsindretning, hjælpemidler og personlig assistent. Det kan også betyde noget, om det er et arbejde, man kan udføre alene. Endelig er det naturligvis en forudsætning for at få et job, at personen har mulighed for at komme til og fra arbejdspladsen med de offentlige transportmidler.

Hvis man skal drage nytte af ordninger, er en første forudsætning, at man kender disse. Der er stor forskel på, hvor godt kendt forskellige ordninger er. Bedst kendt er ordningen om fleksjob. Den er det 83 pct. af de udspurgte, som på en eller anden måde kender til, og 10 pct.

har benyttet den. Den mest benyttede ordning er dog den om økonomisk støtte til arbejdsredskaber eller til indretning af arbejdspladsen, som 18 pct. har benyttet. Den kendes af i alt 73 pct. af gruppen af blinde og stærkt svagsynede.

Ordningen om job med løntilskud for førtidspensionister kendes af 70 pct., og ordningen om personlig assistent til handicappede i erhverv kendes af 64 pct. af gruppen. De to ordninger har begge været benyttet af 6 pct. Den dårligst kendte ordning er imidlertid ordningen om såkaldt fortrinsadgang til stillinger i det offentlige for personer med handicap, som kun kendes af 40 pct. og har været benyttet af 4 pct. Det lyder godt nok af meget, men der er kun tale om en adgang til at komme til jobsamtale samt blive ansat, hvis man er lige så kvalificeret som den bedste. Det forklarer måske, at ordningen ikke anses for at give noget af betydning og – som vi ser – kun kendes af et mindretal.

BESKÆFTIGELSESVILKÅR

Langt fra alle blinde og stærkt svagsynede, der er i beskæftigelse, kan betragtes som selvforsørgende. Blandt de 19-64-årige, der er i arbejde, er det blot 15 pct., der ikke modtager en ydelse, eller som modtager en ledighedsydelse og dermed antages at stå til rådighed for arbejdsmarkedet. Medtages ligeledes personer, der modtager en eller anden form for ydelse, udgør andelen af blinde og stærkt svagsynede i beskæftigelse, der har en bruttoindkomst på 8.000 kr. eller derover, blot 27 pct., og andelen, der har arbejdstid på 25 timer eller derover samt en bruttoindkomst på 16.000 kr. eller derover, udgør blot 19 pct.

Blinde og stærkt svagsynede finder endvidere ikke ansættelse i de samme sektorer som seende. Godt nok opnår den største andel blandt både seende, blinde og stærkt svagsynede ansættelse i den private sektor, men andelen blandt seende er signifikant større end andelen blandt blinde og stærkt svagsynede. I stedet synes stærkt svagsynede signifikant oftere at opnå ansættelse i kommunen og de blinde i staten. En forholdsvis stor andel blandt både blinde og stærkt svagsynede etablerer egen virksomhed og figurerer dermed under kategorien privatansatte. Nedsat synsevne har ikke umiddelbart en direkte betydning for ansættelse i den offentlige eller private sektor, når alt andet holdes lige. Det er væsentligt at bemærke, at uddannelse i modsætning til, hvad tilfældet er

blandt seende, ingen nævneværdig betydning har for blinde og stærkt svagsynede i relation hertil.

Stærkt svagsyn og blindhed fremstår generelt i en positiv direkte sammenhæng med besvarelsen om henholdsvis udviklingsmuligheder og mening i relation til arbejdet, og når alt andet holdes konstant. Imidlertid synes dårligt selv vurderet helbred generelt at være den faktor, der kan tilskrives en særlig negativ effekt på både mening, udviklingsmuligheder, belønning i ansættelsen samt ledelsens kvalitet generelt. For stærkt svagsynede og blinde har dårligt helbred desuden en særligt negativ betydning i relation til vurderingen af udviklingsmuligheder og mening i arbejdet. Igen har videregående uddannelser en generel positiv effekt for vurderingen af udviklingsmuligheder og mening i beskæftigelsen for seende såvel som for blinde og stærkt svagsynede. Ansættelse i den private sektor, der har en generel negativ effekt på vurderingen af udvikling og mening i ansættelsen, samt ledelsens kvaliteter og kvalifikationer gør sig ikke gældende for blindes vurdering af deres udviklingsmuligheder og for stærkt svagsynedes vurdering af den nærmeste ledelses kvalifikationer.

I relation til bekymringer for fremtidig beskæftigelse og vilkår er det generelle resultat, at blinde og stærkt svagsynede signifikant hyppigere udtrykker deres bekymring for de tre af de fire mulige scenarier, når alt andet holdes konstant. Det være sig risikoen for arbejdsløshed, for ikke at kunne finde beskæftigelse med de kompetencer, man har, samt for at blive overflødiggjort. Igen har en kompetencegivende uddannelse generelt en signifikant formildende betydning for bekymringer i relation til det at ville få svært ved at finde anden beskæftigelse med de kvalifikationer, man har, og i relation til overflødiggørelse. Faglige uddannelser har dog kun signifikant betydning i relation til førstnævnte.

BAGGRUND

Det overordnede mål med handicappolitikken er at sætte mennesker med funktionsnedsættelse i stand til at deltage i det almindelige samfundsliv på linje med andre. Sigtet med denne rapport er at undersøge, i hvilket omfang handicappolitikken har de ønskede virkninger for gruppen af blinde og stærkt svagsynede. Emnet for undersøgelsen er derfor blindes *deltagelse*, først og fremmest på de centrale punkter *beskæftigelse* og *uddannelse*, men ligeledes i relation til blinde og stærkt svagsynedes helbred og trivsel samt deres generelle deltagelse i de nære relationer såvel som i det omgivende samfund på udvalgte områder. Med udgangspunkt i dette overordnede tema vil undersøgelsen bidrage med viden om synshandicappedes anvendelse af forskellige offentlige ordninger.

Mennesker med synsnedsættelse er blandt de sjældneste modtagere af offentlig støtte. De søger og får sjældnere hjemmehjælp end andre handicapgrupper og betaler næsten aldrig selv for hjælp. De er også den gruppe, der er mest tilfredse med den kommunale sagsbehandling. Alle de nævnte resultater fra Bengtsson (2008) gælder, når de grundlæggende forhold, dvs. køn, alder, samliv, uddannelse og andre funktionsnedsættelser er holdt konstante. De kan således tages som udtryk for, hvad synsnedsættelse i sig selv betyder, uafhængigt af hvordan gruppen, som har synsnedsættelse, er sammensat.

Det siger sig selv, at blinde ville klare sig dårligere uden kurser, braille notatapparater og andre elektroniske hjælpemidler. Synsnedsættel-

se i sig selv er således en form for funktionsnedsættelse, som kan kompenseres og bliver kompenseret i så høj grad, at mange barrierer overvindes. Som nævnt ovenfor har mange blinde og svagtseende imidlertid samtidig andre former for funktionsnedsættelser, der ifølge resultaterne i Bengtsson (2008) er forbundet med en del barrierer. Der er derfor tale om en meget sammensat gruppe, ikke alene fordi der er forskellige grader af synsnedsættelse, men også fordi synsnedsættelse i de fleste tilfælde er kombineret med andre former for funktionsnedsættelser.

DEFINITIONER AF SYNSHANDICAP

Forståelsen af synsnedsættelse som handicap kan på linje med andre funktionsnedsættelser tage afsæt i flere definitioner. Definitionen heraf er afgørende for, hvilken målgruppe der er af forskningsmæssig interesse, og hvilken intervention der findes egnet til sikring af gruppens trivsel og deltagelse. Det valgte perspektiv har ligeledes konsekvenser for den selvforståelse og de muligheder for samfundsdeltagelse, som personer med funktionsnedsættelser har.

MEDICINSK DEFINERET SYNSHANDICAP

Synshandicap kan defineres inden for rammerne af medicinsk og psykologisk diagnosticering af den individuelle funktionsnedsættelse. Handicappet kan dermed anskues som negationen af det eksisterende normalitetsbegreb og således som patologisk (Persson, 2001). Den medicinske definition af synshandicap fremhæver individuel kompensation i form af teknologiske hjælpemidler, der muliggør bedst mulig tilpasning af individets mobilitet og evner til givne forhold, og sætter dermed fokus på individuelle rettigheder og adgang til individuelle ressourcer.

Det medicinske fagfelt har traditionelt været og er stadig stærkt repræsenteret på synsområdet. Imidlertid er den blinde eller stærkt svagsynede dermed særligt afhængig af eksperternes forståelse af blindhed, hvilket medfører en risiko for, at de sociale fortolkninger underkender medicinske argumenter og således, at manglende integration er et udtryk for en fejl-diagnosticering frem for manglende social tilpasning. Dette muliggør endvidere en social ansvarsforflygtigelse. På linje hermed har

den traditionelle handicappolitik taget ansvar for mennesker med handicap gennem definerede institutioner, hvilket ifølge Bengtsson (2008) for flere har ført til isolation, formynderi og klientgørelse.

Stikprøven består af Dansk Blindesamfunds medlemmer, der i sommeren 2009 var i alderen 18-64 år. Dette sætter en grænse for, hvilke typer af synsnedsættelse der er tale om. Udvælgelsen og kategoriseringen af blinde og stærkt svagsynede anvendt i nærværende undersøgelse tager ved anvendelse af Dansk Blindesamfunds medlemmer som datagrundlag udgangspunkt i den kliniske definition af synsnedsættelsen og således med reference til medlemmernes synsbrøk. Synsbrøken udgør en samlet vurdering af synsstyrke, synsfelt, mørkesynsfunktionerne og samspillet herimellem og foretages af en øjenlæge¹. En synsrest på 6/60, der udgør grænsen for, hvornår en person kategoriseres som blind eller stærkt svagsynet (jf. nedenfor), er defineret således, at det, en normaltseende kan se på 60 meters afstand, kan en person med en synsrest på 6/60 se på 6 meters afstand.

Dansk Blindesamfunds medlemmer har alle en synsnedsættelse på minimum 6/60 på det bedste øje, eller en synsnedsættelse over 6/60 med komplikationer, der medfører, at synsrestens værdi vurderes til at være lig med eller mindre end 6/60. Komplikationer kan fx være et meget indsnævret synsfelt. Mennesker med sådanne komplikationer vil derfor blive betragtet som socialt blinde (jf. tabel 2.1). Dansk Blindesamfund følger dermed den danske klassifikation af blinde som gruppen af mennesker, der har en synsnedsættelse på 6/60 eller mere og dermed forskellig fra svagsynede personer med en synsnedsættelse mellem 6/18 og 6/60.

Man skelner ofte mellem socialt blinde, praktisk blinde og totalt blinde². Vi har inddelt respondenterne i to kategorier, hvor helt blinde udgør kategorien blinde, og gruppen af personer med en synsbrøk på 6/60 og til lyssans med projektion på det bedste øje udgør kategorien stærkt svagsynede.

-
1. Hvis synsresten er væsentligt mindre end 6/60, måles synsbrøken på, om den synshandicappede kan angive antallet af fingre på den hånd, der holdes frem foran denne, eller om hånden bevæges. Dette benævnes "fingertælling i så og så mange meter" eller "håndbevægelser foran ansigtet". Det undersøges ligeledes, om den synshandicappede kan kende forskel på lys og mørke og registrere, hvorfra lyset kommer. Herved konstateres det, om den synshandicappede har lyssans med eller uden projektion.
  2. WHO's definitioner i ICD er bl.a. fem kategorier og inddeler således gruppen af socialt blinde i yderligere to kategorier, nemlig i kategorierne med en synsbrøk mellem 6/60 og 3/60 og mellem 3/60 og 1/60.

TABEL 2.1

Dansk definition af synsnedsættelse.

Betegnelse	Synsnedsættelse	Undersøgelsens kategorisering
Svagsynede	6/18 til 6/60	Udgår
Socialt blinde	6/60 til 1/60	Stærkt svagsynede
Praktisk blinde	1/60 til lyssans med projektion	Stærkt svagsynede
Totalt blinde	Ingen lyssans og lyssans uden projektion	Blinde

SOCIALT DEFINERET SYNSHANDICAP

En anden definition betragter synshandicap som relationelt og situeret. Dermed er en given synsnedsættelse ikke som udgangspunkt et handicap. Handicappet opstår i det omfang, personen med synsnedsættelsen møder barrierer for videre interaktion i den sociale kontekst, det være sig andres holdninger, institutionelle og organisatoriske begrænsninger eller direkte fysiske barrierer. Det er en definition, der blandt andet anvendes af Det Centrale Handicapråd (Bengtsson, 2008). Der kan således anlægges flere perspektiver i relation hertil med fokus på henholdsvis betydningen af de organisatoriske og institutionelle rammer og mødet mellem menneske og omgivende samfund (Bogdan & Taylor, 1992; Söder, 2000). Dermed sætter denne tilgang fokus på ændringer i nærmiljøet og den sociale interaktion samt ligebehandling og rettigheder, der blandt andet understreges i FN-konventionen om rettigheder for personer med handicap (2006).

I overensstemmelse med denne tilgang søger den eksisterende handicappolitik i stadig stigende grad at integrere mennesker med handicap i det 'almindelige' samfund gennem de samme systemer, institutioner og organisationer, som andre borgere indgår i. Det ses for eksempel i overgangen fra tilbud om kostskole for blinde elever til en integration af den enkelte elev i og gennem den lokale folkeskole. Dette kaldes i daglig tale sektoransvar³. Sektoransvar vil sige, at hver sektor i samfundet selv har ansvaret for, at også mennesker med handicap kan benytte sig af tilbuddene der. Sektoransvar kan således betragtes som en styreform, der

3. I vejledning nr. 43 af 5/3 1998 til Lov om Social Service defineres sektoransvar som følgende:

"Sektoransvarlighed betyder, at den offentlige sektor, der udbyder en ydelse, en service eller et produkt, er ansvarlig for, at den pågældende ydelse er tilgængelig for mennesker med nedsat funktionsevne. Indsatsen på handicapområdet bliver dermed ikke længere fortrinsvis en opgave for socialsektoren, men rækker ind i andre områder som f.eks. bolig-, trafik-, arbejdsmarkeds-, undervisnings- og sundhedssektoren."

anviser, hvor ansvaret for indsatser og ydelser ligger. Imidlertid tvinger denne kompenserende behandling omgivelserne til at tilpasse sig, således at individerne ligestilles i interaktionen. Det er heller ikke altid muligt at ændre den sociale sammenhæng, hvori personer med synsnedsettelse opholder sig.

Tidligere undersøgelser påpeger den kvalitative forskel mellem anvendelsen af begreberne integration og inklusion (Tetler, 2000). Anvendelsen af begrebet integration bunder imidlertid i en grundforståelse af, at segregering ligger implicit indlejret såvel som eksplicit udtrykt i de sociale strukturer. Begrebet inklusion fremhæver modsat, at alle individer, både seende og blinde, kan indgå på lige fod i samme miljø. Som det fremgår af FN's konvention om rettigheder for personer med handicap (2006), kan funktionsnedsettelsen betragtes som periodisk og dermed relevant for alle borgere i samfundet som potentiel tilstand. Denne tilgang fordrer generel tilgængelighed i relation til samfundets institutioner, offentlige bygninger og daglige gøremål. I modsætning hertil betragtes funktionsnedsettelse med udgangspunkt i de to ovenstående tilgange som varig.

SAMFUNDSDELTAGELSE

Ovenstående perspektiver kan og bliver dog ikke betragtet og anvendt adskilt gennem den danske handicappolitik, og både individuel kompenserende og social integration genfindes i princippet om sektoransvar. Indsatsen rettes i relation hertil dels mod at hjælpe personer med handicap til at tilpasse sig den sociale situation og de institutionelle rammer, dels mod at øge de sociale relationers rummelighed med fokus på ligeværdigt samvær. En balanceret implementering heraf lykkes imidlertid ikke altid i det konkrete tilfælde.

Med det øgede fokus på social integration følger ligeledes en relativisering af funktionsnedsettelsens betydning gennem det individuelle ansvar for deltagelse. Den danske lovgivning nedtoner dermed i stadig stigende omfang den kliniske bedømmelse af synshandicappet og lægger i stedet vægt på en samlet vurdering af individets funktionelle evner og dermed ligeledes individets evne til at indgå i den sociale sammenhæng. Det handicap, synsnedsettelsen medfører, relateres og relativeres dermed i forhold til den enkeltes karakteristika som personlig intelligens og ikke mindst vilje til at deltage.

Det ligger imidlertid uden for denne analyse at beskrive de konkrete barrierer for generel samfundsdeltagelse, som blinde og stærkt svagsynede møder grundet deres synsnedsættelse, eller om reduktionen for deltagelse efter respondentens mening skyldes den nedsatte funktionsevne. Det ligger også uden for denne analyse at beskrive, om respondenterne har lyst og vilje til at deltage på trods heraf.

Blindhed som funktionsnedsættelse betragtes derfor i forhold til konkrete mål for samfundsdeltagelse. Vi belyser dermed med udgangspunkt i en afdækning af sammenhænge mellem ovenstående kategoriseringer af personer med synsnedsættelse og indikatorer for trivsel samt forskellige dimensioner af samfundsdeltagelse, hvor meget blindhed og stærkt svagsyn som funktionsnedsættelse i sig selv reducerer samfundsdeltagelsen blandt gruppen af blinde og stærkt svagsynede. Modellerne herfor beskrives i nedenstående afsnit under metode. Synshandicappet analyseres således med afsæt i den danske handicappolitiske definition af begrebet. Baggrunden for nærværende analyse er netop den danske handicappolitik og betydningen heraf. Fokus for rapporten er, hvorvidt individerne i gruppen kompenseres tilstrækkeligt, således at samfundsdeltagelse er mulig.

I nedenstående analyser behandles følgende indikatorer for trivsel og deltagelse (jf. tabel 2.2.). Helbredstilstand, samvær med familie og venner samt ensomhed relateres således til blinde og stærkt svagsynedes trivsel og dermed som betydende grundlag for anden samfundsdeltagelse. Samfundsdeltagelse er her inddelt i indikatorer som fritidsundervisning, foreningsliv og frivilligt arbejde samt muligheden for at anvende offentlig transport. Desuden tildeles højest opnåede uddannelsesniveau samt beskæftigelsesfrekvens og vilkår herfor en særlig status som indikatorer for samfundsdeltagelse.

TABEL 2.2

Indikatorer for trivsel og deltagelse.

Område	Variabel
Helbred	Selvvurderet helbred
	BMI-score
	Motion
Samvær	Børn
	Familie
	Venner
	Ensomhed
Samfundsdeltagelse	Fritidsundervisning
	Frivilligt arbejde
	Foreningsliv
	Anvendelse af offentlig transport
	Uddannelsesniveau
	Beskæftigelse
	Vilkår for beskæftigelse

METODE OG DESIGN

Dansk Blindesamfunds registrerede medlemmer udgør som angivet ovenfor rapportens datagrundlag. Dette har konsekvenser for analysens konklusioner og dermed generaliserbarhed i relation til blindes og stærkt svagsynedes trivsel og samfundsdeltagelse generelt. Et væsentligt punkt her er uobserverbare karakteristika, der grundet den selektion, medlemskab af Dansk Blindesamfund er forbundet med, er korreleret med et sådan medlemskab, og som kan have afgørende betydning for denne gruppes trivsel og deltagelse på forskellige arealer.

I nedenstående præsenteres skøn over populationsstørrelse samt væsentlige demografiske og socioøkonomiske karakteristika med udgangspunkt i Bengtsson, (2008) og i Dansk Blindesamfunds eget skøn herover samt i analyseudvalget for nærværende rapport. Ved sammenligning heraf anskueliggøres ligeledes analyseudvalgets repræsentativitet.

I førstnævnte undersøgelse defineres og afmåles synshandicap imidlertid med udgangspunkt i både et subjektivt og et funktionelt handicapbegreb og dermed ikke som i nærværende undersøgelse med udgangspunkt i en klinisk vurdering. Udvælgelsen af respondenterne til Bengtsson (2008) er fortaget på baggrund af en screening blandt 10.000

simpelt tilfældigt udvalgte mennesker mellem 16 og 64 år⁴. De personer, der heraf kategoriseres som blinde og stærkt svagsynede, er således først blevet spurgt om, hvorvidt de har et længerevarende helbredsproblem eller et handicap, og dernæst stillet en række specifikke spørgsmål om betydningen af forskellige funktionsnedsættelser herunder nedsat synsevne i hverdagsagtige sammenhænge. Kategorien af blinde og stærkt svagsynede har således svaret nej på mindst ét af følgende spørgsmål: Kan du se et vindue, der kommer lys ind ad? Kan du se omkredsen af møbler i et rum? Kan du genkende en ven, som er helt tæt på? Kan du genkende en ven på en armlængdes afstand? Kan du læse avisoverskrifter? Kan du læse en bog med stort tryk? Kan du genkende en ven i den anden ende af et værelse? Respondenterne er herefter tildelt en på forhånd defineret talværdi⁵ inden for intervallet 9-24. Kun personer, der tildeles scoren 24 og således har svaret nej til samtlige af ovenstående spørgsmål, kan kategoriseres som helt blinde. De resterende tilskrives kategorien stærkt svagsynede. Imidlertid medfører denne fremgangsmåde, at et stort antal praktisk blinde ligeledes indgår i kategorien blinde. Derfor må nedenstående repræsentativitetsanalyse anskues med forbehold. De personer, der er udvalgt til brug for repræsentativitetsanalysen, er endvidere udvalgt således, at deres primære handicap i de flestes tilfælde er synsnedsættelsen. Således har 53 personer af de 66 personer synsnedsættelsen som deres primære funktionsnedsættelse. De resterende 13 har et eller flere handicap, der på skalaen er tilskrevet større værdi end deres synsnedsættelse.

POPULATION

Der forefindes ikke et centralt register over antallet af blinde og stærkt svagsynede, og vores viden herom er derfor baseret på skøn. I det nedenstående fremstilles to skøn herover.

Med udgangspunkt i Bengtsson (2008), hvori både mennesker med let og med alvorlig synsnedsættelse indgår, skønnes det, at af de godt

---

4. Blandt de 10.000 identificeredes en gruppe på 25 pct. med handicap, hvoraf 15 pct. havde en grad af funktionsnedsættelse. Yderligere oplysninger om datamaterialet i øvrigt er givet i Bengtsson (2008).

5. Hvorvidt der er tale om det mest fremtrædende handicap, er efterfølgende blevet vurderet ved en sammenligning med andre talværdier for andre handicap i relation til ben, arme, hænder/fingre, hørelse og adfærd, der er tilskrevet talværdier ved en lignende fremgangsmåde.

3,5 mio. personer i befolkningen i aldersgruppen 16-64 har godt 52.000 synsnedsættelse som enten største eller næststørste handicap. Af disse har 27.000 vanskeligt ved at læse almindeligt avistryk trods brug af briller eller kan ikke genkende en ven på den anden side af gaden. 12.000 har svært ved at genkende en ven i samme rum eller helt tæt på, ved at læse stor skrift, overskrifter eller ved at læse i det hele taget, og op mod 14.000 kan ikke se omkredsen af møbler eller et vindue, der kommer lys ind ad. Der er således nogenlunde lige mange med lille synsnedsættelse på den ene side og med en mellemstor eller stor synsnedsættelse på den anden side. I relation til yderligere handicap fordeler de nævnte 52.000 sig med 15.000, der kun er blinde, 21.000, der foruden at være blinde også har en let grad af et andet handicap, og 16.000, der har et andet handicap af svær grad.

Dansk Blindesamfund har registreret ca. 12.000 medlemmer og skønner, at der i Danmark er omkring 20.000 mennesker, der opfylder kriterierne for medlemskab af foreningen i alderen 18 år og derover. Medlemmer i alderen 70 år eller derover udgør imidlertid 70 pct. af Dansk Blindesamfunds medlemmer, og det skønnes derfor, at antallet af blinde og stærkt svagsynede i alderen 18-64 i alt udgør omkring 6.000 individer. Det skal dog fremhæves, at Dansk Blindesamfund anslår, at gruppen af blinde og stærkt svagsynede i alderen 18-64 år er overrepræsenteret blandt Dansk Blindesamfunds medlemmer, idet det er forventeligt, at denne gruppe i højere grad identificerer sig med Dansk Blindesamfund, da de er født med eller meget tidligt i livet har erhvervet deres synsnedsættelse, og antallet af blinde og stærkt svagsynede i alderen 18-64 år i Danmark er således antageligt lavere end ovenfor anslået.

Kamilla Rothe Nissen opgjorde i 1999 ved en gennemlæsning af journalerne på Statens Øjenklinik og oplysninger fra Dansk Blindesamfund antallet af registrerede stærkt svagsynede og blinde i alderen 20-59 år til 3.110 og således 1 promille af befolkning mellem 20 og 59 år (Nissen, 2002). På baggrund af en yderligere indsamling af oplysninger om blinde i Frederiksborg Amt med udgangspunkt i 11 forskellige kilder⁶ skønnede hun imidlertid, at 1,2 promille blandt befolkningen i Frederiksborg Amt mellem 20 og 59 år var blinde eller stærkt svagsynede og dermed (ved

---

6. Statens Øjenklinik, Dansk Blindesamfund, Kommunikationscentret i Hillerød, Centralsygehuset i Hillerød, Praktiserende Øjenlæger, Optikere, Blindekonsulenten, Institutioner for Udviklingshæmmede i amtet, Øjenklinikken for Pædiatrisk Oftalmologi og Handicap, Institutet for blinde og svagsynede samt Øjenafdelingerne på Amtssygehuset i Herlev, Rigshospitalet, Frederiksberg Hospital og Amtssygehuset i Roskilde.

anvendelse af Capture-recapture-metoden), at andelen af blinde og stærkt svagsynede udgjorde 1,3 promille af den danske befolkning i den erhvervsaktive alder (Nissen, 2002). Antallet skønnes med udgangspunkt i ovenstående at være mellem 3.110 og 4.000 blandt de omkring 3 mio. i den danske befolkning i den erhvervsaktive alder pr. 1. januar 1999.

På baggrund af ovenstående skøn med udgangspunkt i Bengtsson (2008) og dermed med reference til respondenternes egen vurdering af deres synsevne i hverdagsagtige situationer kan det problematiseres, hvorvidt antallet af stærkt svagsynede og blinde blot udgør 4.000 individer blandt de omkring 3 mio. indbyggere i alderen 20-59 år.

DATA

Datagrundlaget er som angivet samtlige Dansk Blindesamfunds medlemmer i alderen 18-64 år i 2008 og udgør i alt 2.896 individer. Kontaktoplysninger herfor er trukket fra Dansk Blindesamfunds medlemssystem. Det har imidlertid ikke været muligt at tilvejebringe et gyldigt telefonnummer på flere af de medlemmer, for hvilke Dansk Blindesamfunds medlemssystem angiver et ugyldigt telefonnummer. Ligeledes lykkedes det ikke at få kontakt til samtlige medlemmer med gyldigt telefonnummer. Yderligere har flere ikke ønsket at deltage, været forhindret i at deltage grundet sygdom og lign. eller af ukendte årsager ikke kunnet oplyse deres synsstatus og derfor måtte udgå. Det endelige antal opnåede interview udgør dermed 1.364.

Endvidere har vi i forbindelse med undersøgelsen indhentet data om de deltagende respondenter fra DREAM, der er en forløbsdatabase baseret på data fra Beskæftigelsesministeriet, Velfærdsministeriet, Undervisningsministeriet og Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration. Data angiver på ugebasis den væsentligste offentlige overførselsindkomst⁷, respondenterne har modtaget siden medio 1991. Da DREAM ajourføres kvartalsvis tre måneder forskudt, har vi således oplysninger herfor frem til uge 17, 2009. Desuden indgår der i det anvendte data ligeledes oplysninger givet af Dansk Blindesamfund på basis af en undersøgelse foretaget i 2008. Der foreligger således enkelte tidsmæssige for-

---

7. I appendiks fremstilles efter prioritering de ydelser, der registreres i DREAM.

skydninger i data. Dette er dog ikke fundet af nævneværdig betydning og behandles derfor ikke mere indgående her.

DATAPRÆSENTATION OG REPRÆSENTATIVITET

Gruppen af personer med synsnedsættelse er på mange områder en heterogen gruppe. I nedenstående præsenteres fordelingen af væsentlige demografiske karakteristika, der indgår som kontrolvariable i samtlige logit-modeller i den videre analyse. Til vurdering af analyseudvalgets repræsentativitet fremhæves ligheder og forskelle mellem dette og den del af den simpelt tilfældige stikprøve bestående af personer med synsnedsættelse som det primære eller det ene af to væsentlige handicap, og som udgør en del af analysegrundlaget i Bengtsson (2008).

DEMOGRAFISKE KARAKTERISTIKA OG FUNKTIONSNEDSÆTTELSER

Hvad angår graden af synsnedsættelse samt andre væsentlige funktionsnedsættelser, er der signifikant forskel mellem fordelingerne i de to stikprøver. Forskellene heri bunder dels i afgrænsningen af Dansk Blindsamfunds medlemskreds, dels i forhold, der kan relateres til repræsentative undersøgelser af handicap.

I Bengtsson (2008) fordeler stærkt svagsynede og blinde sig relativt lige med henholdsvis 59 og 41 pct. I analyseudvalget for nærværende rapport udgør gruppen af helt blinde blot 25 pct. Det kan delvist tilskrives spørgeskemakonstruktionen, der anvendes i Bengtsson (2008). Undersøgelsen udelader som anført personer, der ikke angiver at have et nævneværdigt handicap trods et væsentligt nedsat syn, og kategoriserer yderligere gruppen af praktisk blinde som helt blinde. Andelen af blinde er således antageligt mindre end angivet heri.

Af tabel 3.1 fremgår det endvidere, at en signifikant større andel blandt Dansk Blindesamfunds medlemmer ingen andre væsentlige funktionsnedsættelser har, end tilfældet er blandt den simpelt tilfældige stikprøve, der udgør datagrundlaget for Bengtsson (2008). Således har majoriteten (62 pct.) ingen andre væsentlige handicap i nærværende undersøgelse, hvorimod andelen med samme funktionsgrad udgør 26 pct. blandt de blinde og stærkt svagsynede, der indgår i Bengtsson (2008). Forskellene heri kunne blandt andet være forårsaget af, at Dansk Blindesamfund i

høj grad henvender sig til blinde og stærkt svagsynede, der ikke har andre handicap af betydning. Ligeledes er det her forventeligt, at flere i den simpelt tilfældige stikprøve, som ikke har andre væsentlige handicap end deres nedsatte synsevne, ikke har angivet at have et nævneværdigt handicap trods et væsentligt nedsat syn.

TABEL 3.1

Repræsentativitet: Blinde og stærkt svagsynede fordelt efter demografiske karakteristika og funktionsnedsættelser i 2006 og 2009. Procent.

Variabel	Blinde 2010**	Handicap 2006***	χ^2 -test P-værdi
<i>Køn</i>			
Mænd	52	35	7,78
Kvinder	48	65	=0,005
<i>Alder:</i>			
19-29 år	5	5	2,57
30-39 år	11	14	=0,63
40-49 år	22	29	
50-59 år	32	28	
Over 60 år	30	25	
<i>Samlivsform</i>			
Ægtefælle eller samlever	59	71	3,76
Enlig eller anden samboform	41	29	=0,052
<i>Blindhed</i>			
Stærkt svagsynet	75	59	8,43
Blind	25	41	=0,004
<i>Anden funktionsnedsættelse*</i>			
Ingen	62	26	67,91 ¹
Ben	12	14	< 0,0001
Arme	3	8	
Hænder	3	17	
Hørelse	8	12	
Adfærd	4	6	
Intellekt	7	18	
Beregningsgrundlag	1.183-1.376	65-66	

Anm.: * Der er her tale om den mest eller næstmest fremtrædende funktionsnedsættelse.

** Blinde og stærkt svagsynede, der udgør en del af analysegrundlaget i nærværende rapport

*** Blinde og stærkt svagsynede, der udgør en del af analysegrundlaget i Handicap og samfundsdeltagelse 2006 (Bengtsson, 2008).¹ 29 pct. af cellerne havde forventede antal mindre end 5. Testværdien herfor skal derfor betragtes med varsomhed.

Som det fremgår af tabel 3.1, er de to stikprøver endvidere grænsende til signifikant forskellige i relation til samlivsform og signifikant forskellige i relation til kønsfordelingen. Analysegrundlaget for nærværende rapport er forholdsvis balanceret i relation til køn. Kønsfordelingen er dermed signifikant forskellig fra den, der indgår i Bengtsson (2008), hvor kvinder særligt er repræsenteret. Det skal dog fremhæves, at i undersøgelser, hvor respondenterne selv vurderer deres funktionsevne og eventuelle handicap, angiver flere kvinder end mænd at have en eller flere funktionsnedsættelser. Der er næppe tvivl om, at en del af grunden hertil er, at kvinder og mænd vurderer forskelligt.

ERHVERVELSE AF SYNSNEDSÆTTELSEN

En anden væsentlig variabel, der ikke fremgår af ovenstående, og som ej heller indgår direkte i den videre analyse, er alder ved erhvervelse af synsnedsættelsen. Nedsat syn har imidlertid en særlig stor effekt, når funktionsnedsættelsen er erhvervet i voksenalderen. I disse tilfælde kan synsnedsættelsen medføre social isolation, selv i forhold til egne børn og forældre, og en følelse af, at dagligdagen er tom og indholdsløs (Bengtsson, 2008). Synsnedsættelse er på linje med hørelse signifikant oftere medfødt eller tidligt erhvervet end funktionsnedsættelser relateret til arme, hænder, intellekt og adfærd (Bengtsson, 2008). Forskellen mellem den simpelt tilfældige stikprøve, der ligger til grund for Bengtsson (2008), og analyseudvalget for nærværende undersøgelse er i relation hertil særligt stor. Af figur 3.1 fremstår aldersfordelingen for erhvervelse af synshandicap blandt respondenter, der indgår i nærværende undersøgelse.

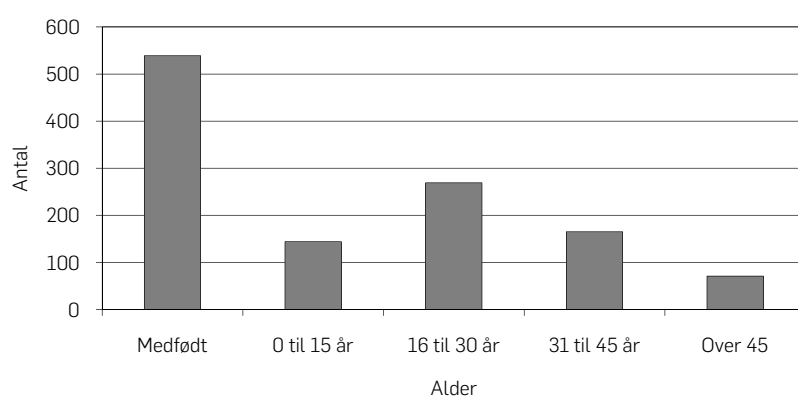
Respondenterne er i begge undersøgelser blevet spurgt om, hvorvidt deres synsnedsættelse er medfødt. Hvis de svarer nej, er de videre blevet spurgt om, hvor gamle de var, da synshandicappet opstod. Respondenterne er således direkte blevet spurgt om deres alder ved funktionsnedsættelsens opståen.

Forskellene mellem analyseudvalg for denne undersøgelse og for Bengtsson (2008) skyldes antageligt, at et medlemskab af Dansk Blindesamfund i højere grad appellerer til personer, der er født med eller meget tidligt har erhvervet deres synsnedsættelse og derfor i højere grad identificerer sig med organisationens medlemsskare end personer, der først meget sent har erhvervet deres synsnedsættelse. Dette kunne forlede en til at antage, at Dansk Blindesamfunds medlemmer generelt klarer sig bedre end andre blinde og stærkt svagsynede på væsentlige indikato-

rer for trivsel og samfundsdeltagelse, idet synsnedstættelsen har været et livsvilkår, de i en tidlig alder har lært at leve og fungere med blandt personer uden nævneværdige funktionsnedstættelser. Imidlertid finder vi, at dette ikke entydigt er tilfældet.

FIGUR 3.1

Blinde og stærkt svagsynede fordelt efter alder for erhvervelse af synshandicap. Antal.

INDIKATORER FOR DELTAGELSE OG TRIVSEL

I relation til de væsentligste afhængige variable som uddannelsesniveau og beskæftigelse samt helbred, herunder BMI-score og selv vurderet helbred, finder vi kun signifikant forskel mellem de to analyseudvalg i relation til sidstnævnte variabel.

En signifikant større andel blandt respondenter, der indgår i nærværende undersøgelse, angiver således at have et meget godt, godt eller nogenlunde helbred. Det skal dog her fremhæves, at skalaerne, hvor respondenterne henholdsvis i denne undersøgelse og i undersøgelsen Bengtsson (2008) er blevet bedt om at angive deres vurdering af eget helbred, er forskellige. Således har respondenter i Bengtsson (2008) haft svarmulighederne: fremragende, vældig godt, godt, mindre godt eller dårligt, hvorimod respondenter i nærværende undersøgelse har haft svarmulighederne: meget godt, godt, nogenlunde godt, dårligt og meget dårligt. Dermed er det muligt, at besvarelsesfordelingen for respondenterne i nærværende analyse er udtryk for en dårligere helbredstilstand

blandt disse, end det fremgår af nedenstående. Da der imidlertid i begge tilfælde er tale om en 5-punktskala, har vi valgt at anvende dem ens – og dermed med risiko for at tilskrive de blinde og stærkt svagsynede i nærværende rapport et bedre helbred, end tilfældet er.

Fordelingen af undervægtige, normalvægtige, overvægtige og fede personer er i modsætning til ovenstående ikke signifikant forskellig mellem de to analyseudvalg.

TABEL 3.2

Repræsentativitet: Blinde og stærkt svagsynede fordelt efter socioøkonomiske variable i 2006 og 2009. Procent.

Variabel	Blinde 2010**	Handicap 2006***	χ^2 -test P-værdi
<i>Selvvurderet helbred</i>			
Meget godt, godt eller nogenlunde	88	52	67,74
Dårligt eller meget dårligt	12	48	<0,0001
<i>BMI grupperet</i>			
Undervægtige	3	3	0,70
Normalvægtige	46	51	=0,87
Overvægtige	35	31	
Fede	16	15	
<i>Uddannelsesniveau</i>			
Grundskole eller ungdoms- uddannelse	32	30	5,06
Faglig uddannelse	33	30	=0,17
Kort eller mellemlang videre- gående uddannelse	26	36	
Lang videregående uddannelse	9	3	
<i>Beskæftigelse*</i>			
Beskæftigede	35	45	3,25
Ledige	65	55	=0,07
Beregningsgrundlag	1240-1362	66	

Anm.: * Heri indgår udelukkende respondenter i den erhvervsaktive alder. Derfor udgår 64 respondenter i denne del af analysen, som er 65 år og derfor modtager folkepension.

** Blinde og stærkt svagsynede, der udgør en del af analysegrundlaget i nærværende rapport

*** Blinde og stærkt svagsynede, der udgør en del af analysegrundlaget i Handicap og samfundsdeltagelse 2006 (Bengtsson, 2008).

Som det endvidere fremgår af tabel 3.2, er der ikke signifikant forskel på hverken uddannelsesniveautet eller beskæftigelsesfrekvensen mellem de to analyseudvalg. Imidlertid skal det fremhæves, at medlemmerne af

Dansk Blindesamfund har en beskæftigelsesfrekvens, der grænsende til det signifikante er lavere end blandt respondenter, der indgår i det simpelt tilfældige udvalg af blinde og stærkt svagsynede i Bengtsson (2008). En lidt større andel blandt Dansk Blindesamfunds medlemmer har da også blot grundskole eller ungdomsuddannelse som højest opnåede uddannelsesniveau. Imidlertid skulle man med henvisning til et generelt bedre selv vurderet helbred⁸ og en tilsvarende BMI-score samt generelt tidlig erhvervelse af synsnedsættelsen blandt Dansk Blindesamfunds medlemmer forvente, at deres beskæftigelsesfrekvens var højere.

MÅLING AF BARRIERER FOR DELTAGELSE

SAMMENLIGNINGSGRUNDLAG

Vi belyser som anført med udgangspunkt i en afdækning af sammenhænge mellem dimensioner af synsnedsættelse og samfundsdeltagelse omfanget og betydningen af de barrierer, som blinde og stærkt svagsynede møder grundet deres blindhed og stærke svagsyn. Dette er udtrykt i den eventuelle reduktion af samfundsdeltagelse. Barrierer for deltagelse måles ved sammenligning af blinde og stærkt svagsynedes besvarelser med besvarelser givet af personer, der ikke har en nævneværdig funktionsnedsættelse. I nedenstående og i den videre analyse anvendes benævnelsen seende om sidstnævnte gruppe.

I relation til måling af barrierer for 1) helbred, 2) socialt samvær, 3) foreningsliv, frivilligt arbejde og fritidsundervisning samt transport, 4) uddannelse og 5) beskæftigelse udgør sammenligningsgrundlaget personer, der ligeledes indgår som sammenligningsgrundlag i analyserne foretaget i Bengtsson (2008). Der er således tale om personer, der i forbindelse med undersøgelsens screening har angivet ikke at have en nævneværdig funktionsnedsættelse, og sammenligningsgrundlaget udgør dermed 7.696 respondenter eller derunder afhængig af besvarelsesfordelingen.

I det sidste kapitel, der belyser blindes og stærkt svagsynedes beskæftigelsesvilkår relativt til beskæftigelsesvilkår for seende, udgør sammenligningsgrundlaget en del af data fra Den Danske Arbejdsmiljøkohorte 2000 og 2005 foretaget af Det Nationale Forskningscenter for

---

8. Trods eventuelle forbehold i målingen af denne variabel.

Arbejds miljø (NFA). Der er tale om beskæftigede, der i forbindelse med undersøgelsens interviewrunde i 2000 har angivet, at de ikke har nævneværdige funktionsnedsættelser eller sygdomme, og som i 2005 har besvaret en række enslydende spørgsmål som gruppen af blinde og stærkt svagsynede. Sammenligningsgrundlaget udgør her i alt 861 respondenter eller derunder afhængig af besvarelsesfordelingen.

Det bemærkes her, at der i data er en tidsmæssig forskydning mellem seende på den ene side og stærkt svagsynede og blinde på den anden side. Dette forhold har naturligvis betydning for konklusionerne – ikke mindst i relation til kapitlerne vedrørende beskæftigelsesbarrierer og vilkår, idet seende dermed er interviewet på toppen af en højkonjunktur, hvorimod blinde og stærkt svagsynede er interviewet umiddelbart efter, at den finansielle og økonomiske krise indtraf i 2007-2008. Analysens konklusioner skal således læses med disse forbehold.

METODE

De nedenstående analyser indledes i de fleste tilfælde med en oversigt over fordelingen af den pågældende indikator for deltagelse og trivsel over henholdsvis seende, stærkt svagsynede og helt blinde. Der anvendes hertil χ^2 -test til bestemmelse af, hvorvidt forskellen mellem de tre fordelinger er signifikant. Hermed betragtes dog ikke de barrierer, som blinde og stærkt svagsynede møder isoleret, men indflydelsen af demografiske og socioøkonomiske faktorer som køn, alder, samlivsform og højeste opnåede uddannelsesniveau, som er beskrevet ovenfor.

Socioøkonomiske faktorer antager i mange tilfælde en indirekte effekt, idet disse ligeledes er korreleret med synsnedsættelsen og dens omfang. Beskæftigelsesniveauet er således både påvirket af de barrierer, som personer med synsnedsættelser møder, og deres uddannelsesniveau. Imidlertid er uddannelsesniveauet ligeledes påvirket af de samme eller tilsvarende barrierer, som blinde og stærkt svagsynede møder igennem livet. Uddannelsesniveauet er således en indirekte effekt. Enkelte af disse faktorer kan i nogle tilfælde ligeledes tilskrives en særlig betydning for blinde og stærkt svagsynede. Således har uddannelse for blinde og svagsynede i nogle tilfælde en særlig positiv effekt på deres beskæftigelsesfrekvens, hvormed en del af de barrierer, personer med synsnedsættelse ellers møder, nedbrydes eller slet ikke opstår. Uddannelsesniveauet indgår således i en interaktionseffekt med barrierer for blindhed eller stærkt svagsyn. Det er derfor også relevant at foretage en sammenligning, hvor

disse faktorer holdes konstant, hvormed de barrierer, som blinde og stærkt svagsynede møder alene grundet deres blindhed og stærke svagsyn, isoleres. Det kan gøres på flere måder.

Vi anvender både logistisk og lineær regression. Ved logistisk regression, der primært anvendes i nedenstående analyser, er det muligt at tilskrive en sandsynlighed i forhold til en række faktorer, som, kan man formode, betyder noget for den pågældende indikator for trivsel eller deltagelse. Vi går således ud fra, at sammenhængen mellem synsnedsettelse og deltagelse er bestemt ved en logit-model. Sandsynligheden S_h for at deltage på en given samfundsdimension har størrelsen $S_h/(1-S_h)$ en multiplikativ struktur bestemt af:

$$S_h/(1-S_h) = \text{Faktor for seende} \cdot \Pi \text{ reduktionsfaktorer for blinde og stærkt svagsynede}$$

For hver deltagelsesdimension får vi derfor følgende sammenhæng mellem logaritmerne:

$$\log(S_h/(1-S_h)) = \alpha + \beta_{syn} h_{syn}$$

Hvor α bestemmer sandsynligheden for, at seende deltager, og β (sammen med α) bestemmer reduktionsfaktorer for blinde og stærkt svagsynede.

Sandsynligheden S_{ih} for at deltage for seende er således:

$$S_{ih} = \exp(\alpha)/(1 + \exp(\alpha))$$

Sandsynligheden for at deltage for handicappede S_h er:

$$S_{ih} = \exp(\alpha + \beta)/(1 + \exp(\alpha + \beta))$$

Relationen herimellem angives i odds-værdier for henholdsvis blinde og stærkt svagsynede og således relativt til seende. Odds-værdier over 1 angiver, at blinde og stærkt svagsynede i højere grad end seende deltager eller trives i forhold til den pågældende indikator, og odds-værdier under 1 angiver, at blinde og stærkt svagsynede i mindre grad end seende deltager

eller trives. Sidstnævnte sammenhæng vil således være udtryk for omfanget af de barrierer, som blinde og stærkt svagsynede møder grundet deres nedsatte syn, og førstnævnte et udtryk for en særlig kompensation, som de blinde og stærkt svagsynede opnår alene grundet deres nedsatte synsevne.

Lineær regression benyttes, når man har en størrelse, der kan opfattes som en sum af forskellige faktoreres betydning for samme. Dermed er det muligt direkte at identificere sammenhængen mellem den forklarende faktor og den betydning, denne er associeret med i relation til besvarelsen af den pågældende deltagelses- eller trivselsindikator. For hver deltagelsesdimension får vi følgelig en additiv struktur:

Indikator = Faktor for seende – reduktionsfaktorer for blinde og stærkt svagsynede

For hver deltagelsesdimension opskriver vi derfor følgende sammenhæng mellem denne og forklarende faktorer:

$$Y = \alpha + \beta_{syn} h_{syn}$$

Beta, β , angiver dermed den direkte forskel mellem blinde og stærkt svagsynedes besvarelse på den ene side og seendes besvarelse på den anden side. Et beta med negativt fortegn er her udtryk for, at blinde og stærkt svagsynede møder barrierer i relation til den pågældende indikator, og et positivt fortegn er udtryk for det modsatte.

SIGNIFIKANS

Signifikans angives ved benævnelsen P og er et mål for, hvor sandsynligt det er at få et resultat om sammenhæng i det tilfælde, hvor en sådan sammenhæng ikke forekommer, og dermed sandsynligheden for, at resultat er fremkaldt af rene tilfældigheder. Hvis man stiller spørgsmålet om, hvorvidt en sammenhæng kan påvises eller ej, opstiller man traditionelt en grænse for P på 5 pct. eller, hvis man kræver større sikkerhed, 1 pct. og siger, at for mindre P vil man regne sammenhængen for påvist, mens den ikke er sikkert påvist, hvis P er større end den på forhånd bestemte grænse. I denne undersøgelse er problemstillingen en lidt anden. I nedenstående accepteres P-værdier på 0,05 eller derunder. P-værdier på et 10-procents-niveau og dermed med værdien 0,1 noteres kort.

SYNSHANDICAP OG BARRIERER FOR HELBRED OG MOTION

Helbredsproblemer, herunder især længerevarende helbredsproblemer som fedme eller underernæring, kan i mange sammenhænge medføre forskellige barrierer og dermed i sig selv betragtes som et handicap. Helbred, herunder ernærings- og vægtproblemer, kan således i sig selv være en afgørende faktor for samfundsdeltagelse.

Nedenfor behandles sammenhængen mellem nedsat synsevne og indikatorer for helbred. Selvvurderet helbred anvendes her som adækvat indikator for den egentlige helbredsmæssige tilstand, og BMI udregnes på baggrund af afrapporteret vægt og højde. Endvidere belyses forskelle i motionsvaner. Dette dog kun blandt blinde og stærkt svagsynede, idet gruppen af seende ikke har haft mulighed for at svare herpå.

SELVVURDERET HELBRED

Selvvurderet helbred er i tidligere undersøgelser blevet fundet adækvat som mål for respondenternes egentlige helbredstilstand, og vi har derfor bedt både blinde, stærkt svagsynede og seende om at vurdere deres eget helbred. Sammenligningsgrundlaget kan naturligvis problematiseres, idet man må stille spørgsmålstegn ved, om blinde især, men ligeledes stærkt svagsynede har mulighed for at vurdere deres eget helbred på lige fod med seende. Blinde og stærkt svagsynede har alt andet lige ikke de sam-

me forudsætninger for at vurdere eget helbred relativt til den almene helbredstilstand, idet egen fysiske fremtoning og visuelle præstation relativt til andres er en komponent, der indgår i seendes selvbillede. Dog kan stærkt svagsynede have nemmere herved og i så henseende vurdere deres helbred lavt.

TABEL 4.1

Seende, stærkt svagsynede og blinde fordelt efter selvvurderet helbred. Procent.

	Seende	Stærkt svagsynede	Blinde
Meget godt	33	23	32
Godt	38	36	37
Nogenlunde godt	24	28	23
Dårligt	5	12	6
Meget dårligt	1	2	2
Beregningsgrundlag	7.641	1.022	340

Anm.: $\chi^2 = 138$; P-værdi < 0,0001.

Som det fremgår af ovenstående tabel, angiver især stærkt svagsynede signifikant oftere end seende og blinde, at deres helbred er nogenlunde, dårligt eller meget dårligt. Det skal dog igen fremhæves, at skalaerne hvorpå henholdsvis seende, blinde og stærkt svagsynede er blevet bedt om at angive deres vurdering af eget helbred, er forskellige. Således har seende haft svarmulighederne: fremragende, vældig godt, godt, mindre godt eller dårligt, hvorimod blinde og svagsynede har haft svarmulighederne: meget godt, godt, nogenlunde godt, dårligt og meget dårligt. Dermed er der mulighed for, at besvarelsesfordelingen for blinde og stærkt svagsynede er udtryk for en reelt dårligere helbredstilstand blandt disse, end det fremgår af ovenstående. Da der imidlertid i begge tilfælde er tale om en 5-punktskala, har vi valgt at anvende dem ens – og dermed med risiko for at overvurdere blindes og stærkt svagsynedes helbred.

I nedenstående anskues selvvurderet helbred som afhængig af givne faktorer. Sammenhængen mellem synsnedsettelsen og selvvurderet helbred er her kontrolleret for køn, alder, samlivsform, BMI-score og uddannelsesniveau, der ifølge tidligere undersøgelser bredt har en signifikant betydning for det selvvurderede helbred. Dertil kontrolleres sammenhænge for de andre mulige funktionsnedsettelse, som personer med synsnedsettelse ligeledes kan have, samt eventuelle interaktioner mellem blindhed og stærkt svagsyn og andre forklarende faktorer.

TABEL 4.2

Logistisk regression over selv vurderet helbred. Odds.

	Odds
Mand	1,28 *
Alder	0,84 ***
Alder ²	1,00 *** ^A
Samliv	1,66 ***
BMI-score (kontinuert)	0,96 ***
Faglige uddannelser	1,31 ^x
Korte/mellemlange videregående uddannelser	1,75 ***
Lange videregående uddannelser	2,21 ***
Stærkt svagsynet	0,82
Blind	1,91 ^x
<i>Andre funktionsnedsættelser^{AA}</i>	
Ben	0,90 ***
Arme	0,82 ***
Hænder	0,90 *
Hørelse	1,02
Adfærd	0,98
Intellekt	0,95
Antal observationer	8133
R ²	0,04
Wald-test χ^2	287,63
P-værdi	0,0001

Anm.: Signifikansniveau: X < 0,05; * < 0,01; ** < 0,001 og *** < 0,0001.

A: Odds = 1,0016.

AA: Der er her tale om den næstmest fremtrædende funktionsnedsættelse.

Den afhængige variabel er inddelt i kategorierne ”meget godt, godt eller nogenlunde” og ”dårligt eller meget dårligt” for at muliggøre estimering af en logit-model. Vi estimerer her sandsynligheden for at vurdere sit helbred ”meget godt, godt eller nogenlunde godt” givet de forklarende variable.

Af tabel 4.2 fremgår det, at blinde signifikant oftere end seende angiver at have et meget godt, godt eller nogenlunde helbred, når der kontrolleres for andre faktorer som køn, alder, samliv, BMI-score og uddannelsesniveau samt andre mulige funktionsnedsættelser. Modsat angiver stærkt svagsynede sjældnere at have et meget godt, godt eller nogenlunde helbred. Sidstnævnte sammenhæng er dog ikke signifikant. At blinde således vurderer deres helbred signifikant bedre, end seende og stærkt svagsynede gør, kan imidlertid anskues i relation til det ovennævnte forbehold, at svarkategorierne ikke er enslydende, og til refleksiviteten

i variabelen selv vurderet helbred. Imidlertid må man i så fald ligeledes fremhæve, at stærkt svagsynede antageligt vurderer deres helbred signifikant lavere, end seende gør.

Blandt de demografiske faktorer har alderseffekten en gennemgående negativ effekt blandt både seende, blinde og stærkt svagsynede, således at ældre grupper vurderer deres helbred dårligere. Den svagt positive effekt, der fremstår i de højere alderskategorier, skyldes sandsynligvis den naturligt tidligere afgang blandt dem, der mener at have et dårligt eller meget dårligt helbred, hvormed andelen af personer, der mener at have et meget godt, godt eller nogenlunde godt helbred, tilsvarende øges.

I relation til de indirekte faktorer har samliv en positiv effekt i vurderingen af eget helbred relativt til personer, der bor alene eller i anden samlivsform. På linje hermed har de forskellige uddannelsesniveauer, relativt til referencekategorien, skole eller ungdomsuddannelse, en positiv betydning for vurderingen af eget helbred. Modsat har BMI en signifikant negativ betydning for vurderingen af eget helbred, således at en større andel blandt gruppen med en høj BMI-score vurderer deres helbred som dårligt eller meget dårligt. Der er ikke fundet interaktionsled mellem blindhed og stærkt svagsyn på den ene side og de indirekte faktorer på den anden. Således gør de indirekte faktorer sig gældende på samme måde for både seende, blinde og stærkt svagsynede.

Andre faktorer, der synes at forringe helbredet blandt blinde og svagsynede specifikt, er funktionsnedsættelser i relation til ben, arme og hænder. Derimod er relationen mellem hørelse, adfærd og intellekt på den ene side og selv vurderet helbred på den anden side ikke fundet signifikant.

Når der tages højde for direkte såvel som indirekte effekter, har blinde og stærkt svagsynede et generelt dårligere helbred end seende. Helbredsproblemer i denne gruppe er således forårsaget af, at blinde og svagsynede møder væsentlige barrierer i relation til opretholdelsen af et godt helbred.

OVERVÆGT OG UNDERVÆGT

Overvægt såvel som undervægt er tidligere blevet fremhævet som et alvorligt sundhedsmæssigt problem især blandt blinde og stærkt svagsy-

nede. Årsagerne hertil er bl.a. manglende motion, uhensigtsmæssig sammensætning af kost og fejlernæring. Manglende eller utilstrækkelig information både i købsituationen, idet varedeklarationerne står med småt, og i relation til den generelle offentligt tilgængelige information i form af pjecer og plakater er mulige årsager hertil. Livsstilsproblemerne kan således være forårsaget af en manglende forståelse for sammenhængen mellem livsstil og helbred og en mangelfuld viden om fødevarer og sunde spisevaner blandt blinde og stærkt svagsynede.

Dog må det antages, at andre medier som radio og tv delvist gør en sådan information tilgængelig. Personer med en synsnedsættelse møder dog antageligt også barrierer i relation til at dyrke tilstrækkelig motion.

TABEL 4.3

Seende, stærkt svagsynede og blinde fordelt efter kategoridelt BMI-score.

Procent.

		Seende	Stærkt svagsynede	Blinde
Undervægtige kat. 2	(BMI < 16,5)	0	1	1
Undervægtige kat. 1	(16,5 ≤ BMI < 18,5)	2	2	1
Normalvægtige	(18,5 ≤ BMI < 25)	57	45	50
Overvægtige	(25 ≤ BMI < 30)	31	35	32
Fedme kat. 1	(30 ≤ BMI < 35)	8	11	9
Fedme kat. 2	(35 ≤ BMI < 40)	2	4	5
Fedme kat. 3	(BMI ≥ 40)	0	1	1
Beregningsgrundlag		7.489	975	310

Anm.: $\chi^2 = 107$; P-værdi < 0.0001.

Som det fremgår af tabel 4.3, er der signifikant forskel på de tre fordelinger. Således synes både stærkt svagsynede og blinde oftere end seende at score i ekstremområderne især inden for fedmekategorierne.

I tabel 4.4 estimeres sammenhængen mellem BMI-scoren og forklarende faktorer, herunder synsnedsættelse. Som i relation til helbred, har vi kontrolleret sammenhængen mellem synsnedsættelse og BMI-score for køn, alder, samliv og uddannelsesniveau, der ifølge tidligere undersøgelser bredt har en signifikant betydning for BMI-scoren. Dertil kontrolleres sammenhængen for de andre mulige funktionsnedsættelser, som personer med synsnedsættelse ligeledes kan have. Der gives flere muligheder for estimation heraf. I tabel 4.4 er både en lineær og to logistiske regressioner afprøvet.

Som det fremgår af tabel 4.4, er der signifikant sammenhæng mellem både blindhed og stærkt svagsyn på den ene side og BMI-score, overvægt eller fedme på den anden, således at BMI-scoren og dermed sandsynligheden for overvægt og fedme øges med både blindhed og stærkt svagsyn.

BMI-scoren øges desuden med alderen, således at ældre generelt har højere BMI-score. Effekten heraf aftager imidlertid. En tilsvarende kommentar kan i relation til alderens betydning for helbred knyttes an til denne sammenhæng. I relation til de indirekte faktorer øger samliv den beregnede BMI-score og dermed sandsynligheden for overvægt eller fedme relativt til personer, der bor alene eller i anden samlivsform end med samlever eller ægtefælle. På linje med det selvvalgte helbred reduceres BMI-scoren blandt personer med de forskellige uddannelsesniveauer relativt til referencekategorien, bestående af personer med grundskole eller ungdomsuddannelse som højeste opnåede uddannelsesniveau.

Gennem regressionsanalyserne er kun interaktionen mellem samliv og blindhed fundet signifikant, således at blindes BMI-score er gennemsnitligt lavere, i fald de bor sammen med en ægtefælle eller samlever, idet effekten af både blindhed og samlivsform opvejes. Denne sammenhæng fremgår imidlertid kun i relation til kategorien af overvægt og fedme og ikke i relation til fedme alene. Desuden oplever blinde og stærkt svagsynede yderligere barrierer i relation til andre funktionsnedsættelser af ben og adfærd. Dette dog kun i forhold til fedme.

Når der tages højde for direkte såvel som indirekte effekter, har blinde og især stærkt svagsynede en generelt højere BMI-score end seende. Problemer med overvægt og fedme i denne gruppe er således også forårsaget af, at blinde og stærkt svagsynede møder barrierer i relation til fastholdelsen af en BMI-score inden for normalområdet.

Da det imidlertid anslås, at type 2-diabetes, der bl.a. forårsages af overvægt, er den hyppigste årsag til blindhed blandt befolkningen i den erhvervsaktive alder, kan sammenhængen virke omvendt end antaget ovenfor. Vi har derfor foretaget en estimation af de ovenstående modeller, hvori kun blinde og stærkt svagsynede, der er født med deres funktionsnedsættelse, er medtaget. Imidlertid resulterer dette ikke i en nævneværdig ændring af konklusionen og er derfor ikke afrapporteret her.

TABEL 4.4

Lineær og logistiske regressioner over BMI-score.

	Lineær (kontinuert)	Logistisk (overvægt)	Logistisk (fedme)
Mand	1,80 *** (0,09)	2,62 ***	1,48 ***
Alder	0,19 *** (0,03)	1,10 ***	1,08 **
Alder ²	-0,00 *** A (0,00)	1,00 *** AA	1,00 * AAA
Samliv	0,61 *** (0,11)	1,45 ***	1,16
Faglige uddannelser	-0,26 ^x (0,13)	0,85 ^x	0,78 ^x
Korte/mellemlange videregående udd.	-0,79 *** (0,13)	0,68 ***	0,54 ***
Lange videregående udd.	-1,51 *** (0,17)	0,47 ***	0,33 ***
Stærkt svagsynet	0,39 ^x (0,17)	1,24 *	1,25 ^{xx}
Blind	1,55 *** (0,39)	1,48 ^{xx}	1,86 ^x
Blind · Samliv	-1,66 * (0,52)	0,53 ^x	0,55 ^{xx}
<i>Andre funktionsnedsættelser^{AAAA}</i>			
Ben	0,02 (0,02)	0,99	1,04 ^x
Arme	0,05 (0,08)	1,02	1,00
Hænder	0,00 (0,07)	0,97	1,03
Hørelse	0,02 (0,04)	0,97	1,03
Adfærd	0,18 * (0,06)	1,05	1,11 ***
Intellekt	0,10 (0,07)	1,06	1,02
Observationer	8142	8142	8142
Adjusted R ² / R ²	0,08	0,12	0,05
F-test/Wald-test (P-værdi)	< 0,0001	< 0,0001	< 0,0001

Anm.: Signifikansniveau: XX < 0,10; X < 0,05; * < 0,01; ** < 0,001 og *** < 0,0001;

A Odds ratio = -0,00166; AA Odds ratio = 0,99911; AAA Odds ratio = 0,99928.

AAAA: Der er her tale om den næstmest fremtrædende funktionsnedsættelse.

MOTIONSVANER

Motion er ikke medtaget som forklarende faktor i ovenstående model, idet seende ikke har svaret herpå. Imidlertid kan vi blandt blinde og stærkt svagsynede anskueliggøre, hvorvidt der er signifikant forskel på de to grupper i relation til motionsvaner.

TABEL 4.5

Stærkt svagsynede og blinde fordelt efter motionsvaner. Procent.

	Stærkt svagsynede	Blinde
Næsten helt fysisk passiv eller let fysisk aktiv i mindre end 2 timer pr. uge	12	15
Let fysisk aktivitet fra 2-4 timer pr. uge	33	33
Let fysisk aktivitet i mere end 4 timer pr. uge eller mere anstrengende fysisk aktivitet i 2-4 timer pr. uge	46	44
Mere anstrengende fysisk aktivitet i mere end 4 timer eller regelmæssig hård træning og evt. konkurrencer flere gange pr. uge	9	9
Beregningsgrundlag	1.022	340

Anm.: $\chi^2 = 1,65$; P-værdi = 0.65.

Som det fremgår i tabel 4.5, er der ikke signifikant forskel på de to grupper. Vi har imidlertid ligeledes i relation hertil foretaget en logistisk regression. Resultaterne fremstilles ikke her. Det skal dog fremhæves, at funktionsnedsættelser relateret til ben og arme har signifikant negativ betydning for omfanget af motion. I modsætning hertil synes barrierer relateret til blindhed og stærkt svagsyn ikke at være signifikant forskellige. Vi kan dog ikke svare på, om niveauet herfor generelt er lavere end for seende.

KONKLUSION

Som det fremgår af ovenstående, finder vi en positiv sammenhæng mellem blindhed og helbred, således at blinde angiver at have et bedre helbred end seende, når alt andet holdes konstant. I modsætning hertil har det ikke været muligt at identificere en lignende sammenhæng mellem stærkt svagsyn og helbred. Tages ovennævnte forhold i betragtning angående spørgsmålskonstruktionen, kan førstnævnte sammenhæng betragtes

med visse forbehold. I stedet synes stærkt svagsynede i modsætning til seende og især blinde at vurdere deres helbred lavt.

De indirekte effekter, der indgår i analysen, er imidlertid negative. Således har højere BMI-score, det at bo alene eller i anden samlivsform end sammen med ægtefælle eller samlever samt lavt uddannelsesniveau en negativ sammenhæng med helbred. Det vil sige, at blinde og stærkt svagsynede fx har højere sandsynlighed for at vurdere deres helbred for som dårligt eller meget dårligt, idet de ikke i samme grad opnår det samme uddannelsesniveau. Når både de direkte såvel som indirekte effekter medregnes, har blinde og stærkt svagsynede et dårligere selv vurderet helbred end seende.

For såvel blinde som svagsynede gælder det dog, at forholdet er lidt mere kompliceret end antydnet ovenfor. BMI hænger nemlig også sammen med samliv og uddannelse. Der er grund til at tro, at de sidstnævnte faktorer er de mest grundlæggende. Mere uddannelse til blinde og stærkt svagsynede vil antageligt medføre, at disse grupper kommer til at leve sundere og dermed også får et bedre helbred. Uddannelse betyder i det hele taget, at mennesker bliver mere modtagelige for sundhedsoplysning. Dermed ikke sagt, at uddannelse i sig selv er tilstrækkelig. Oplysning, der er tilgængelig for blinde og stærkt svagsynede, og teknikker til anvendelse heraf er ligeledes nødvendige.

SYNSHANDICAP OG BARRIERER FOR SOCIALT SAMVÆR

Dette afsnit omhandler barrierer i relation til det nære miljø og dermed samvær med børn, anden familie og venner samt følelsen af ensomhed. Funktionsnedsættelser generelt kan have stor betydning for etablering og vedligeholdelse af sociale relationer. Erving Goffman gjorde i begyndelsen af 1960'erne systematiske iagttagelser af, hvorledes individet iscenesætter egen identitet gennem den daglige interaktion med andre mennesker (Goffman, 1963). Hertil fremhævede han bl.a. mennesker med diverse handicap som eksempler på personer, der ikke kan iscenesætte en komplet identitet. Dette har bl.a. rod i, at andre mennesker forsøger at undgå interaktion med handicappede, idet de er usikre på, hvilke forventninger de stilles over for i interaktionen hermed. Som Bengtsson (2008) fremhæver, har senere forsøg, hvor interaktionen mellem personer med handicap og andre mennesker blev dokumenteret på film og formen herfor analyseret, bekræftet Goffmans iagttagelser (Lenney & Sercombe, 2002). Heinrich Tröster (1990) har endvidere med sine forsøg påvist, at den delvist ubevidste undsigelse af interaktionen undertiden kompenseres ved, at man på det bevidste plan tilskriver personen med handicap højere menneskelig værdi end en tilsvarende person uden handicap. Det skal her fremhæves, at Dansk Blindesamfund tilbyder konsulentordninger, hvorunder 50 konsulenter besøger de blinde og stærkt svagsynede i deres hjem for dermed at forebygge sygdom og isolation.

KONTAKT TIL ANDRE MENNESKER

Blinde og stærkt svagsynede synes sjældnere at være sammen med børn og anden familie, som man ikke bor sammen med, relativt til venner i nærmiljøet, henholdsvis 17 og 26 pct. blandt stærkt svagsynede og 22 og 29 pct. blandt blinde. Venner er modsat den gruppe, som personer med synsnedsættelser oftest er sammen med. Således svarer 89 pct. blandt de stærkt svagsynede og 93 pct. blandt de blinde, at de er sammen med deres venner en gang om måneden eller oftere. Samvær med børn, familie og venner er dog signifikant lavere blandt blinde og stærkt svagsynede end blandt seende.

TABEL 5.1

Andelen blandt seende, stærkt svagsynede og blinde, der er sammen med børn, familie og venner mindst én gang om måneden. Procent.

	Seende	Stærkt svagsynede	Blinde	χ^2 -værdi; P-værdi
Børn	98	83	78	$\chi^2=540$; P<0,001
Familie	95	74	71	$\chi^2=703$; P<0,001
Venner	98	89	93	$\chi^2=241$; P<0,001
Beregningsgrundlag	7.696	670-1.012	117-333	

Det skal her fremhæves, at blinde og stærkt svagsynede har kunnet svare generelt i forhold til, hvor ofte de ser de pågældende og dermed inden for kategorierne: ”Flere dage om ugen”, ”Ca. en gang om ugen”, ”Én til tre gange om måneden”, ”Sjældnere end én gang om måneden” og ”Aldrig” eller ”Har ikke/Irrelevant”. De seende har i modsætning hertil haft mulighed for at svare eksakt på, for hvor mange dage siden de sidst så de pågældende. Denne gruppe er dermed indpasset i kategorier, idet deres besvarelse er ganget med to.

Vi har ligeledes udført en logistisk regression for hyppigheden af samvær med børn, familie og venner, kontrolleret for faktorer som køn, alder, samliv, helbred og uddannelsesniveau samt beskæftigelsesstatus, der angiver, hvorvidt man er i arbejde.

Af tabel 5.2 fremgår det, at personer med synsnedsættelse generelt møder store barrierer for samvær med egne børn, familie og venner

alene grundet deres nedsatte synsevne, når alt andet holdes konstant. Således medfører blindhed og stærkt svagsyn en væsentlig barriere i relation til samvær, som ikke kompenseres. Enkelte indirekte faktorer mindsker yderligere blindes og stærkt svagsynedes sandsynlighed for samvær med børn, familie og venner en gang om måneden.

TABEL 5.2

Logistiske regressioner over samvær med børn, familie og venner, en gang om måneden eller oftere. Odds.

	Børn	Familie	Venner
Mand	-	0,83 ^x	1,35 ^x
Alder	0,87 ^{***}	-	0,89 [*]
Alder ²	1,00 ^{***}	-	1,00 ^x
Helbred	-	0,92 ^{xx}	0,87 ^x
Samliv	1,16	-	0,47 ^{**}
Faglige uddannelser	1,51 ^{xx}	-	-
Kort eller mellemlang videregående udd.	-	-	1,38 ^x
Lang videregående uddannelse	0,59 [*]	0,66 ^{**}	-
Beskæftigelse	1,46 ^x	1,34 [*]	-
Stærkt svagsynet	0,05 ^{***}	0,18 ^{***}	0,11 ^{***}
Blind	0,08 ^{***}	0,14 ^{***}	0,31 ^{***}
Samliv · stærkt svagsynede	3,18 ^{***}	-	2,98 ^{**}
<i>Andre funktionsnedsættelser^A</i>			
Ben	0,99	0,99	0,97 ^x
Arme	1,00	1,02	0,93
Hænder	1,05	1,00	0,92 ^x
Hørelse	0,98	1,01	1,02
Adfærd	0,99	0,98	0,92 [*]
Intellekt	1,00	1,01	0,94
Observationer	8.382	8.771	8.752
R ²	0,04	0,06	0,03
Wald-test χ^2	414,00	561,24	267,08
P-værdi	< 0,0001	< 0,0001	< 0,0001

Anm.: Signifikansniveau: XX < 0,10; X < 0,05; * < 0,01; ** < 0,001 og *** < 0,0001.

A: Der er her tale om den næstmest fremtrædende funktionsnedsættelse.

Dårligere helbred har som indirekte faktor en negativ sammenhæng i relation til samvær med familie og venner. Ligeledes har ledighed en negativ sammenhæng i relation til samvær med børn og anden familie. Sammenhængen mellem faglig uddannelse og samvær med børn og mellem kort eller mellemlang videregående uddannelse og samvær med ven-

ner er tilsvarende positiv. I modsætning hertil er relationen mellem lang videregående uddannelse og samvær med børn og familie negativ.

Personer med stærkt svagsyn, der bor sammen med ægtefælle eller samlever, ser dog deres børn og venner signifikant oftere end stærkt svagsynede, der bor alene eller i anden samlivsform. Dermed opvejes den generelt negative effekt af samliv i relation til samvær med venner for netop denne gruppe.

ENSOMHED

Ufrivillig ensomhed kan anskues som et generelt mål for niveauet af den enkeltes mulighed for socialt samvær relativt til den enkeltes behov for samme. Dermed er følelsen et udtryk for, hvorvidt den enkelte trives i relation til samvær. Af tabel 5.3 fremgår det, at 18 og 19 pct. blandt henholdsvis stærkt svagsynede og blinde ofte eller meget ofte er alene, selv om de egentlig havde mest lyst til at være sammen med andre. Dette står i modsætning til blot 5 pct. blandt personer uden væsentlige funktionsnedsættelser.

TABEL 5.3

Seende, stærkt svagsynede og blinde fordelt efter, hvor ofte det sker, at de er alene, selv om de egentlig havde mest lyst til at være sammen med andre. Procent.

	Seende	Stærkt svagsynede	Blinde
Meget ofte	1	7	6
Ofte	4	11	13
Ikke så ofte	13	23	20
Sjældent	82	59	60
Beregningsgrundlag	1.889	1.014	333

Anm.: $\chi^2 = 247$; P-værdi < 0,0001.

I tabel 5.4 afrapporteres resultaterne for den logistiske regression over sandsynligheden for meget ofte eller ofte at være alene, selv om man egentlig havde mest lyst til at være sammen med andre. Vi medtager igen beskæftigelsesstatus, idet dette antageligt indvirker på behovet for samvær med andre og dermed følelsen af ensomhed.

Som det fremgår heraf, møder blinde og stærkt svagsynede barrierer, der således bidrager til følelsen af ensomhed, alene grundet deres

blindhed og stærke svagsyn. Dette dog kun på et 10-procents-niveau blandt blinde. Ligeledes medfører de indirekte faktorer som ledighed, det at bo alene eller i anden samlivsform end med ægtefælle eller samlever samt dårligt selv vurderet helbred, at man oftere føler sig ensom. Foreningsliv modgår på linje med beskæftigelse denne tendens.

TABEL 5.4

Logistisk regression over det at være alene, hvor man hellere ville være sammen med andre ofte eller meget ofte. Odds.

	Odds
Mand	1,19
Alder	1,15 **
Alder ²	1,00 ***
Samliv	0,23 ***
Helbred	1,50 ***
Beskæftigelse	0,53 ***
Foreningsliv	0,60 ***
Stærkt svagsynet	1,60 ^x
Blind	1,71 ^x
Blind · samliv	2,33 ^x
Stærkt svagsynet · samliv	2,14 ^x
<i>Andre funktionsnedsættelser^A</i>	
Ben	1,03 ^x
Arme	0,96
Hænder	0,85 ^{xx}
Hørelse	1,01
Adfærd	1,05 ^{xx}
Intellekt	1,08 ^{xx}
Observationer	3.036
R ²	0,11
Wald-test χ^2	275,26
P-værdi	<0,0001

Anm.: Signifikansniveau: XX < 0,10; X < 0,05; * < 0,01, ** < 0,001 og *** < 0,0001.

A: Der er her tale om den næstmest fremtrædende funktionsnedsættelse.

Som det endvidere fremgår, er der i modellen en interaktionseffekt mellem blindhed og stærkt svagsyn på den ene side og samliv med ægtefælle eller samlever på den anden. Dette bevirker, at blinde og stærkt svagsynede ikke opnår samme effekt heraf som seende. At bo sammen med ægtefælle eller samlever betyder således ikke, at blinde og stærkt svagsynede føler sig mindre ensomme, end hvis de boede alene eller i anden samlivsform.

Blinde og stærkt svagsynede synes således at være særligt udsatte og føle sig særligt ensomme. Indirekte faktorer som lavere beskæftigelsesfrekvens og dårligere helbred øger denne tendens, og samliv med ægtefælle eller samlever nedbringer ikke følelsen af ensomhed blandt blinde og stærkt svagsynede, som tilfældet er for seende. Imidlertid skal det fremhæves, at blinde og stærkt svagsynede på linje med seende føler sig mindre ensomme, i fald de indgår i et foreningsliv. Som det endvidere fremgår af nedenstående analyse, er blinde og stærkt svagsynede på netop denne front ikke signifikant dårligere stillet end seende.

KONKLUSION

Som det fremgår af ovenstående, er blinde og stærkt svagsynede signifikant sjældnere sammen med deres børn, familie og venner, når både direkte og indirekte faktorer medtages. Det skal især fremhæves, at blindhed og svagsyn har en signifikant negativ betydning for samvær med både børn, anden familie og venner, når alt andet holdes konstant.

Ligeledes oplever blinde og stærkt svagsynede i højere grad end personer uden væsentlige funktionsnedsættelser at være alene, når de egentlig har mest lyst til at være sammen med andre mennesker. Det er således ikke, fordi blinde og stærkt svagsynede ønsker at tilbringe mere tid alene og derfor ikke ser deres familie eller venner. Her er synshandicappet dog ikke det vigtigste forhold, men det er indirekte faktorer som helbred, beskæftigelse og ikke mindst foreningsliv, der spiller den afgørende rolle. Foreningslivet er således en af de mest afgørende komponenter for blinde og stærkt svagsynedes trivsel.

SYNSHANDICAP OG BARRIERER FOR GENEREL SAMFUNDSDELTAGELSE

I nedenstående behandles grundlæggende parametre for generel samfundsdeltagelse: transport, fritidsundervisning, foreningsliv og frivilligt arbejde. Dermed anskueliggøres den eventuelle barriere, som blinde og stærkt svagsynede møder i relation til mobilitet i samfundet samt aktiv deltagelse på forskellige arenaer, der udgør væsentlige elementer i den borgerlige offentlighed.

OFFENTLIGE TRANSPORTMULIGHEDER

Af Bengtsson (2008) fremgår det, at 1 pct. af den voksne befolkning i alderen 16-64 år slet ikke kan benytte tog og bus, og at i alt 6 pct. ikke kan, meget nødig eller til nød benytter bus og tog, når der er mange med. Heraf hører 62 pct. til dem, der klassificerer sig selv som handicappede, mens 38 pct. hører til gruppen af ikke-handicappede.

I nedenstående estimeres omfanget af barrierer, som blinde og stærkt svagsynede møder ved anvendelse af bus og tog. Det angives som andelen af personer, der svarer, at de udmærket og til nød kan anvende bus og tog, også når der er mange med. Dette holdes således op imod andelen, der gør det meget nødigt, eller for hvem det er udelukket, når der er mange med, samt de personer, der slet ikke kan benytte bus eller tog. Med formuleringen: ”også når der er mange med”, er det muligt at

sammenligne med seende, der netop er blevet spurgt herom. Imidlertid kan det indvendes, at spørgsmålet dermed er særligt rettet mod personer med motorisk funktionsnedsættelse i relation til ben, arme og hænder. En tidligere undersøgelse (Transportministeriet, 2007), der er foretaget med udgangspunkt i et kvalitativt datamateriale, konkluderer netop, at blinde og stærkt svagsynede bedre kan orientere sig, når der er mange med. I denne undersøgelse har vi imidlertid ligeledes spurgt de blinde og stærkt svagsynede om, hvorvidt de overhovedet kan benytte bus eller tog og dermed uagtet, om der er mange passagerer med. Blandt de blinde og stærkt svagsynede, der svarer, at de kun meget nødtødt benytter bus eller tog, har blot knap 2 pct. angivet, at de udmærket eller til nød kan benytte bus eller tog, også når der er mange passagerer med, 83 pct. fastholder kun at gøre det meget nødtødt, og de resterende 15 pct. angiver, at det er udelukket, hvis der er mange passagerer med. Noget tyder således på, at den ovenstående sammenhæng ikke gør sig gældende i det kvantitative materiale.

Vi har i regressionsanalysen kontrolleret for køn, alder, samliv med ægtefælle eller samlever, uddannelsesniveau, selv vurderet helbred, syns- og andre funktionsnedsættelser. Som det fremgår af tabel 6.1, har personer med synsnedsættelse, både blinde og stærkt svagsynede, signifikant sværere ved at benytte offentlige transportmidler end personer uden synsnedsættelse. Betragtes de andre funktionsnedsættelser, som blinde og stærkt svagsynede kan have, er kun problemer med ben af signifikant negativ betydning. Gangbesværede blinde og stærkt svagsynede har således yderligere svært ved at anvende offentlige transportmidler.

Endvidere har alder en signifikant betydning, således at jo ældre man er, desto mere usandsynligt er det, at man benytter offentlig transport, også når der er mange med. Ligeledes har helbred betydning for, hvorvidt man benytter offentlig transport, således at jo dårligere respondenterne vurderer deres eget helbred, desto sværere er det for dem at benytte offentlig transport. Imidlertid finder vi, at personer med en kort, mellemlang eller lang videregående uddannelse signifikant oftere end personer med en grundskole-, ungdoms- eller faglig uddannelse angiver, at de ikke har nævneværdige problemer med at anvende bus eller tog, også når der er mange med. Dette kan skyldes, at uddannelse i sig selv har en effekt, men ligeledes at uddannelsesniveaet er udtryk for særlige karakteristika, der er korreleret med evnen eller viljen til at benytte bus og tog. Blinde og stærkt svagsynede har således sværere ved at anvende offentlige transportmidler end seende. En videregående uddannelse har

imidlertid samme positive sammenhæng for blinde og stærkt svagsynede som for seende i relation hertil. Som det dog fremgår af kapitlet om uddannelsesbarrierer, er uddannelsesniveaut blandt blinde og stærkt svagsynede faldende især i relation til netop de videregående uddannelser.

TABEL 6.1

Logistisk regression over det at kunne anvende bus og tog udmærket eller til nød, også når der er mange med. Odds.

	Odds
Alder	0,97 ***
Selvurderet helbred	0,67 ***
Kort eller mellemlang videregående uddannelse	1,78 **
Lang videregående uddannelse	2,29 *
Stærkt svagsynede	0,09 ***
Blinde	0,05 ***
<i>Andre funktionsnedsættelser^A</i>	
Ben	0,90 ***
Arme	0,98
Hænder	0,94 ^{XX}
Hørelse	1,00
Adfærd	0,95 ^{XX}
Intellekt	0,94
Observationer	2.918
R ²	0,22
Wald-test χ^2	405,73
P-værdi	<0,0001

Anm.: Signifikansniveau: XX < 0,10; * < 0,01; ** < 0,001 og *** < 0,0001.

A: Der er her tale om den næstmest fremtrædende funktionsnedsættelse.

Da der er tale om synshandicap af meget svær karakter for samtlige respondenter, er det blevet fundet irrelevant at spørge dem om muligheden for at anvende bil eller handicapbil og kendskab til tilskudsordninger hertil. Taxaordninger gives kun i begrænset omfang, hvormed personer med synshandicap er afhængige af og begrænset i deres udfoldelsesmuligheder, dersom det er den eneste transportform, de anvender. Offentlig transport kan anskues som den transportform, der gør de synshandicappede uafhængige af andre mennesker eller tilsvarende afhængige af køreplaner og lignende som den resterende del af befolkningen.

FRITIDSUNDERVISNING, FORENINGSLIV OG FRIVILLIGT ARBEJDE

Samfundsdeltagelse generelt indbefatter deltagelse i forskellige aktiviteter i samfundet og interaktion med andre borgere. I tabel 6.2 behandles barrierer i relation til fritidsundervisning, foreningsliv og frivilligt arbejde. Betragtes den umiddelbare andel blandt blinde og stærkt svagsynede, der tager del heri, synes blinde og stærkt svagsynede at have samme niveau i relation til foreningslivet som seende og et højere deltagelsesniveau i relation til fritidsundervisning og frivilligt arbejde.

TABEL 6.2

Andelen blandt seende, stærkt svagsynede og blinde, der deltager i fritidsundervisning, foreningsliv og frivilligt arbejde. Procent.

	Seende	Stærkt svagsynede	Blinde	χ^2 -værdi; P-værdi
Fritidsundervisning	13	21	30	69,49; <0,0001
Foreningsliv ¹	57	54	58	2,81; 0,24
Frivilligt arbejde	25	34	43	55,31; <0,0001
Beregningsgrundlag	1.780-1.809	973- 1.022	323- 340	

1. Svarkategorien for dette spørgsmål er: "en gang om måneden eller oftere" og "sjældent eller aldrig". Vi har her angivet den førstnævnte kategori som "ja".

Vi har igen kontrolleret for køn, alder, samliv med ægtefælle eller samlever og forskellige mål for helbred som selv vurderet helbred og BMI-score. Desuden har vi kontrolleret for, om man har et arbejde, idet lønnet arbejde alt andet lige tager tid fra andre aktiviteter.

Af tabel 6.3 over de logistiske regressioner for deltagelse i de ovennævnte aktiviteter fremgår det, at blinde og stærkt svagsynede generelt synes at deltage i samtlige af de tre aktiviteter hyppigere end seende. Dette er i relation til foreningsliv dog kun signifikant på et 10-procentsniveau. Dette skyldes den signifikante interaktion mellem blinde og stærkt svagsyn på den ene side og køn på den anden, således at sandsynligheden for blinde og stærkt svagsynede mænds deltagelse i foreningslivet er lavere end blinde og stærkt svagsynede kvinder. Det er således især blinde og stærkt svagsynede kvinder, der deltager signifikant oftere i

foreningslivet. Vi har, som det fremgår, endvidere kontrolleret for de andre mulige funktionsnedsættelser, som blinde og stærkt svagsynede kan have. Ingen heraf er dog relateret til blindes og stærkt svagsynedes generelle deltagelse. Imidlertid er der en signifikant negativ sammenhæng mellem dårligere selvvurderet helbred som indirekte effekt og deltagelse i både foreningsliv og frivilligt arbejde. Den højere deltagelsesfrekvens, som stærkt svagsynede således har relativt til seende, begrænses således af deres dårligere helbred. Modsat er blinde ikke i så høj grad hæmmet af et dårligt helbred (jf. kapitel 4).

TABEL 6.3

Logistiske regressioner over det at deltage i fritidsundervisning, foreningsliv og frivilligt arbejde. Odds.

	Fritidsundervisning	Foreningsliv	Frivilligt arbejde
Mand	0,34 ***	1,09	1,36 **
Alder	1,02 **	-	1,10 **
Alder ²	-	-	1,00 **
Selvvurderet helbred	-	0,85 ***	0,90 ^x
Faglig uddannelse	-	-	1,47 *
Kort/mellemlang videregående udd.	1,45 **	1,25 ^x	1,79 ***
Lang videregående udd.	-	1,30 ^x	2,99 ***
Har arbejde	0,82 ^{xx}	-	-
Stærkt svagsynet	1,70 ***	1,17	1,98 ***
Blind	3,02 ***	1,64 *	2,77 ***
Stærkt svagsynet · Mand	-	-	-
Blind · Mand	-	0,72 *	-
<i>Andre funktionsnedsættelser^A</i>			
Ben	0,96 *	0,99	0,99
Arme	0,94	0,93 ^{xx}	0,96
Hænder	0,99	1,02	0,95
Hørelse	0,99	0,97	0,99
Adfærd	0,97	0,98	0,98
Intellekt	0,99	0,98	1,02
Observationer	2.962	2.956	2.868
R ²	0,06	0,02	0,05
Wald-test χ^2	177,23	50,69	143,26
P-værdi	< 0,0001	< 0,0001	< 0,0001

Anm.: Signifikansniveau: XX < 0,10; X < 0,05; * < 0,01; ** < 0,001 og *** < 0,0001.

A: Der er her tale om den næstmest fremtrædende funktionsnedsættelse.

I relation til andre indirekte effekter er især personer med korte eller mellemlange videregående uddannelser aktive i både fritidsundervisning, foreningsliv og frivilligt arbejde relativt til de respektive referencekategorier. Førstnævnte dog kun på et 10-procents-niveau. Ligeledes tager personer med en lang videregående uddannelse signifikant hyppigere del i foreningsliv og frivilligt arbejde, og fagligt uddannede tager signifikant hyppigere del i frivilligt arbejde relativt til de respektive referencekategorier. Det at være i beskæftigelse har ikke som forventet en negativ betydning for deltagelse i foreningsliv og frivilligt arbejde. Derimod har beskæftigelse negativ betydning for fritidsundervisning.

Vi har endvidere kontrolleret for anvendelse af offentlig transport i relation til frivilligt arbejde og finder, at det ikke at kunne anvende offentlige transportmidler, når der er mange med, har en signifikant negativ betydning herfor. Dette uden at estimaterne for de resterende forklarende variable ændres i nævneværdig grad⁹. Imidlertid er spørgeskemaet for personer uden væsentlige handicap splittet op i flere grupper, hvorved ikke alle har svaret på de samme spørgsmål. Personer, der har svaret på, hvorvidt de udfører frivilligt arbejde og kan anvende offentlig transport, har således ikke svaret på, om de deltager i fritidsundervisning eller i foreningsliv og omvendt. Det er derfor ikke muligt at kontrollere for effekten af ikke at kunne anvende offentlige transportmidler i relation til de to sidstnævnte felter. Det må dog antages, at effekten af ikke at kunne benytte offentlige transportmidler ligeledes gør sig gældende her.

I relation til sammenhænge mellem deltagelse og generelle demografiske karakteristika fremgår det af nedenstående tabel, at signifikant flere kvinder end mænd tager del i fritidsundervisning, mens der er flere mænd end kvinder, som udfører frivilligt arbejde. I relation til deltagelse i foreningsliv er der dog ikke signifikant forskel mellem kønnene. Endvidere fremgår det, at flere ældre deltager i fritidsundervisning såvel som frivilligt arbejde, sidstnævnte tendens aftager dog for de ældste. Der er ingen forskel mellem de forskellige alderskategorier i relation til deltagelse i foreningslivet.

Blinde og stærkt svagsynede er altså generelt ikke afskåret fra egentlig samfundsdeltagelse, herunder fritidsundervisning, foreningsliv og frivilligt arbejde, trods begrænsninger i transportmuligheder, lavere

---

9. Kun selv vurderet helbred bliver lavere og dermed blot borderline-signifikant omkring et 10-procents-niveau.

uddannelsesniveau og andre indirekte faktorer. Ser man imidlertid nærmere på, inden for hvilke foreninger og organisationer blinde og stærkt svagsynede udfører frivilligt arbejde, er det især inden for handicapforeninger (52 pct.), dernæst følger humanitære og sociale foreninger m.m. (22 pct.), sports- og idrætsforeninger (16 pct.), fritids- og hobbyforeninger (12 pct.) og politiske foreninger (6 pct.). Resterende 22 pct. kan ikke indbefattes heri og tilskrives kategorien andre foreninger¹⁰.

Desuden har blinde og stærkt svagsynede under 67 år mulighed for at ansøge om offentlig ledsageordning, der giver større mobilitet og dermed mulighed for samfundsdeltagelse. Ledsageordningen giver ret til 15 timers ledsagelse om måneden.

KONKLUSION

Deltagelse i samfundets forskellige aktiviteter kræver, i fald det ikke foregår via internettet, at man er fysisk mobil bl.a. ved at benytte offentlige transportmidler. Når man taler om blinde og stærkt svagsynede, handler det først og fremmest om at kunne benytte offentlige transportmidler.

Som det fremgår af ovenstående, har både blinde og stærkt svagsynede store problemer med at benytte offentlig transport generelt, og når der er mange med. Indirekte forhold som uddannelse har ligeledes en afgørende negativ betydning i relation hertil. Personer uden en videregående og kompetencegivende uddannelse har således sværere ved at anvende bus og tog. Set i lyset af det faldende uddannelsesniveau blandt blinde og stærkt svagsynede er det forventeligt, at også deres generelle samfundsdeltagelse vil blive stadigt mere begrænset.

Dårligere helbred, der har en generel negativ effekt på evnen til at anvende offentlige transportmidler, har imidlertid ikke samme signifikant negative effekt for blinde og stærkt svagsynede. Dog har blinde generelt sværere ved at anvende offentlige transportmidler, når der er mange med. Når både direkte og indirekte effekter medregnes, har de signifikant sværere herved end personer uden væsentlige funktionsnedsættelser.

Til trods herfor deltager blinde og stærkt svagsynede i udpræget grad i samfundslivet, her belyst ved fritidsundervisning, foreningsliv og

---

10. Procenttallene summer ikke til 100, da respondenterne har haft mulighed for at angive mere end en type forening.

frivilligt arbejde. Blinde eller stærkt svagsynede er således generelt signifikant oftere aktivt deltagende på de tre områder, når andre forhold holdes konstante.

Hvad angår deltagelse i foreningsliv, er det dog kun for kvinder, at den direkte effekt af blindhed og stærkt svagsyn er positiv. Den generelle positive direkte effekt modvirkes dog af en række indirekte effekter såsom skole- eller ungdomsuddannelse som højeste opnåede uddannelsesniveau og dårligere helbred i relation til de fleste områder. Hvor sidstnævnte gør sig gældende for især stærkt svagsynede, har førstnævnte generelt bred betydning blandt både blinde og stærkt svagsynede.

Uddannelse, herunder især videregående uddannelser, er således af væsentlig betydning for både anvendelsen af offentlige transportmidler og deltagelse i de ovenstående dele af samfundets offentlighed. Derfor er det desto mere beklageligt, at uddannelsesniveaet generelt er faldende blandt blinde og stærkt svagsynede. Den udvikling vil antageligt sætte sine spor i relation til blinde og stærkt svagsynedes samfundsdeltagelse på andre områder.

Det eksisterende niveau for blinde og stærkt svagsynedes samfundsdeltagelse betyder dog ikke nødvendigvis, at de deltager i det samme samfundsliv, som andre gør. Således svarer den overvejende andel blandt de blinde, at det frivillige arbejde, de udfører, er relateret til en handicaporganisation. Det er ligeledes muligt, at fritidsundervisningen, som de deltager i, er særligt tilrettelagt for netop blinde og stærkt svagsynede. Vi ved dog ikke, i hvilket omfang dette er tilfældet.

SYNSHANDICAP OG UDDANNELSESBARRIERER

Uddannelse er en væsentlig faktor i relation til samfundsdeltagelse generelt og beskæftigelsesmuligheder især. I nedenstående konkluderes det, at blinde og stærkt svagsynede møder væsentlige barrierer for opnåelsen af forskellige kompetencegivende uddannelser, her faglige, korte eller mellem-lange samt lange videregående uddannelser. Disse barrierer er desuden tiltagende mellem årgangene fra henholdsvis 1940'erne, 1950'erne, 1960'erne og 1970'erne.

UDDANNELSESBARRIERER

Da ufaglærte såvel som personer med faglige uddannelser oftere erhverver sig et eller flere handicap gennem deres beskæftigelse (Bengtsson, 2008) og således vil medføre en skævhed i resultaterne, har vi for denne analyse indledningsvist udeladt de blinde og stærkt svagsynede, der har erhvervet deres synsnedsettelse efter det 15. leveår.

Desuden har vi i relation til de forskellige uddannelseskategorier yderligere begrænset analyseudvalget til personer over en given alder. Idet det er forventeligt, at blinde og stærkt svagsynede er længere tid om at færdiggøre den samme kompetencegivende uddannelse som seende, og at andelen af blinde og stærkt svagsynede med en given uddannelse derfor vil være lavere blandt de yngre årgange, er den nedre aldersgrænse

sat højere end det 'normalt' forventelige. Således er estimationen af de barrierer, som blinde og stærkt svagsynede møder i relation til opnåelsen af faglige, korte og mellemlange videregående uddannelser, begrænset til alderskategorierne over 27 år. I relation til lange videregående uddannelser begrænses analyseudvalget til personer i alderen 30 år eller derover. Dette er ligeledes tilfældet i analysen af den generelle opnåelsesfrekvens i relation til en af de ovenstående faglige uddannelser¹¹. Da dette har som konsekvens, at gruppen af respondenter, der er født i 1980'erne, er meget lille, er denne gruppe helt udtaget af analysen for dermed at sikre valide estimater. Imidlertid må vi for den sidste generation af personer født i 1970'erne, der således indgår i materialet, antage, at vi ikke har alle med, som færdiggør en uddannelse. I så fald underestimerer vi andelen af personer blandt både seende, blinde og stærkt svagsynede, der færdiggør en kompetencegivende erhvervsuddannelse, en anelse. Nedenstående analyse og konklusion skal læses med dette forbehold.

I analysen anvendes logistisk regression, hvor folkeskole- og studentereksamen udgør kategorien af personer, der ikke har opnået det pågældende uddannelsesniveau. De forklarende variable, der indgår heri, er køn, blindhed og stærkt svagsyn samt årgang i ovenstående kategorier. Vi har således grundet databegrænsninger måttet se bort fra effekten af væsentlige faktorer som forældrenes uddannelsesniveau og andre funktionsnedsættelser og dermed antage, at disse forklarende faktorer ikke er korrelerede med forekomsten af synsnedsættelse blandt personer, der er født hermed eller har erhvervet sig det inden deres 15. år. Imidlertid er det forventeligt, at forældres uddannelse alt andet lige har større betydning for blinde og stærkt svagsynede.

I relation til blinde og stærkt svagsynede fremgår det af nedenstående tabel, at kun stærkt svagsynede kvinder i udgangspunktet (årgange fra 1940'erne) har været signifikant dårligere stillet end seende i relation til korte eller mellemlange videregående uddannelser og erhvervsuddannelser generelt, idet effekten blandt stærkt svagsynede mænd opvejes af kønnet. Imidlertid er både blinde og stærkt svagsynede udsat for øgede barrierer over de efterfølgende årgange fra henholdsvis 1950'erne, 1960'erne og 1970'erne i relation til opnåelsen af en videregående ud-

---

11. Det har ikke været muligt at korrigere yderligere herfor ved eksempelvis at lade en variabel for, i hvilken alder respondenterne har færdiggjort deres uddannelse, indgå i modellerne, idet de seende ikke er blevet spurgt herom.

dannelse og dermed i relation til erhvervsuddannelser generelt. I relation til faglige uddannelser er denne øgede negative effekt kun signifikant udtalt for stærkt svagsynede.

TABEL 7.1

Logistiske regressioner over det at have en faglig uddannelse, kort eller mellem-lang videregående uddannelse, en lang videregående uddannelse eller en af disse erhvervsuddannelser som højest opnåede uddannelsesniveau. Odds.

	Faglige uddannelser	Kort eller mellem-lang videregående uddannelse	Lang videregående uddannelse	Erhvervsuddannelse ¹
Mand	1,68 ***	0,81	3,11 ***	1,38 **
Årgangseffekt	1,55 ***	1,64 ***	1,61 ***	1,50 ***
Årgangseffekt ²	0,88 ***	0,90 **	-	0,94 *
Mand · Årgangseffekt	0,87 *	0,85 *	0,66 ***	0,81 ***
Stærkt svagsynet	0,81	0,41 ***	0,68	0,54 **
Blind	-	1,10	1,41	0,83
Mand · Stærkt svagsynet	-	1,90 *	-	1,61 *
Mand · Blindhed	-	-	-	-
Årgang · Stærkt svagsynet	0,61 ***	0,69 **	0,61 **	0,61 ***
Årgang · Blinde	-	0,59 *	0,59 *	0,69 *
Observationer	3.824	3.531	1.896	6.591
R ²	0,02	0,04	0,06	0,02
Wald-test χ^2	84,62	129,85	108,34	135,81
P-værdi	< 0,0001	< 0,0001	< 0,0001	< 0,0001

Anm.: Signifikansniveau: * < 0,01; ** < 0,001 og *** < 0,0001.

1. Erhvervsuddannelser udgør her samtlige af de nævnte uddannelser (faglige, korte, mellem-lange og lange uddannelser) og holdes dermed op imod grundskoleniveau og ungdomsuddannelser som højeste opnåede uddannelsesniveau.

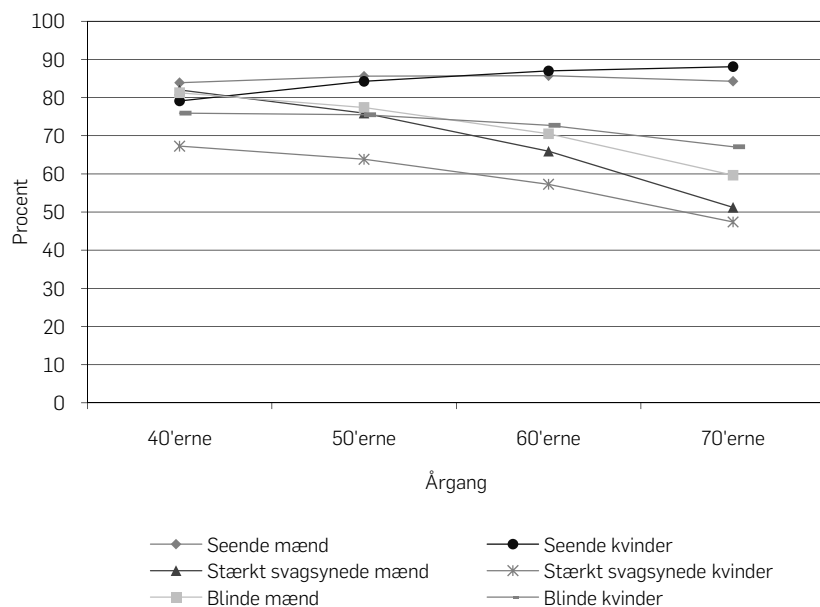
Med udgangspunkt i tabel 7.1 er det muligt at beregne sandsynligheden og dermed de barrierer, som stærkt svagsynede og blinde møder relativt til seende, samt ændringen herfor over tid for både seende, stærkt svagsynede og blinde. Vi har foretaget udregninger og fremstillinger i relation til opnåelse af henholdsvis erhvervsuddannelse generelt, faglige uddannelser og korte eller mellemlange videregående uddannelser. Vi har imidlertid undladt at udføre samme beregninger og fremstilling for opnåelsen af en lang videregående uddannelse, idet blinde og stærkt svagsynede som barriere ikke kan tilskrives en signifikant betydning hverken i sig selv eller for

mænd blandt årgangene født i 1940'erne, som udgør referencekategorien for de resterende årgange (jf. tabel 7.1). De beregnede sandsynligheder for de tidligere årgange kan dermed forekomme misvisende.

Som det fremgår af figur 7.1, har de stærkt svagsynede kvinder i udgangspunktet en lavere sandsynlighed end andre for at gennemføre en uddannelse. Over tid har både stærkt svagsynede mænd og kvinder det kraftigste fald i sandsynligheden for at færdiggøre en erhvervsuddannelse, efterfulgt af både blinde mænd og kvinder.

FIGUR 7.1

Andelen blandt kohorterne fra 40'erne, 50'erne, 60'erne og 70'erne af seende, stærkt svagsynede og blinde, der har opnået en erhvervsuddannelse. Procent.

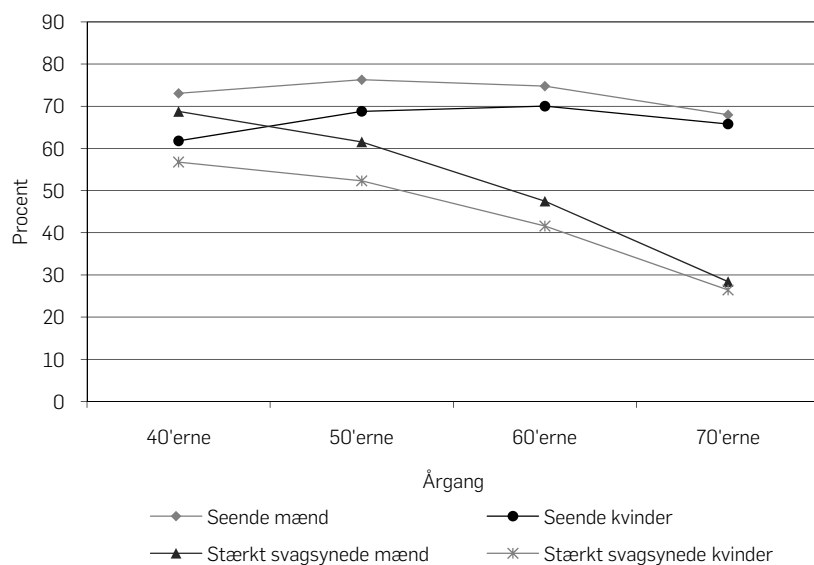
I modsætning hertil har andelen af seende, der færdiggør en erhvervsuddannelse, været svagt stigende mellem årgangene fra 1940'erne og frem til årgange fra 1960'erne for derefter at falde svagt igen i 1970'erne. Desuden fremgår det ligeledes, at kvinder blandt de yngre generationer hyppigere end deres jævnaldrende blandt mændene tager en kompetencegivende uddannelse.

De absolutte andele svarer tilnærmelsesvist til de beregnede andele, der fremgår af figur 7.1 og fremstilles derfor ikke her.

De faglige uddannelser dækker her over en bred vifte af kompetencegivende uddannelser. Grundet sammenligning er blinde og stærkt svagsynede med erhvervsrettede uddannelser som fx massør, telemarketingmedarbejder, pianostemmer og it-instruktør, der udbydes ved IBOS (Instituttet for Blinde og Svagsynede), ligeledes medtaget i denne kategori. Der er således naturligt en kvalitativ forskel på især de faglige uddannelser, som henholdsvis seende, blinde og stærkt svagsynede opnår, hvilket dog ikke fremgår af figur 7.2.

FIGUR 7.2

Andelen blandt kohorterne fra 40'erne, 50'erne, 60'erne og 70'erne af seende, stærkt svagsynede og blinde, der har opnået en faglig uddannelse. Procent.

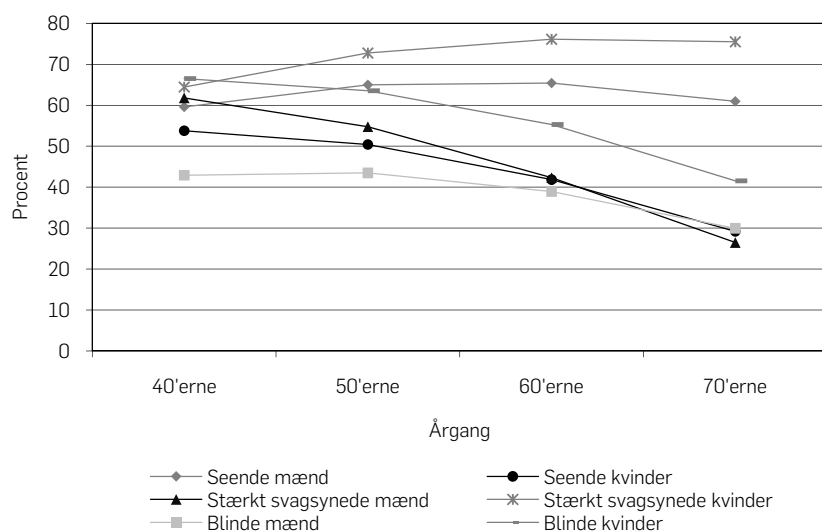

Andelen af personer, der opnår en faglig uddannelse, stiger for de seende mellem årgangene fra 1940'erne til 1950'erne for derefter at falde mellem årgangene fra 1960'erne og 1970'erne. Faldet er kraftigt blandt mænd. Imidlertid er andelen af stærkt svagsynede både mænd og kvinder, der opnår en faglig uddannelse, kraftigt nedadgående. Da der ikke er fundet en signifikant forskel mellem blinde og seende, fremgår blinde ikke af

figur 7.2. Det skal dog fremhæves, at de absolutte andele blandt blinde mænd og kvinder, der opnår en faglig uddannelse, svinger mellem 44 og 58 uden en egentlig tendens. De absolutte andele blandt seende og stærkt svagsynede svarer tilnærmelsesvist til de beregnede andele, der fremgår af figur 7.2, og fremstilles derfor ikke her.

FIGUR 7.3

Andelen blandt kohorterne fra 40'erne, 50'erne, 60'erne og 70'erne af seende, stærkt svagsynede og blinde, der har opnået en kort eller mellemlang videregående uddannelse. Procent.

Det er ligeledes forventeligt, at der er en kvalitativ forskel mellem seendes og blinde og stærkt svagsynedes valg af korte og mellemlange videregående uddannelser. Imidlertid indgår personer, der har svaret, at de har opnået en kort eller mellemlang videregående uddannelse, i denne kategori.

Som det fremgår af figur 7.3, er stærkt svagsynede i udgangspunktet den mest udsatte gruppe. Imidlertid øges den barriere hurtigere, som blinde mænd og kvinder samt stærkt svagsynede mænd stilles over for. Dermed ligger gruppen af blinde og stærkt svagsynede mænd og kvinder på samme niveau for årgange født i 1970'erne. Dog udgør blinde kvinder den bedst stillede gruppe af de fire. I modsætning til disse grupper har seende mænd og kvinder i løbet af årgangene oplevet en stigning

i sandsynligheden for opnåelse af en kort og mellemlang videregående uddannelse for derefter at falde svagt.

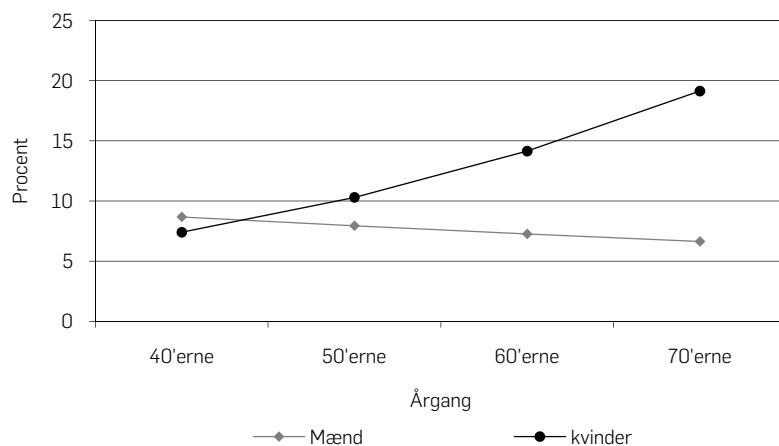
De absolutte andele svarer tilnærmelsesvist til de beregnede andele, der fremgår af figur 7.3, og fremstilles derfor ikke her.

FRAFALD

Det har ligeledes været muligt med udgangspunkt i en logistisk regression, hvori dog kun blinde og stærkt svagsynede indgår, at udregne sandsynligheden for at droppe ud af en uddannelse blandt de blinde og stærkt svagsynede på de forskellige årgange.

FIGUR 7.4

Andelen blandt kohorterne fra 40'erne, 50'erne, 60'erne og 70'erne af stærkt svagsynede og blinde, der er sprunget fra en uddannelse. Procent.

Respondenterne har fået mulighed for at give en af flere begrundelser herfor. Blandt de 149, der på et tidspunkt er sprunget fra en uddannelse, anvender henholdsvis 18 pct. blandt mændene og 11 pct. blandt kvinderne begrundelsen: "Jeg skiftede uddannelse." Imidlertid er den hyppigst anvendte begrundelse: "Jeg kunne ikke klare det." Henholdsvis 51 pct. blandt kvinderne og 36 pct. blandt mændene anvender denne begrundelse. Dernæst følger begrundelsen: "Det var ikke noget for mig" med henholdsvis 22 pct. og 31 pct., og svarmuligheden "Andet" anvendes af 14 pct. blandt begge køn.

Vi har foretaget to regressionsanalyser på baggrund af disse svarmuligheder. I den første estimeres sandsynligheden for at springe fra en uddannelse med begrundelsen: ”Jeg kunne ikke klare det.” I den efterfølgende model estimeres sandsynligheden for at springe fra en uddannelse med en af de tre sidstnævnte begrundelser (”Jeg kunne ikke klare det”, ”Det var ikke noget for mig” og ”Andet”), der er karakteriseret ved, at respondenterne ikke umiddelbart har valgt en anden uddannelse.

For den første model er der ingen signifikant forskel mellem de blinde og stærkt svagsynede, hverken generelt eller over tid. Mellem kønnene er der i udgangspunktet heller ikke en signifikant forskel. Imidlertid har kønnene en forskellig adfærd over de forskellige årgange grænsende til det signifikante inden for et 95-procents-niveau ($P = 0,055$). Kvinderne har således en tiltagende sandsynlighed for at springe fra en uddannelse, hvorimod mændenes sandsynlighed er svagt faldende.

Ved anvendelse af den anden definition er der dog end ikke nogen kønsforskel, og kun over de forskellige årgange er der en øget sandsynlighed. Denne stigning er ikke korrigeret for en eventuel øgning i tilgang til uddannelserne.

KENDESKAB TIL STØTTEORDNINGER TIL UDDANNELSE

Med lovgivningen om specialpædagogisk støtte og SU-handicaptillæg er nogle af de traditionelle barrierer antageligt blevet væsentligt mindre. Blinde og stærkt svagsynede modtager således en startpakke med de basale hjælpemidler før semesterstart, og støtten justeres et par måneder inde i studieførløbet. Ligeledes har forbedrede studiematerialer i form af digitale lydbøger gjort det lettere at komme i gang med studierne på lige vilkår. Imidlertid bærer indsatsen ifølge handicaporganisationerne i Danmark præg af tilfældighed og vilkårlighed. Kendskabet til de nævnte ordninger kan dog bidrage positivt. Vi har derfor spurgt blinde og stærkt svagsynede om deres kendskab hertil.

I tabel 7.2 og 7.3 har vi begrænset stikprøveudsnittet til personer mellem 19 og 35 år, idet videreuddannelse mister sin betydning i relation til eventuel beskæftigelse og indtjening med alderen, og da de givne ordninger er blevet forbedret gennem tiden. Som det fremgår, er kendskabet til SPS-ordningen, som er etableret i løbet af 1990'erne, mindre udbredt end til ordningen om SU-handicaptillæg fra 2004.

Imidlertid har en langt større andel gjort brug eller gør brug af denne førstnævnte ordning (21 pct.). 15 pct. har benyttet den sidstnævnte ordning, og det er meget i betragtning af, at den er kommet så sent til.

TABEL 7.2

Stærkt svagsynedes og blindes kendskab til SPS-ordningen. Procent.

	Procent
Ja, jeg benytter selv ordningen	8
Ja, jeg har selv benyttet ordningen	13
Ja, helt sikker, ret usikker eller meget usikker ¹	21
Nej, jeg har hørt om ordningen, men er ikke klar over, hvad den dækker	7
Nej, jeg har aldrig hørt om ordningen	53
Beregningsgrundlag	104

1. Er sammensat af tre svarkategorier, "ja, helt sikker", "ja, men ret usikker", "ja, men meget usikker". Dette er gjort, da det er svært at skelne mellem graden heraf, hvorimod de andre kategorier let kan adskilles fra hinanden.

TABEL 7.3

Stærkt svagsynedes og blindes kendskab til ordningen om SU-handicaptillæg. Procent.

	Procent
Ja, jeg benytter selv ordningen	10
Ja, jeg har selv benyttet ordningen	5
Ja, helt sikker, ret usikker eller meget usikker ¹	30
Nej, jeg har hørt om ordningen, men er ikke klar over, hvad den dækker	9
Nej, jeg har aldrig hørt om ordningen	47
Beregningsgrundlag	105

1. Er sammensat af tre svarkategorier, "ja, helt sikker", "ja, men ret usikker", "ja, men meget usikker". Dette er gjort, da det er svært at skelne mellem graden heraf, hvorimod de andre kategorier let kan adskilles fra hinanden.

KONKLUSION

Vi har som anført fokuseret på blinde og stærkt svagsynede, der er født med eller har erhvervet deres synsnedsettelse inden deres 15. år, for dermed at opnå resultater for de uddannelsesbarrierer, som synsnedset-

telsen medfører i relation til påbegyndelse og færdiggørelse af en uddannelse. Dermed dog ikke sagt, at erhvervelse af en synsudsættelse herefter ikke kan få konsekvenser for færdiggørelsen af en erhvervsuddannelse. Det har imidlertid været af særlig interesse for denne rapport at klargøre, hvorvidt uddannelsessystemet er i stand til at kompensere personer, der fødes med synsudsættelsen eller erhverver deres synsudsættelse i en meget tidlig alder. Vi har yderligere begrænset analyseudvalget til personer over 28 og 30 år, da mange er oppe omkring den alder, når de færdiggør deres uddannelse. Derfor har det kun været muligt at se på kohorter inddelt i 1940'erne, 1950'erne, 1960'erne og 1970'erne. For især den sidste generation må vi dog regne med, at vi ikke har alle med, som færdiggør en uddannelse.

Blinde og stærkt svagsynede i den ældste af generationerne bliver uddannet i næsten samme omfang som seende. Imidlertid mister de terræn for hver generation med hensyn til uddannelse. Antallet, der får en uddannelse, er to tredjedele eller ned til en tredjedel af de tilsvarende tal for seende mennesker. Der er dermed tale om en forringelse af de blindes og svagtseendes situation med hensyn til uddannelse, som er ganske kraftig, og som er frembragt i løbet af få årtier.

I relation til erhvervsuddannelser bredt betragtet finder vi, at seende kvinder i stadig større omfang får erhvervsuddannelse, mens sandsynligheden for mænd er konstant. Sandsynligheden for blinde bliver mindre, og for stærkt svagsynede bliver den endnu mindre og ender nede omkring 50 pct., hvor den for seende er mellem 83 og 88 pct. Tilsvarende mønstre aftegnes i relation til faglige uddannelser specifikt. De stærkt svagsynedes uddannelsesfrekvens er her for nedadgående. Der er ikke fundet en signifikant forskel mellem blinde og seende, hvilket dog beror på, at der ikke indgår et tilstrækkeligt antal blinde i denne del af analysen. Det skal i stedet fremhæves, at de absolutte andele blandt blinde svinger omkring 50 pct. I relation til korte eller mellemlange uddannelser ser vi det samme billede. Seende med mere og mere uddannelse for hver generation, især for kvinder, med en nedgang for 1970'erne, der, som vi dog tror, blot beror på senere færdiggjort uddannelse. Blinde har meget lavere chancer, og også her ser man, at stærkt svagsynede har de laveste. Her er blinde og stærkt svagsynede nogenlunde på linje. Der er dog den nuance, at blinde kvinder her har lidt større chancer end mænd.

SYNSHANDICAP OG BESKÆFTIGELSESBARRIERER

Beskæftigelsesfrekvensen blandt personer med handicap afhænger af en lang række forhold, bl.a. beskæftigelsesindsatsen, ordninger med overførselsindkomst, befolkningsudviklingen, den teknologiske udvikling og de økonomiske konjunkturer. For eksempel vil udsigten til færre personer i den erhvervsaktive alder reducere arbejdsudbuddet i en årrække og dermed øge beskæftigelsesmulighederne for personer med handicap. Derimod må konjunkturedgangen, der satte ind i 2008, formodes at reducere beskæftigelseschancerne for personer med handicap i en kortere eller længere periode, fordi konkurrencen om de ledige job er større.

December 2004 udformede regeringen med udsigt til færre personer i den erhvervsaktive alder og faldende ledighed en beskæftigelsesstrategi for personer med handicap. En central målsætning herfor var bl.a. at øge beskæftigelsen blandt personer med nedsat funktionsevne med 2.000 personer om året frem mod udgangen af 2008. Beskæftigelsesstrategien for personer med funktionsnedsættelser tager, som Larsen & Høgelund (2008) bemærker, udgangspunkt i, at der allerede er etableret et tilstrækkeligt antal beskæftigelsesfremmende ordninger målrettet samme gruppe. Strategien er derfor fokuseret på at udbrede kendskabet til eksisterende ordninger, ændre den generelle holdning i befolkningen til personer med funktionsnedsættelser og udbygge allerede eksisterende ordninger og dermed forbedre muligheden for at kombinere handicap og beskæftigelse.

Man skal her være særligt opmærksom på, at analysen og sammenholdelsen af blinde og stærkt svagsynede på den ene side og seende på den anden side baseres på data fra henholdsvis 2009 og 2006. Dermed kan ændringer i faktorer som generel ledighed, virksomhedernes sociale engagement og lovgivning have betydning for de estimerede beskæftigelsesbarrierer. Efterspørgslen efter og udbud af arbejdskraft er således grundlæggende påvirket af ændringer i incitamentsstrukturer, herunder specifik lovgivning, teknologiudvikling og generel globalisering. Disse forhold har naturligvis betydning for konklusionerne, idet seende dermed er interviewet på toppen af en højkonjunktur, hvorimod blinde og stærkt svagsynede er interviewet umiddelbart efter, at den finansielle og økonomiske krise indtraf i 2007-2008. Analysens konklusioner skal således læses med disse forbehold.

BESKÆFTIGELSESBARRIERER

I nedenstående analyseres blinde og stærkt svagsynedes beskæftigelsesbarrierer. Vi har udeladt dem, der er ledige grundet andre omstændigheder end barrierer i incitamentsstrukturen. Dermed udelades personer, der har fået tilkendt folkepension eller ikke har søgt arbejde med henvisning til, at de er under uddannelse eller påbegynder en uddannelse, at de er indkaldt til værnepligt, orlov, herunder uddannelses- og sabbatorlov, at de holder pause/ferie eller skal rejse, at de forventer snarlig genansættelse eller har fået et arbejde, der påbegyndes senere.

I analysen indgår derfor personer, der kontinuerligt søger arbejde, og som har svaret ja til spørgsmålet: ”Har du søgt arbejde inden for de sidste 4 uger?”, samt personer, der ikke har søgt arbejde inden for de sidste 4 uger med henvisning til egen sygdom, at de passer børn eller andre familiemedlemmer, er på førtidspension eller efterløn, at de har opgivet at finde arbejde, at der ikke har været noget passende arbejde at søge, andre personlige årsager eller af andre grunde. Ved en sådan skelnen udgår personer, der er ledige som forårsaget af diverse beskæftigelsesbarrierer, 63 pct. blandt både blinde og stærkt svagsynede og blot 12 pct. blandt seende. Dette holdes op imod den resterende del af de to grupper, henholdsvis 37 og 88 pct., der således er i en eller anden form for beskæftigelse. Medtages de grupper, der er udeladt i denne del af analysen, idet de er ledige grundet andre omstændigheder end barrierer i

incitamentsstrukturen, er beskæftigelsesfrekvensen og især andelen af selvforsørgende naturligvis lavere. Der er endvidere stor forskel på, hvilke beskæftigelsestyper der er tale om de to grupper imellem (jf. kapitel 9).

TABEL 8.1

Logistisk regression over beskæftigelsesbarrierer. Odds.

	Odds
Mand	1,84 ***
Alder	1,44 ***
Alder ²	1,00 *** ^A
Samliv	1,34 *
Helbred	0,62 ***
Faglig uddannelse	1,98 ***
Kort/mellemlang videregående uddannelse	2,17 ***
Lang videregående uddannelse	2,90 ***
Stærkt svagsynet	0,06 ***
Blind	0,04 ***
Stærkt svagsyn: Samliv	1,56 ^X
Stærkt svagsyn: Kort/mellemlang videregående uddannelse	2,13 **
Stærkt svagsyn: Lang videregående uddannelse	2,94 *
Blind · Samliv	2,19 ^X
Blind · Faglig uddannelse	0,52 ^X
<i>Anden mest fremtrædende funktionsnedsættelse^{AA}</i>	
Ben	0,95 *
Arme	0,90
Hænder	0,81 ^X
Hørelse	1,01
Adfærd	1,00
Intellekt	0,93
Observationer	7.678
R ²	0,28
Wald-test χ^2	1456,74
P-værdi	<0,0001

Anm.: Signifikansniveau: ; X < 0,05; * < 0,01; ** < 0,001 og *** < 0,0001.

A: Odds=0,9952.

AA: Der er her tale om den næstmest fremtrædende funktionsnedsættelse.

Som det fremgår af tabel 8.1, møder blinde og stærkt svagsynede væsentlige beskæftigelsesbarrierer. Både blinde og stærkt svagsynede personer synes dog at overvinde disse beskæftigelsesbarrierer, i fald de bor sammen med en ægtefælle eller samlever. Betydningen heraf er således for

gruppen af blinde og stærkt svagsynedes signifikant større end den allerede positive betydning, der genfindes generelt blandt seende.

For stærkt svagsynede har korte, mellemlange og lange videregående uddannelser yderligere en positiv betydning. Betydningen heraf er således signifikant større end den allerede positive betydning, der ligeledes genfindes blandt blinde og seende. De faglige uddannelser har den samme betydning i relation til beskæftigelse for stærkt svagsynede som for seende.

I modsætning hertil har faglige kompetencegivende uddannelser ikke samme betydning for blindes beskæftigelse. Denne gruppe har således en signifikant lavere beskæftigelsesgevinst ved en faglig uddannelse end personer uden funktionsnedsættelser generelt og personer med stærk nedsat synsevne. Tilsvarende opnår blinde samme beskæftigelsesgevinst af korte, mellemlange og lange videregående uddannelser som seende og således signifikant lavere end stærkt svagsynede. Desuden er det værd at bemærke, at en øget grad af funktionsnedsættelse i relation til ben, arme og intellekt mindsker blindes og stærkt svagsynedes beskæftigelseschancer.

Det skal imidlertid her fremhæves, at blandt de 63 pct. blinde og stærkt svagsynede, der ikke har et lønnet arbejde, har langt størstedelen tidligere haft et lønnet arbejde, henholdsvis 89 pct. blandt de stærkt svagsynede og 77 pct. blandt de blinde. Dette er dog signifikant færre end blandt personer uden funktionsnedsættelser, hvoraf 96 pct. tidligere har bestridt et lønnet arbejde.

BARRIERER FOR ØNSKET OM BESKÆFTIGELSE

Blandt de 63 pct., der ikke har et lønnet arbejde, ønsker henholdsvis 19 og 21 pct. blandt de stærkt svagsynede og blinde at bestride et lønnet arbejde. Dette er dog stadig signifikant lavere end blandt seende, hvoraf andelen, der svarer bekræftende herpå, udgør 29 pct.

Blandt de blinde og stærkt svagsynede, der udtrykker ønske om at bestride et lønnet arbejde, har ingen dog søgt arbejde inden for de sidste 4 uger, og inden for det sidste år har 10 pct. blandt de stærkt svagsynede og 21 pct. blandt de blinde søgt om arbejde. Det skal her fremhæves, at de resterende har svaret ved ikke eller ikke ønsket at oplyse herom. Disse indgår således, som havde de svaret nej. Blandt personer uden funktionsnedsættelser er den tilsvarende andel 25 pct.

I tabel 8.2 er ønsket om at bestride et lønnet arbejde anskueliggjort som afhængig af forskellige faktorer. Vi har her anvendt samme fremgangsmåde som i ovenstående logistiske regression for beskæftigelsesbarrierer. Som det fremgår heraf, udgør blindhed og stærkt svagsyn en væsentlig barriere for ønsket om arbejdsmarkedsdeltagelse.

TABEL 8.2

Logistisk regression over ønsket om beskæftigelse.

	Odds
Alder	1,29 ***
Alder ²	1,00 *** A
Samliv	0,62 ^x
Helbred	0,78 *
Kort/mellemlang videregående uddannelse	1,64 ^x
Lang videregående uddannelse	3,16 **
Tidligere arbejde	3,55 **
Stærkt svagsynet	0,22 ***
Blind	0,93
Stærkt svagsyn · Samliv	2,78 *
Blind · Kort/mellemlang videregående uddannelse	6,32 *
Blind · Tidligere arbejde	0,18 ^x
<i>Anden mest fremtrædende funktionsnedsættelse^{AA}</i>	
Ben	1,00
Arme	0,93
Hænder	1,01
Hørelse	0,99
Adfærd	1,00
Intellekt	1,00
Observationer	1.291
R ²	0,33
Wald-test χ^2	304,22
P-værdi	<0,0001

Anm.: Signifikansniveau: X < 0,05; * < 0,01; ** < 0,001 og *** < 0,0001.

A: Odds=0,9957.

AA: Der er her tale om den næstmest fremtrædende funktionsnedsættelse.

Som det endvidere fremgår af tabel 8.2, har samliv med ægtefælle eller samlever generelt en negativ indvirkning på ønsket om at bestride et lønnet arbejde. Dette resultat er i god overensstemmelse med almindeligt anerkendte resultater for den brede befolkning. Imidlertid har samliv en positiv effekt for gruppen af stærkt svagsynede. Noget tyder således på,

at stærkt svagsynede øjner muligheden for at bestride et lønnet arbejde, når de i hjemmet har en mulig støtte og hjælp i dagligdagen og dermed ligeledes har overskud til at anvende en del af deres tid i en beskæftigelse.

Blinde med en kort eller mellemlang videregående uddannelse udtrykker således signifikant hyppigere end både stærkt svagsynede og seende med samme uddannelsesbaggrund ønske om at bestride et erhvervsarbejde. Effekten af tidligere arbejde, der for stærkt svagsynede og seende har en positiv effekt, er dog signifikant lavere for blinde.

Det er endvidere værd at bemærke, at andre funktionsnedsættelser blandt de blinde og stærkt svagsynede ikke har signifikant betydning for ønsket om at bestride et lønnet arbejde.

Bortset fra de nævnte faktorer følger blinde og stærkt svagsynede samme mønster som seende. Blandt personer med både korte, mellemlange og lange videregående uddannelser er ønsket om lønnet arbejde signifikant højere end blandt personer med skole-, ungdoms- eller faglig uddannelse. Der er endvidere ingen signifikant forskel mellem mænd og kvinder i relation til ønsket om beskæftigelse, hvorfor variabelen ikke er gengivet i tabellen, og ønsket om beskæftigelse forstærkes med alderen i de første mange år for så senere at aftage.

BEGRUNDELSE FOR AT ARBEJDE

Der kan forekomme flere begrundelser for at være i beskæftigelse – idealistiske, finansielle, sociale og lign. Begrundelserne, der her behandles, er: ”Man får højere indtægter, end man ellers ville have”, ”Samværet med arbejdskammerater”, ”Jeg vil hellere tjene penge end modtage pension m.m.”, ”For at føle, at man gør en indsats i samfundet”, ”Det at have arbejdsopgaver giver indhold” og ”Man bliver regnet for mere, når man har et arbejde.” I nedenstående anskueliggøres sammenhænge mellem blindhed og stærkt svagsyn og den betydning, de forskellige begrundelser tilskrives – her som ”en del eller meget” holdt op imod referencekategorien ”intet eller noget” – og dermed anvendes.

Den førstnævnte begrundelse anvendes af blot 35 pct. blandt de blinde og 40 pct. blandt de stærkt svagsynede. Dette er signifikant sjældnere end blandt seende, hvoraf 63 pct. anvender denne begrundelse. Der er ligeledes signifikant forskel på anvendelsen af begrundelsen: ”Jeg vil hellere tjene penge end at modtage pension m.m.” blandt blinde, stærkt

svagsynede og seende med henholdsvis 55, 63 og 76 pct. Imidlertid kan det problematiseres, at det at være på pension relativt til at tjene sine egne penge ikke kan tilskrives samme valg for gruppen af stærkt svagsynede og blinde som for gruppen af seende. Der er muligvis slet ikke tale om et valg, og da de gennem spørgeskemakonstruktionen tvinges hertil, må de i høj grad vælge pension frem for at tjene penge selv, idet sidstnævnte slet ikke udgør en mulighed.

I relation til de resterende begrundelser er der dog ikke signifikant forskel. Dog anvender personer uden væsentlige funktionsnedsættelser samtlige begrundelser hyppigere. Der er således ikke signifikant forskel på blindes, stærkt svagsynedes og seendes anvendelse af begrundelsen "Samværet med arbejdskammerater" med henholdsvis 72, 73 og 80 pct. og ej heller i relation til begrundelserne "For at føle, man gør en indsats i samfundet", "Det at have arbejdsopgaver giver indhold" og "Man bliver regnet for mere, når man har et arbejde" med henholdsvis 66, 64 og 72 pct., 76, 76 og 81 pct. samt 51, 56 og 61 pct. (n = 847- 879).

Den hyppigst anvendte begrundelse blandt blinde og stærkt svagsynede er således, at arbejdsopgaver giver indhold i tilværelsen, dernæst samværet med arbejdskammeraterne og at gøre en indsats i samfundet. Denne tendens følger tendensen blandt seende.

Vi har endvidere foretaget en logistisk regression over ovenstående begrundelser. Af tabel 8.3 fremgår resultaterne for de første tre. Som det fremgår, anvender blinde og stærkt svagsynede signifikant sjældnere begrundelserne om højere indkomst, hellere at ville tjene penge frem for at modtage pension og kollegialt samvær, når indirekte faktorer som uddannelsesniveau holdes konstant. Kun i relation til begrundelsen om højere indkomst har uddannelse en signifikant særlig betydning for blinde og stærkt svagsynede, således at blinde og stærkt svagsynede med en lang videregående uddannelse signifikant oftere anvender denne begrundelse end blinde og stærkt svagsynede uden en sådan uddannelse og seende generelt.

TABEL 8.3

Logistiske regressioner over bevæggrunde for beskæftigelse, herunder højere indkomst, kollegialt samvær og indtægt frem for pension. Odds.

	Højere indkomst	Kollegialt samvær	Indtægt frem for pension
Mand	1,43 *	-	-
Alder	0,98 ^x	0,98 ^{xx}	-
Faglig	-	1,74 *	1,38 ^{xx}
Kort/mellemlange videregående uddannelser	-	1,88 *	-
Lang videregående uddannelser	0,20 ^x	-	-
Stærkt svagsyn	0,37 ***	0,70	0,51 *
Blind	0,28 ***	0,55 ^x	0,37 **
Stærkt svagsyn · Lang	8,96 ^x	-	-
Blind · Lang	9,75 ^x	-	-
<i>Andre funktionsnedsættelser^A</i>			
Ben	0,98	1,00	1,01
Arme	0,96	0,93	1,05
Hænder	0,99	0,94 ^{xx}	1,00
Hørelse	1,01	1,01	1,02
Adfærd	0,99	0,98	0,99
Intellekt	0,95	1,08	0,98
Observationer	729	744	715
R ²	0,07	0,03	0,03
Wald-test χ^2	45,9467	23,43	19,48
P-værdi	< 0,0001	= 0,015	= 0,021

Anm.: Signifikansniveau: XX < 0,10; X < 0,05; * < 0,01; ** < 0,001 og *** < 0,0001.

A: Der er her tale om den næstmest fremtrædende funktionsnedsættelse.

Ligeledes anvender stærkt svagsynede og blinde signifikant sjældnere end personer uden væsentlige funktionsnedsættelser begrundelsen, at de med deres arbejde gør en indsats for samfundet, hvilket fremgår af tabel 8.4. Imidlertid anvender både blinde med en lang videregående uddannelse og stærkt svagsynede med en kort, mellemlang eller lang videregående uddannelses denne begrundelse for at arbejde signifikant oftere. Sidstnævnte relation er dog kun signifikant på et 10-procents-niveau. I relation til begrundelsen om indhold i tilværelsen fremstår der ingen signifikant forskel på blinde, stærkt svagsynede og personer uden væsentlige funktionsnedsættelser, og i relation til begrundelsen at blive regnet for noget anvender blinde denne signifikant sjældnere. Denne effekt opvejes dog af en kort eller mellemlang videregående uddannelse.

TABEL 8.4

Logistiske regressioner over bevæggrunde for beskæftigelse, herunder indsats for samfundet, indhold i tilværelsen og det at blive regnet for noget. Odds.

	Indsats for samfundet	Indhold i tilværelsen	Regnet for noget
Mand		1,51 ^x	
Samliv	1,40 ^x	1,65 [*]	
Faglig	1,52 ^x	1,67 ^x	
Kort/mellemlange videregående uddannelser	0,53	2,24 [*]	0,76
Lang videregående uddannelser	0,74		
Stærkt svagsyn	0,49 [*]	0,86	0,7 ^{xx}
Blind	0,52 ^x	0,81	0,45 [*]
Stærkt svagsyn · Kort/mellemlang	3,70 [*]		
Stærkt svagsyn · Lang	4,05 ^x		
Blind · Kort /mellemlang	5,23 [*]		2,62 ^x
<i>Andre funktionsnedsættelser^A</i>			
Ben	1,00	0,99	1,02
Arme	0,95	0,93	1,03
Hænder	1,03	1,01	0,98
Hørelse	0,95 ^{xx}	0,98	1,00
Adfærd	1,05	1,20	1,06
Intellekt	0,99	0,98	1,05
Observationer	709	716	721
R ²	0,0481	0,05	0,02
Wald-test χ^2	32,39	29,78	14,66
P-værdi	= 0,006	= 0,003	= 0,145

Anm.: Signifikansniveau: XX < 0,10; X < 0,05; * < 0,01.

A: Der er her tale om den næstmest fremtrædende funktionsnedsættelse.

FORUDSÆTNINGER, DER MULIGGØR BESKÆFTIGELSE

Vi har endvidere spurgt de blinde og stærkt svagsynede, hvilke forudsætninger der kan bidrage til at lette og dermed muliggøre en eventuel beskæftigelse. I nedenstående er det ikke muligt at sammenligne med seende, da disse ikke er spurgt herom. Der er her tale om forudsætninger som særlig arbejdsindretning, særlige hjælpemidler, personlig assistent, at udføre arbejdet alene, mulighed for at hvile ind imellem, kortere arbejdstid, mulighed for mange sygeperioder samt bedre mulighed for at komme til og fra arbejde. Analyseudvalget er ligeledes her begrænset til ovennævnte grupper med udgangspunkt i, hvilke ydelser de modtager, og

med hvilke begrundelser de ikke har søgt arbejde inden for de sidste 4 uger. Imidlertid anser en del af respondenterne selv ikke de pågældende forudsætninger som relevante. Mellem 14 og 21 pct. har således fundet spørgsmålene irrelevante eller svaret ved ikke.

De følgende procenttal dækker over andelen blandt de resterende, der angiver, at den pågældende forudsætning potentielt kan muliggøre beskæftigelse. Således svarer 31 pct. ja til særlig arbejdsindretning, 36 pct. til særlige hjælpemidler, 29 pct. til en personlig assistent, 25 pct. til at kunne udføre arbejdet alene, 24 pct. til muligheden for at hvile ind imellem, 33 pct. til kortere arbejdstid, 14 pct. til mange sygeperioder, og 37 pct. svarer ja til bedre mulighed for at komme til og fra arbejde.

Vi har endvidere foretaget en række logistiske regressioner på baggrund heraf for at identificere de grupper blandt blinde og stærkt svagsynede, der hyppigst angiver at kunne drage nytte heraf. Det er især betydningen af det højeste opnåede uddannelsesniveau og interaktionen med blindhed, der her er i fokus. Dette er kontrolleret for køn, alder, samliv, helbred og den anden mest fremtrædende funktionsnedsættelse. Analyserne gengives ikke i tabelform her, men hovedresultaterne fremhæves.

Blinde angiver signifikant oftere end stærkt svagsynede at kunne drage nytte af særlig arbejdsindretning, særlige hjælpemidler, personlig assistent og bedre mulighed for at komme til og fra arbejde (sidstnævnte forudsætning er dog kun på et 10-procents-niveau) til opnåelse og fastholdelse af beskæftigelse.

Endvidere angiver personer med korte, mellemlange og lange videregående uddannelser signifikant oftere end personer med folkeskoleeksamen eller ungdomsuddannelse som højeste opnåede uddannelsesniveau, at en personlig assistent kan muliggøre opnåelse og fastholdelse af beskæftigelse, dette dog kun på et 10-procents-niveau. Personer med en faglig uddannelse angiver derimod signifikant oftere, at det at udføre arbejdet alene kan medvirke til beskæftigelse og fastholdelse heraf, dette dog ligeledes på et 10-procents-niveau. Tilsvarende angiver personer med en kort eller mellemlang videregående uddannelse, at kortere arbejdstider kan medvirke til, at de kan komme i beskæftigelse og fastholde denne.

Selvvurderet helbred indgår i analyserne for særlig arbejdsindretning, særlige hjælpemidler, det at udføre arbejdet alene samt muligheden for lange sygdomsperioder. Kun i relation til sidstnævnte angiver personer med dårligere helbred, at de kan drage nytte heraf i relation til opnåelse og fastholdelse af beskæftigelse. I relation til de andre forudsætning-

ger vurderer respondenter med dårligere helbred signifikant oftere, at disse forudsætninger ikke kan opveje deres helbredsproblemer.

VARIGE YDELSER SOM BESKÆFTIGELSESBARRIERER

Der skelnes i relation til tilkendelse af offentlige ydelser mellem midlertidige og varige ydelser. Midlertidige ydelser dækker over ydelser og ordninger som arbejdsløshedsdagpenge, kontanthjælp, revalidering, aktive- ring, syge- og barselsdagpenge samt diverse orlovsydelser. Varige ydelser dækker over efterløn og overgangsydelser samt førtidspension.

TABEL 8.5

Andelen af seende, stærkt svagsynede og blinde, der modtager en varig ydelse.

Procent.

	Seende	Stærkt svagsynede ¹	Blinde ¹
Procent	8	73	79
Beregningsgrundlag	5.915	916	303

1. Resultater for blinde og stærkt svagsynede er baseret på data fra DREAM over offentlige ydelser tildelt i uge 17, 2009. Data for seende er baseret på deres egne besvarelser.

Som det fremgår af tabel 8.5, er varige ydelser som førtidspension (især) og efterløn de hyppigst tildelte ydelser blandt stærkt svagsynede og blinde. Vi har endvidere estimeret sandsynligheden for at få tilkendt førtidspension blandt personer over 35 år, der ikke er under uddannelse eller modtager folkepension, og for de blinde og stærkt svagsynede, som er født med eller har erhvervet synsnedsættelsen inden deres 15. år.

Det interessante her er, at korte, mellemlange og lange videregående uddannelser i særlig grad begrænser andelen af personer blandt stærkt svagsynede, der tilkendes en varig ydelse. Længere videregående uddannelser har desuden en begrænset andel blandt blinde. Dette dog kun på et 10-procents-niveau. Ovenstående kapitels konklusioner taget i betragtning er det således forventeligt, at et stadig større antal blinde og stærkt svagsynede vil modtage førtidspension. Derudover tyder den negative effekt af alder på, at flere blandt de yngre dele af befolkningen modtager en varig ydelse både generelt og blandt blinde og stærkt svagsynede især. Denne effekt fremgår nemlig ligeledes i interaktion med

blindhed og stærkt svagsyn og er således især udtalt blandt blinde og stærkt svagsynede.

Dertil er der yderligere en række negative indirekte faktorer som dårligt helbred, manglende kompetencegivende uddannelse generelt og det at bo alene eller i anden samlivsform end sammen med ægtefælle eller samlever.

TABEL 8.6

Logistisk regression over tilkendelse af en varig ydelse. Odds.

	Odds
Mand	0,77 *
Alder	0,46 ***
Alder ²	1,01 ***
Samliv	0,57 ***
Helbred	1,60 ***
Faglig uddannelse	0,48 ***
Kort eller mellemlang videregående uddannelse	0,38 ***
Lang videregående uddannelse	0,22 ***
Stærkt svagsynet	3,22 · 10 ⁶ ***
Blind	3,68 · 10 ⁶ ***
Stærkt svagsynede - Alder	0,85 ***
Stærkt svagsynede – Kort eller mellemlang	0,32 **
Stærkt svagsynede – Lang videregående	0,22 *
Blind · Mand	0,18 *
Blind · Alder	0,84 ***
Blind · Lang videregående uddannelse	0,23 ^x
<i>Andre funktionsnedsættelser^A</i>	
Ben	1,07 ^{xx}
Arme	1,38 ^{xx}
Hænder	1,09
Hørelse	1,03 ^{xx}
Adfærd	1,13 ^{xx}
Intellekt	1,07
Observationer	5.767
R ²	0,3740
Wald-test χ^2	980,23
P-værdi	< 0,0001

Anm.: Signifikansniveau: XX < 0,10; X < 0,05; * < 0,01; ** < 0,001 og *** < 0,0001.

A: Der er her tale om den næstmest fremtrædende funktionsnedsættelse.

TABEL 8.7

Andelen blandt seende, stærkt svagsynede og blinde, der modtager førtidspension og har lønnet arbejde. Procent.

	Seende	Stærkt svagsynede ¹	Blinde ¹
Procent	0,2	20	28
Beregningsgrundlag	456	916	303

1. Dannet på baggrund af data fra DREAM over offentlige ydelser tildelt i uge 17, 2009.

Førtidspensionsordningen tildeles personer, for hvilke det vurderes, at de har så store og varige funktionsnedsættelser, at de hverken på det pågældende tidspunkt eller senere vil kunne deltage på det ordinære arbejdsmarked. Imidlertid har en stor andel blandt blinde og stærkt svagsynede, der modtager førtidspension, ligeledes lønnet arbejde – 20 pct. blandt stærkt svagsynede og 28 pct. blandt de blinde.

Tilkendelsen af førtidspension og efterløn er således ikke associeret med samme nedsatte beskæftigelsesfrekvens som blandt seende, for hvilke andelen af beskæftigede blandt personer med varige ydelser udgør blot 0,2 pct. Førtidspension er dog samtidig den hyppigst angivne årsag til ikke at søge arbejde med 54 pct. blandt både blinde og stærkt svagsynede¹².

Vi har desuden foretaget to regressioner for beskæftigelsesbarrierer som sandsynligheden for at være i beskæftigelse generelt og ønsket om at være i beskæftigelse blandt ledige i relation til effekten af førtidspension. Vi har således kontrolleret for køn, alder, samliv, helbred, uddannelsesniveau, tidligere beskæftigelse samt interaktioner herimellem. Konklusionen er imidlertid den samme. Blinde og stærkt svagsynede, der modtager en varig ydelse, har signifikant hyppigere et lønnet arbejde end seende, der ligeledes modtager en varig ydelse, når alle andre forhold holdes konstant. Tilsvarende gør sig gældende i relation til ønsket om beskæftigelse. Dette dog kun for stærkt svagsynede. Sammenhængen med de resterende variable og beskæftigelsesbarrierer kommenteres ikke her.

12. Dernæst følger begrundelsen egen sygdom eller eget handicap med 30 pct. blandt blinde og 32 pct. blandt stærkt svagsynede. Den tredje mest anvendte begrundelse blandt stærkt svagsynede er, at den pågældende får eller har ansøgt om efterløn, med 5 pct. Blandt blinde er den tredje mest anvendte begrundelse for ikke at søge imidlertid, at den enkelte har opgivet at finde arbejde, ligeledes med 5 pct. For blinde er efterløn den fjerde hyppigst anvendte begrundelse (4 pct.), og blandt stærkt svagsynede er det at have opgivet at finde arbejde den fjerde mest anvendte begrundelse (3 pct.).

KENDSKAB TIL STØTTEORDNINGER

En grundlæggende forudsætning for, at støtteordningerne anvendes, er, at målgruppen er bekendt med mulighederne for støtte. Vi har derfor spurgt blinde og stærkt svagsynede uden beskæftigelse om deres kendskab til flere konkrete ordninger, der er etableret med henblik på at hjælpe personer med funktionsnedsættelser til opnåelse og fastholdelse af beskæftigelse.

Der er tale om fleksjobordningen og ordningen om job med løntilskud for førtidspensionister, ordningen med fortrinsadgang for personer med handicap, muligheden for personlig assistent og muligheden for økonomisk støtte til arbejdsredskaber. Da flere af ordningerne kun henvender sig til en mindre del af handicappede, har vi på linje med Larsen & Høgelund (2009) udelukkende medtaget respondenter, der indgår i den pågældende ordnings målgruppe.

TABEL 8.8

Stærkt svagsynedes og blindes kendskab til ordningen med fortrinsadgang for personer med handicap. Procent.

	Procent
Ja, jeg har selv benyttet ordningen	4
Ja, helt sikkert, ret usikker eller meget usikker	30
Nej, jeg har hørt om ordningen, men er ikke klar over, hvad den dækker	10
Nej, jeg har aldrig hørt om ordningen	60
Beregningsgrundlag	534

Ordningen med fortrinsadgang for personer med handicap indebærer, at personer med varig nedsættelse af arbejdsevne, som søger arbejde, har ret til en indledende jobsamtale til offentlige stillinger, hvis de opfylder de formelle uddannelseskrav til den opslåede stilling, eller hvis jobcentret har godkendt, at de benytter ordningen. Ordningen retter sig således kun mod personer, der aktivt søger arbejde.

Ordningen om fleksjob henvender sig til alle personer, der har en varig nedsættelse af arbejdsevnen, hvorunder samtlige blinde og stærkt svagsynede henregnes.

TABEL 8.9

Stærkt svagsynedes og blindes kendskab til ordningen om fleksjob. Procent.

	Procent
Ja, jeg har selv benyttet ordningen	10
Ja, helt sikkert, ret usikker eller meget usikker	59
Nej, jeg har hørt om ordningen, men er ikke klar over, hvad den dækker	15
Nej, jeg har aldrig hørt om ordningen	17
Beregningsgrundlag	632

TABEL 8.10

Stærkt svagsynedes og blindes kendskab til ordningen om job med løntilskud for førtidspensionister. Procent.

	Procent
Ja, jeg har selv benyttet ordningen	6
Ja, helt sikkert, ret usikker eller meget usikker	49
Nej, jeg har hørt om ordningen, men er ikke klar over, hvad den dækker	15
Nej, jeg har aldrig hørt om ordningen	30
Beregningsgrundlag	543

Ordningen om job med løntilskud for førtidspensionister retter sig derimod udelukkende mod personer, der er tilkendt førtidspension.

Ordningen med en personlig assistent til handicappede i erhverv indebærer, at personer med handicap kan få hjælp på arbejdspladsen til varetagelsen af et erhvervsarbejde. Ordningen om økonomisk støtte til arbejdsredskaber eller til at få ændret indretningen af arbejdspladsen ydes som hjælp til at komme ind på arbejdsmarkedet og som hjælp i et eksisterende arbejdsforhold.

De to sidstnævnte ordninger kan således søges af ledige og af personer i beskæftigelse¹³. Ordningerne har tidligere været begrænset til personer med fysiske handicap, dvs. enten mobilitets- eller sansehandicap, hvilket således indbefatter personer med synsnedsættelse. Vi har dog ikke her som Larsen & Høgelund (2009) afgrænset respondenterne til dem, der svarer 'ja' til, at de har behov for støtte i forbindelse med arbejde. Imidlertid må samtlige i gruppen af blinde og stærkt svagsynethed betragtes som potentielt berettigede, da der er tale om væsentlige handicap.

13. Ordningen om personlig assistent kan dog tillige søges af personer under uddannelse (jf. ovenfor).

TABEL 8.11

Stærkt svagsynedes og blindes kendskab til ordningen med en personlig assistent til handicappede i erhverv. Procent.

	Procent
Ja, jeg har selv benyttet ordningen	6
Ja, helt sikkert, ret usikker eller meget usikker	38
Nej, jeg har hørt om ordningen, men er ikke klar over, hvad den dækker	19
Nej, jeg har aldrig hørt om ordningen	36
Beregningsgrundlag	773

TABEL 8.12

Stærkt svagsynedes og blindes kendskab til ordningen om økonomisk støtte til arbejdsredskaber eller til at få ændret indretningen af arbejdspladsen. Procent.

	Procent
Ja, jeg har selv benyttet ordningen	18
Ja, helt sikkert, ret usikker eller meget usikker	45
Nej, jeg har hørt om ordningen, men er ikke klar over, hvad den dækker	9
Nej, jeg har aldrig hørt om ordningen	27
Beregningsgrundlag	590

KONKLUSION

De fleste blinde og stærkt svagsynede mennesker har fået førtidspension til trods for, at mange af dem ville være i stand til at arbejde. Tidligere fik disse grupper meget oftere en uddannelse og kom i arbejde. Men efterhånden som samfundet har udviklet større grad af kompleksitet og foranderlighed, er det blevet vanskeligere for blinde og stærkt svagsynede at komme i job og fastholde dette. Det til trods for, at udviklingen af it også har givet blinde og stærkt svagsynede muligheder for at læse, hvilket de ikke havde tidligere.

Vi finder altså meget store barrierer for blinde og stærkt svagsynede på jobmarkedet. Igen kompliceres billedet af, at der både er direkte og indirekte effekter. Her er det så blot sådan, at de direkte og de indi-

rette effekter går samme vej. Den direkte effekt af stærkt svagsyn på beskæftigelse medfører en enorm barriere, og den direkte effekt af blindhed medfører en endnu større barriere.

Ved siden af disse store direkte effekter finder vi indirekte effekter, som også bidrager til den samlede barriere. Det drejer sig om samliv, helbred og uddannelse. Disse indirekte effekter forstærkes af, at de er betydeligt større for blinde og stærkt svagsynede. Alt i alt bliver resultatet af de direkte og indirekte sammenhænge, at blinde og stærkt svagsynede så godt som ikke er i job, medmindre de hører til gruppen af samlevende eller har andre af de karakteristika, der er forbundet med at have et job.

Omkring en femtedel af de blinde og stærkt svagsynede, som ikke er i arbejde, ønsker at komme i lønnet arbejde. Det er betydeligt færre end den tilsvarende andel blandt seende, som ikke er i arbejde. Blandt blinde og især blandt stærkt svagsynede er det også færre, der søger arbejde, end det er blandt seende, som ikke er i arbejde.

De, der ønsker arbejde, er først og fremmest dem, der tidligere har været i arbejde, og dem, der har en lang videregående uddannelse. For blinde er det desuden dem med kort eller mellemlang videregående uddannelse, mens det for stærkt svagsynede desuden er de samlevende.

Der kan være mange grunde til at arbejde. For nogle mennesker er det for at se kollegerne og få indhold i tilværelsen, for andre er det for at gøre en indsats i samfundet og blive regnet for noget, for atter andre for at få en egen indkomst frem for at leve af pension eller ligefrem for at få en høj indkomst. Grupperne med synshandicap skiller sig ud fra befolkningen i øvrigt, ved at vi sjældent hører de sidstnævnte begrundelser. Mange har tilsyneladende indstillet sig på, at pension er den mulighed, der er. En undtagelse danner dem med lang videregående uddannelse. De kan godt se en høj indkomst som noget, der ligger inden for mulighedernes rækkevidde.

Som det videre fremgår, er tilkendelsen af varige ydelser ikke i samme grad forbundet med lav arbejdsmarkedsdeltagelse og lavere ønske om beskæftigelse, som det er tilfældet blandt seende.

I mange tilfælde kræver det særlige foranstaltninger, hvis den blinde eller stærkt svagsynede skal varetage en jobfunktion. Det kan handle om særlig arbejdspladsindretning, hjælpemidler og en personlig assistent. Det kan også betyde noget, om det er et arbejde, man kan udføre alene. Endelig er det naturligvis en forudsætning for at få et job, at personen har mulighed for at komme fra og til arbejdspladsen med de offentlige transportmidler.

Hvis man skal drage nytte af ordninger, er en første forudsætning, at man kender disse. Der er stor forskel på, hvor godt kendt forskellige ordninger er. Bedst kendt er ordningen om fleksjob. Den er det 83 pct. af de udspurgte, som på en eller anden måde kender til, og 10 pct. har benyttet den. Den mest benyttede ordning er dog den om økonomisk støtte til arbejdsredskaber eller til indretning af arbejdspladsen, som 18 pct. har benyttet. Den kendes af i alt 73 pct. af gruppen af blinde og stærkt svagsynede, der ikke er i beskæftigelse.

Ordningen om job med løntilskud for førtidspensionister kendes af 70 pct., og ordningen om personlig assistent til handicappede i erhverv kendes af 64 pct. af gruppen. De to ordninger har begge været benyttet af 6 pct. Den dårligst kendte ordning er imidlertid ordningen om såkaldt fortrinsadgang for personer med handicap, som kun kendes af 40 pct. og har været benyttet af 4 pct.. Det lyder ellers flot, men der er kun tale om en adgang til at komme til jobsamtale samt blive ansat, hvis man er lige så kvalificeret som den bedste. Det forklarer måske, at ordningen ikke anses for at give noget af betydning og – som vi ser – kun kendes af et mindretal.

SYNSHANDICAP OG BESKÆFTIGELSESVILKÅR

Som ovenfor angivet udgør andelen af blinde og stærkt svagsynede i beskæftigelse 37 pct. eller derunder afhængig af, hvilke definitioner der anvendes og dermed grupper, der indgår i datagrundlaget¹⁴. Imidlertid er der stor forskel på, hvilke vilkår der gør sig gældende for ansættelser, og hvilken betydning de pågældende ansættelser har.

SELVFORSØRGELSE

Indledningsvist skal det her fremhæves, at blot en mindre andel blandt de 18-64-årige kan betragtes som selvforsørgende. Defineres selvforsørgende som andelen af personer, der ikke modtager en ydelse eller som modtager en ledighedsydelse og dermed antages at stå til rådighed for arbejdsmarkedet, er andelen af selvforsørgende 15 pct. Medtager man imidlertid personer, der er i beskæftigelse og har en bruttoindkomst herfra på 8.000 kr. eller derover, og dermed uagtet om de modtager en midlertidig eller en varig ydelse, udgør andelen af selvforsørgende (27 pct.). Man kunne dog yderligere begrænse denne gruppe til personer, der mod-

---

14. I den første procentangivelse medregnes de, der står til rådighed for arbejdsmarkedet, og i den anden samtlige i alderen 18 til 64 år.

tager en ydelse, men som ligeledes er i beskæftigelse, har en arbejdstid på 25 timer eller derover samt en bruttoindkomst på 16.000 kr. eller derover. Dermed er andelen af selvforsørgende 19 pct.

BEGRUNDELSER FOR OG VEJE TIL BESKÆFTIGELSE

Vi har ligeledes spurgt personer i arbejde, med hvilke begrundelser de arbejder. Der kan som angivet forekomme flere begrundelser for at være i beskæftigelse – idealistiske, finansielle, sociale og lign. Begrundelserne, der behandles her, er: ”Man får højere indtægter, end man ellers ville have”, ”Samværet med arbejdskammerater”, ”Jeg vil hellere tjene penge end modtage pension m.m.”, ”For at føle, man gør en indsats i samfundet”, ”Det at have arbejdsopgaver giver indhold” og ”Man bliver regnet for mere, når man har et arbejde.” I nedenstående anskueliggøres sammenhænge mellem blindhed og stærkt svagsyn, og betydningen af de forskellige begrundelser tillægges – her som ”en del eller meget” og dermed i forhold til referencekategorien ”intet eller noget” – og dermed anvendes.

Den førstnævnte begrundelse anvendes af blot 44 pct. blandt de blinde og 59 pct. blandt de stærkt svagsynede. Dette er igen signifikant sjældnere end blandt seende, hvoraf 74 pct. anvender denne begrundelse. Der er ligeledes signifikant forskel på anvendelsen af begrundelsen: ”Jeg vil hellere tjene penge end at modtage pension m.m.” blandt blinde, stærkt svagsynede og seende med henholdsvis 67, 78 og 90 pct. Igen skal vi her problematisere, at det at være på pension relativt til at tjene sine egne penge ikke kan tilskrives samme valg for gruppen af stærkt svagsynede og blinde som for gruppen af seende. Til forskel fra resultaterne i ovenstående afsnit for personer, der ikke er i beskæftigelse, er begrundelsen ”Samværet med arbejdskammerater” signifikant forskellig mellem seende, stærkt svagsynede og helt blinde i beskæftigelse med henholdsvis 87, 82 og 80 pct.

Som i ovenstående fordeler besvarelsene sig statistisk ens over de tre grupper i relation til de resterende tre begrundelser. Dog anvender personer uden væsentlige funktionsnedsættelser samtlige begrundelser hyppigere. Der er således ikke signifikant forskel på blindes, stærkt svagsynedes og seendes anvendelse af begrundelsen: ”For at føle, man gør en indsats i samfundet”, ”Det at have arbejdsopgaver giver indhold” og ”Man bliver regnet for mere, når man har et arbejde” med henholdsvis

82, 78 og 80 pct., 94, 92 og 93 pct. samt 63, 66 og 65 pct. Det bemærkes, at samtlige begrundelser generelt vinder større genklang blandt personer, der er i arbejde.

I relation til spørgsmålet om, hvilke veje der fører til beskæftigelse, har den største andel blandt både stærkt svagsynede og blinde, som det fremgår af tabel 9.1, søgt deres nuværende stilling på baggrund af en annonce.

TABEL 9.1

Stærkt svagsynede og blinde fordelt efter veje til beskæftigelse. Procent.

	Stærkt svagsynede	Blinde
Svarede på annonce	22	16
Annoncerede selv (i avis eller blad, på tv eller internet eller via et opslag)	2	4
Gennem bekendte	14	13
Anvist af A-kassen	1	0
Anvist af kommunen	7	5
Anvist af Arbejdsformidlingen (AF)	2	0
Blev kontaktet af arbejdsgiver	13	13
Kontaktede virksomheden uopfordret	16	12
Startede egen virksomhed	8	12
Vikarbureau og lign.	0	0
Gennem dit uddannelsessted	3	7
Gennem revalideringscenter	2	3
Gennem beskyttet værksted	1	2
Andet	9	14
Beregningsgrundlag	352	117

Anm.: $\chi^2 = 22,84$; P-værdi = 0,029.

Den næststørste andel er personer, der har eller er blevet kontaktet af arbejdsgiveren efterfulgt af andelen, der har fået deres stilling gennem bekendte. Institutioner som kommunerne, A-kasserne og den tidligere Arbejdsformidling synes særligt aktive i relation til stærkt svagsynede, hvorimod blinde finder deres beskæftigelse ad anden vej, herunder gennem uddannelsesstedet eller et revalideringscenter. Ligeledes har en relativt stor del blandt de blinde startet egen virksomhed.

SEKTOR OG ARBEJDSTID

Blinde og stærkt svagsynede opnår ikke ansættelse i de samme sektorer som seende. Den største andel blandt både seende, blinde og stærkt svagsynede opnår ansættelse i den private sektor. Imidlertid er andelen blandt seende signifikant større end andelen blandt blinde og stærkt svagsynede. I stedet synes stærkt svagsynede signifikant oftere at opnå ansættelse i kommunen og de blinde i staten.

TABEL 9.2

Seende, stærkt svagsynede og blinde fordelt efter, i hvilken sektor de finder ansættelse. Procent.

	Seende	Stærkt svagsynede	Blinde
Stat	9	10	14
Region	7	5	6
Kommune	24	28	24
Privat virksomhed	60	56	56
Beregningsgrundlag	861	348	116

Anm.: $\chi^2 = 5,7$; P-værdi=0,46.

Det hører med til billedet, at en forholdsvis stor andel blandt både blinde og stærkt svagsynede etablerer egen virksomhed og figurerer dermed her under kategorien privatansatte. Vi har som i de ovenstående analyser ligeledes foretaget en logistisk regression i relation hertil. I nedenstående estimeres sandsynligheden for at være ansat i den private sektor i modsætning til ansættelse i den offentlige sektor, herunder staten, regionerne og kommunerne.

TABEL 9.3

Logistisk regression over det at finde ansættelse i den private sektor. Odds.

	Odds
Mand	4,2 ***
Alder	0,99 ^x
Korte/mellemlange videregående uddannelser	0,41 ***
Lange videregående uddannelser	0,38 ***
Stærkt svagsynet	0,93
Blind	0,58
Stærkt svagsyn · mand	0,58 ^{xx}
Blind · mand	0,13 **
Blind · kort eller mellemlange videregående uddannelser	3,41 ^x
<i>Andre funktionsnedsættelser^A</i>	
Ben	1,00
Arme	6,27
Hænder	1,74
Hørelse	0,97
Adfærd	0,95
Intellekt	1,00
Observationer	1.042
R ²	0,14
Wald-test χ^2	131,68
P-værdi	< 0,0001

Anm.: Signifikansniveau: XX < 0,10; X < 0,05; * < 0,01; ** < 0,001 og *** < 0,0001.

A: Der er her tale om den næstmest fremtrædende funktionsnedsættelse.

Mænd har generelt en højere sandsynlighed for at arbejde i det private erhvervsliv end kvinder. Endvidere falder sandsynligheden for at arbejde i den private sektor med alderen. Dette er dog kun signifikant på et 10-procents-niveau. Personer med uddannelser som korte, mellemlange og lange videregående uddannelser arbejder signifikant sjældnere i den private sektor end personer med en faglig eller ingen erhvervsuddannelse.

Nedsat synsevne synes ikke umiddelbart af signifikant betydning for, om man arbejder i det offentlige eller i det private. Tilmed gør nogle af de ovenstående faktorer sig ikke gældende i relation til blinde og stærkt svagsynede. Således er det hverken mere eller mindre sandsynligt, at blinde med en kort eller mellemlang videregående uddannelse finder ansættelse i den private sektor relativt til personer, der har en faglig uddannelse eller ingen faglig uddannelse har. Dette er dog kun signifikant på et 10-procents-niveau. Ligeledes synes køn som faktor ikke at gøre sig gældende blandt hverken blinde eller stærkt svagsynede.

Et andet arbejdsvilkår, der anskuelliggøres her, er arbejdstid og arbejdstidspunkter. Som det fremgår af tabel 9.4, arbejder lidt over halvdelen blandt de blinde og stærkt svagsynede, der er i beskæftigelse, mellem 18 og 37 timer ugentligt, hvilket tilnærmelsesvist er den samme andel som for seende. Mens mellem en fjerdedel og en tredjedel blandt personer med synsnedsettelse arbejder 18 timer eller mindre, er det kun tilfældet for 7 pct. blandt de seende. Ligeledes arbejder 11 pct. blandt de stærkt svagsynede og 6 pct. blandt de blinde over 37 timer ugentligt i modsætning til hele 30 pct. blandt den seende del af befolkningen.

TABEL 9.4

Seende, stærkt svagsynede og blinde fordelt efter ugentlige arbejdstimer. Procent.

	Seende	Stærkt svagsynede	Blinde
Mindre end 9 timer	4	10	15
Mellem 9 og 18 timer	3	20	23
Mellem 18 og 37 timer	64	59	56
Over 37 timer	30	11	6
Beregningsgrundlag	861	353	118

Anm.: $\chi^2 = 202,8$; P-værdi < 0.0001 .

Der er signifikant forskel mellem seende, stærkt svagsynede og blinde i relation til, på hvilket tidspunkt af døgnet de oftest arbejder. Langt størstedelen blandt de stærkt svagsynede arbejder mellem kl. 07 og 17 i halvdelen af deres arbejdstid eller mere. Det er en signifikant større andel end blandt seende og helt blinde.

I modsætning hertil har en signifikant større andel blandt de seende natarbejde, således svarer omkring 6 pct., at deres arbejde er placeret mellem kl. 23 og 04, og ligeledes 6 pct., at de arbejder mellem kl. 04 og 07 i halvdelen af deres arbejdstid eller oftere. Blandt de stærkt svagsynede arbejder blot 3 pct. mellem kl. 23 og 04 og 2 pct. mellem kl. 04 og 07 i halvdelen af deres arbejdstid. Blandt de blinde arbejder en tilsvarende andel som blandt seende mellem kl. 23 og 04 i halvdelen eller mere af deres arbejdstid og en tilsvarende andel som blandt de stærkt svagsynede mellem kl. 04 og 07.

TABEL 9.5

Andelen blandt seende, stærkt svagsynede og blinde, der arbejder i de pågældende intervaller halvdelen af arbejdstiden eller hyppigere. Procent.

	Seende	Stærkt svagsynede	Blinde	χ^2 P-værdi
Fra kl. 07 til 17	96	99	95	7,73 p=0,02
Fra kl. 17 til 23	22	17	25	3,99 p=0,14
Fra kl. 23 til 04	6	3	5	10,12 p=0,006
Fra kl. 04 til 07	6	2	2	11,42 p=0,003
Beregningsgrundlag	859	348-351	115-117	

ARBEJDSSTILLINGER, -BEVÆGELSER OG -GENER

Et andet væsentligt område, der kan anskueliggøre forskelle i beskæftigelsesvilkår blandt seende, stærkt svagsynede og blinde, er de arbejdsstillinger og bevægelser, der anvendes i det udførte daglige arbejde. Af tabel 9.6 fremgår det, at jo dårligere ens syn er, desto mere tid arbejder man i en siddende stilling. Således arbejder 77 pct. blandt de blinde mindst halvdelen af tiden i en siddende stilling, hvorimod andelen er 66 pct. for stærkt svagsynede og 57 pct. for seende.

Dermed ikke sagt, at blinde og stærkt svagsynede i højere grad end seende opholder sig på den samme arbejdsplads i arbejdstiden. Der er, som det fremgår af nedenstående, ingen signifikant forskel mellem de tre grupper, og således svarer mellem 79 og 87 pct., at deres arbejde i mindre end halvdelen af tiden medfører, at de må stå på samme sted.

I modsætning hertil gør en arbejdsstilling på hug eller knæ sig ikke gældende for stærkt svagsynede og blinde i samme grad som for seende. Foroverbøjede stillinger forekommer blandt alle tre grupper. Imidlertid er især stærkt svagsynede udsat for, at de grundet deres arbejde må stå med deres nakke kraftigt foroverbøjet signifikant hyppigere end både seende og helt blinde. Således svarer hele 13 pct., at de arbejder med nakken kraftigt foroverbøjet som følge af deres arbejde i halvdelen af deres arbejdstid eller oftere. Dette i modsætning til 6 og 8 pct. blandt henholdsvis seende og helt blinde.

TABEL 9.6

Andelen blandt seende, stærkt svagsynede og blinde, der arbejder i de pågældende arbejdsstillinger halvdelen af arbejdstiden eller hyppigere. Procent.

	Seende	Stærkt svagsynede	Blinde	χ^2 P-værdi
Siddende	57	66	77	23,64 < 0,0001
Står samme sted	15	13	21	4,40 = 0,11
Sidder på hug eller knæ	4	1	2	13,06 = 0,002
Kraftigt foroverbøjet ryg uden støtte med hænder og arm	9	7	10	1,28 = 0,53
Kraftigt foroverbøjet nakke	6	13	8	17,89 = 0,0001
Beregningsgrundlag	855-857	350-352	118	

TABEL 9.7

Andelen blandt seende, stærkt svagsynede og blinde, for hvem deres arbejde medfører, at de gør den samme bevægelse mange gange i minuttet i halvdelen af arbejdstiden eller oftere. Procent.

	Seende	Stærkt svagsynede	Blinde	χ^2 P-værdi
Fingerbevægelser	25	31	49	29,72 < 0,0001
Armbbevægelser	14	12	24	9,58 = 0,008
Arbejdsopgaver	33	39	56	23,48 < 0,0001
Beregningsgrundlag	853-856	348-351	115-118	

Blandt andre arbejdsrytmer, som vi kort belyser i forlængelse af arbejdsstillinger, er gentagne arbejdsbevægelser. Vi har her spurgt til gentagne fingerbevægelser, armbbevægelser og arbejdsbevægelser generelt.

Blinde er den gruppe, hvor den største andel i halvdelen af tiden eller oftere gør samme fingerbevægelse mange gange i minuttet (fx indtastningsarbejde). Det er således 49 pct. blandt blinde, 31 pct. blandt stærkt svagsynede og 35 pct. blandt seende. Ligeledes gør blinde signifikant oftere end stærkt svagsynede og seende den samme armbbevægelse mange gange i minuttet (fx pakkearbejde, montering). Således gør 24 pct. blandt de blinde samme armbbevægelse i modsætning til blot 12 pct.

blandt stærkt svagsynede og 14 pct. for resten af befolkningen. Det er også signifikant oftere, at blinde i halvdelen af deres arbejdstid eller mere gentager de samme arbejdsopgaver mange gange i timen. Her er det op til 56 pct., der mener det i sammenligning med 39 pct. af stærkt svagsynede og 33 pct. af seende.

TABEL 9.8

Andelen blandt seende, stærkt svagsynede og blinde, for hvem deres arbejde medfører, at de udsættes for noget af nedenstående i en fjerdedel af arbejdstiden eller oftere. Procent.

	Seende	Stærkt svagsynede	Blinde	χ^2 P-værdi
Støj	19	9	8	24,28 < 0,001
Varme	5	9	8	6,54 0,04
Træk	10	3	3	18,70 < 0,001
Dårlig belysning	8	9	-	0,47 0,49
Hudkontakt med rengøringsmidler	4	1	0	12,56 0,002
Hudkontakt med beskyttelseshandsker	9	3	0	26,53 < 0,001
Dampe fra opløsningsmidler	1	1	0	0,99 0,61
Passiv rygning	7	1	2	19,72 < 0,001
Beregningsgrundlag	856-857	350-352	104-118	

Desuden kan man gennem sit arbejde blive udsat for andre gener. Det være sig a) støj, der er så høj, at man må hæve stemmen for at tale sammen med andre; b) varme, der gør, at man bliver sløv eller søvrig; c) træk; d) dårlig belysning (både for svag eller for blændende); e) hudkontakt med rengøringsmidler og/eller desinfektionsmidler; f) hudkontakt med beskyttelseshandsker af plast eller gummi; g) dampe fra opløsningsmidler (fx maling, lak, lim, affedtningsmidler) samt h) tobaksrøg fra andres rygning.

Som det fremgår af tabel 9.8, synes blinde og stærkt svagsynede signifikant oftere end seende at blive udsat for varme, der gør, at man bliver sløv eller søvrig. Imidlertid er seende oftere udsat for støj, der er så høj, at man må hæve stemmen for at tale sammen med andre, træk, hudkontakt

med rengøringsmidler og/eller desinfektionsmidler, hudkontakt med beskyttelseshandsker af plast eller gummi, samt tobaksrøg fra andres rygning.

Desuden er stærkt svagsynede ikke oftere end seende udsat for dårlig belysning (både for svag eller for blændende). Gruppen af helt blinde udgår her. Endvidere er stort set ingen udsat for dampe fra opløsningsmidler (fx maling, lak, lim, affedtningsmidler).

Endvidere må man fremhæve, at en stor andel blandt de blinde og stærkt svagsynede arbejder 18 timer eller derunder, og en tilsvarende andel af arbejdstiden er således ikke udtryk for det samme antal timer blandt denne gruppe.

HJÆLP OG STØTTE I ARBEJDET

Hvad angår hjælp og støtte i hverdagen, angiver både blinde og stærkt svagsynede signifikant oftere, at de kun sjældent, sommetider, næsten aldrig eller aldrig modtager hjælp fra deres arbejdskolleger eller fra deres nærmeste overordnede.

TABEL 9.9

Seende, stærkt svagsynede og blinde fordelt efter, hvor ofte de får hjælp og støtte fra deres kolleger. Procent.

	Seende	Stærkt svagsynede	Blinde
Ofte eller altid	78	49	34
Sjældent eller sommetider	21	47	57
Næsten aldrig eller aldrig	1	4	10
Beregningsgrundlag	822	309	104

Anm.: $\chi^2 = 154,63$; P-værdi < 0.0001.

Det bemærkes, at en forholdsvis stor andel blandt især blinde, men ligeledes blandt de stærkt svagsynede ikke har svaret på førstnævnte og især på sidstnævnte spørgsmål. Dette skyldes, at en stor andel blandt både stærkt svagsynede og blinde har etableret deres egen virksomhed og udfører deres arbejde alene. Det er ligeledes muligt for personer med synsnedsættelse at søge om en personlig assistent samt økonomisk støtte til ændring og tilpasning af arbejdspladsen.

TABEL 9.10

Seende, stærkt svagsynede og blinde fordelt efter, hvor ofte de får hjælp og støtte fra deres nærmeste overordnede. Procent.

	Seende	Stærkt svagsynede	Blinde
Ofte eller altid	67	33	22
Sjældent eller sommetider	31	57	62
Næsten aldrig eller aldrig	2	10	17
Beregningsgrundlag	834	308	96

Anm.: $\chi^2 = 173,49$; P-værdi $< 0,0001$.

BESKÆFTIGELSENS VÆRDI – UDVIKLINGSMULIGHEDER, MENING, BELØNNING OG LEDELSESKVALITET

Vi har i denne del af analysen med udgangspunkt i en faktoranalyse beregnet fire indeks på baggrund af en række spørgsmål for herefter at anvende dem som afhængige variable i lineære regressioner herover. De fire indeks dækker over udviklingsmuligheder, mening og belønning i arbejdet samt ledelseskvalitet og beregnes som et simpelt gennemsnit over de enkelte respondenteres besvarelse heraf.

Indekset for udviklingsmuligheder i arbejdet dækker over spørgsmålene: ”Er dit arbejde afvekslende?”, ”Kræver dit arbejde, at du er initiativrig?”, ”Har du mulighed for at lære noget nyt gennem dit arbejde?” og ”Kan du bruge din kunnen eller dine færdigheder i dit arbejde?” Indekset for mening i arbejdet dækker over spørgsmålene: ”Er dine arbejdsopgaver meningsfulde?”, ”Føler du, at du yder en vigtig indsats?” og ”Føler du dig motiveret og engageret i dit arbejde?” Belønning i arbejdet er et indeks, der bygger på spørgsmålene: ”Bliver dit arbejde anerkendt og påskønnet af ledelsen?”, ”Bliver dit arbejde anerkendt og påskønnet i samfundet i al almindelighed?” og ”Har du gode fremtidsmuligheder i dit job?” Det sidste indeks – ledelseskvalitet – er beregnet på baggrund af spørgsmålene: ”I hvor høj grad kan man sige, at den nærmeste ledelse på din arbejdsplads sørger for, at den enkelte medarbejder har gode udviklingsmuligheder, prioriterer trivslen på arbejdspladsen højt, er god til at planlægge arbejdet og er god til at løse konflikter?” Samtlige spørgsmål giver fem svarmuligheder, hvor 1 er i meget høj grad, og 5 er i meget ringe grad.

TABEL 9.11

Lineær regression over arbejdets værdi, herunder udviklingsmuligheder, meningsfuldhed, belønning i arbejdet og ledelsens kvalitet. Betaværdier og (standardafvigelse).

	Udvikling	Mening	Belønning	Ledelse
Mand	0,09 ^x (0,04)	0,00 (0,05)		
Alder				-0,05 ^x (0,02)
Alder ²				0,00 [*] (0,00)
Dårligere helbred	-0,08 ^x (0,03)	-0,12 ^{***} (0,03)	-0,15 ^{***} (0,03)	-0,10 [*] (0,03)
Korte/mellemlange videregående uddannelser	0,24 ^{***} (0,05)	0,10 ^x (0,04)		
Lange videregående uddannelser	0,34 ^{***} (0,06)			
Stærkt svagsynede	0,26 ^x (0,12)	0,03 (0,07)	-0,01 (0,06)	-0,02 (0,09)
Blinde	0,14 (0,21)	0,79 ^{***} (0,19)	0,04 (0,09)	0,06 (0,10)
Privatansatte	-0,16 [*] (0,05)	-0,09 ^x (0,04)		-0,12 ^x (0,06)
Stærkt svagsynet · mand		0,11 (0,09)		
Blind · mand		-0,23 (0,10)		
Stærkt svagsynet · helbred	-0,102 ^{xx} (0,06)			
Blind · helbred	-0,22 ^x (0,11)	-0,28 [*] (0,10)		
Stærkt svagsynede · privatansatte				0,31 [*] (0,12)
Blinde · privatansatte	0,60 ^{**} (0,16)			
<i>Andre funktionsnedsættelser^A</i>				
Ben	0,02 (0,01)	0,00 (0,01)	0,02 (0,01)	-0,02 (0,02)
Arme	-0,05 (0,05)	0,06 (0,04)	0,01 (0,04)	0,02 (0,05)
Hænder	-0,9 (0,09)	0,03 (0,08)	0,02 (0,08)	-0,11 (0,20)
Hørelse	0,01 (0,01)	0,01 (0,01)	-0,001 (0,01)	0,02 (0,01)
Adfærd	0,00 (0,01)	-0,02 (0,01)	-0,003 (0,01)	0,02 (0,02)
Intellekt	0,04 (0,03)	0,02 (0,02)	0,002 (0,03)	0,08 ^x (0,03)
Observationer				
Adjusted R ²				
F-test (P-værdi)				

Anm.: XX < 0,10; X < 0,05; * < 0,01; ** < 0,001 og *** < 0,0001.

A: Der er her tale om den næstmest fremtrædende funktionsnedsættelse.

Som det fremgår af tabel 9.11, har blindhed og stærkt svagsyn generelt en positiv direkte effekt på besvarelses-scoren for de ovenstående indeks. Således synes stærkt svagsynede signifikant hyppigere at angive en højere værdi på indekset for udvikling. Blinde angiver signifikant oftere en højere værdi i relation til mening i arbejdet, når alt andet holdes konstant.

Helbred som direkte effekt har i modsætning hertil en signifikant negativ effekt for samtlige indeks, således at dårligere helbred medfører en lavere svarscore. For stærkt svagsynede har dårligt helbred yderligere en negativ betydning i relation til vurderingen af udviklingsmuligheder. Dette dog på et 10-procents-niveau.

Ligeledes har dårligt helbred en yderligere signifikant betydning for blinde i relation til både udviklingsmuligheder og mening i arbejdet.

Uddannelse som korte, mellemlange eller lange videregående uddannelser synes at have en generel positiv effekt for vurderingen af udviklingsmuligheder og mening i beskæftigelsen. Det gør sig gældende for seende såvel som for blinde og stærkt svagsynede.

Ansættelse i den private sektor synes imidlertid at have en generel negativ effekt på vurderingen af udvikling og mening i ansættelsen som ledelsens kvaliteter og kvalifikationer. Dette gør sig imidlertid ikke gældende for blinde i relation til udviklingsmuligheder og for stærkt svagsynede i relation til vurdering af den nærmeste ledelses kvalifikationer. Således vurderer blinde, som er ansat i den private sektor, i modsætning til stærkt svagsynede og seende, som er ansat i samme sektor, at de har gode udviklingsmuligheder. Ligeledes udtrykker stærkt svagsynede i modsætning til blinde og seende generelt en større tilfredshed med deres nærmeste ledelse i den private sektor.

Det skal slutteligt fremhæves, at blinde mænd finder mindre mening i deres ansættelse, hvorimod stærkt svagsynede mænd finder større mening i deres ansættelse. Dette er dog kun signifikant på et 10-procents-niveau.

BEKYMRINGER FOR FREMTIDEN

Synsudsættelse har en meget signifikant betydning for, hvorvidt man er bekymret for at blive arbejdsløs, at man mod sin vilje forflyttes til andet arbejde i samme virksomhed, at man på grund af indførelse af 'ny teknik'

bliver overflødiggjort og for, at man får svært ved at finde et nyt job med de kvalifikationer, man har.

Den absolut største forskel i relation til ovenstående bekymringer finder vi i relation til frygten for at blive arbejdsløs, og at man får svært ved at finde et nyt job med de kvalifikationer, man har. I relation til førstnævnte udtrykker hele 28 pct. blandt både de blinde og de stærkt svagsynede, at de er bekymrede for netop dette. Dette skal modstilles 15 pct. blandt de seende. På spørgsmålet om, hvorvidt man er bekymret for at få svært ved at finde et nyt job med de kvalifikationer, man har, angiver hele 53 pct. blandt de stærkt svagsynede og 44 pct. blandt de blinde, at de er bekymrede herfor. Dette i modsætning til 22 pct. blandt de seende.

TABEL 9.12

Andelen blandt seende, stærkt svagsynede og blinde, der er bekymret for fremtids-scenarier som arbejdsløshed, det at få svært ved at finde et nyt job med de kvalifikationer man har, mod sin vilje at blive forflyttet til andet arbejde på samme arbejdsplads og det at blive overflødiggjort grundet indførelse af ny teknologi. Procent.

	Seende	Stærkt svagsynede	Blinde	χ^2 -værdi P-værdi
At blive arbejdsløs	15	28	28	30,75 p< 0,0001
At man får svært ved at finde et nyt job	22	53	44	106,33 p< 0,0001
At man mod sin vilje forflyttes til et andet arbejde	13	13	12	0,18 p=0,91
At man grundet indførelse af ny teknik bliver overflødiggjort	6	9	15	13,14 p=0,001
Beregningsgrundlag	842-852	339-346	112-115	

En mindre andel blandt seende, stærkt svagsynede og blinde er bekymrede for, at man mod sin vilje forflyttes til et andet arbejde, og at man grundet indførelse af ny teknologi bliver overflødiggjort. Forskellen mellem seende, stærkt svagsynede og blinde er imidlertid signifikant i relation til sidstnævnte.

Noget tyder således på, at en del af blinde og stærkt svagsynedes bekymring for at blive arbejdsløs bunder i frygten for at blive overflødiggjort. Dette forklarer imidlertid ikke alene den signifikante forskel mellem seende og blinde og stærkt svagsynedes bekymring for at blive arbejdsløs. At blinde og stærkt svagsynede signifikant oftere end seende er

bekymret for, at de vil få svært ved at finde et nyt job med de kvalifikationer, de har, kan skyldes, at deres uddannelser og kvalifikationer er meget specifikt målrettet en given beskæftigelse, eller at det blot ikke er mange typer beskæftigelse, der giver mulighed for, at blinde og stærkt svagsynede kan udføre disse.

Vi har ligeledes i relation hertil foretaget en række logistiske regressioner herover og estimerer dermed sandsynligheden for at udtrykke bekymring for de ovennævnte risikofaktorer. Vi har her kontrolleret for køn, alder, helbred, uddannelsesniveau samt ansættelse i den private sektor samt interaktioner herimellem. Det har ikke her været muligt at medtage andre handicap, da der er for lidt variation i den afhængige variabel for både blinde og stærkt svagsynede. Vi må derfor henvise til, at selvvrurderet helbred indgår som indikator herfor. I tabel 9.13 fremgår resultaterne herfra.

TABEL 9.13

Logistiske regressioner over bekymringer for fremtidig beskæftigelse og vilkår.

Odds.

	Arbejds- løshed	At få svært ved at finde nyt job	Mod sin vilje at blive forflyttet	At blive over- flødiggjort
Mand		0,70 *		0,63 ^x
Alder		1,03 ***		
Dårligt helbred	1,19 ^x	1,29 *	1,28 ^x	1,26 ^{xx}
Faglig uddannelse		0,57 *		
Kort/mellemlang uddannelse		0,41 ***		0,47 *
Videregående uddannelse				
Lang videregående uddannelse		0,36 ***		0,33 *
Privatansatte			0,58 *	
Stærkt svagsynet	2,08 ***	2,6 ***	0,95	1,59 ^{xx}
Blind	2,16 **	4,08 ***	0,87	2,91 **
Observationer	1.310	1.268	1.298	1.287
R ²	0,03	0,12	0,01	0,03
Wald-test χ^2	33,84	144,05	17,25	32,09
P-værdi	<0,0001	<0,0001	= 0,002	<0,0001

Anm.: X < 0,05; * < 0,01; ** < 0,001 og *** < 0,0001.

Det generelle resultat er, at blinde og stærkt svagsynede signifikant hyppigere udtrykker deres bekymring for de tre af de fire mulige scenarier,

når alt andet holdes konstant. Der er ligeledes en række indirekte faktorer, der for både seende, stærkt svagsynede og blinde kan have betydning i relation hertil. Dårligere helbred har således en signifikant negativ betydning for bekymring for samtlige af de fire scenarier. Dog kun på et 10-procents-niveau i relation til overflødigførelse.

En kompetencegivende uddannelse generelt har endvidere en signifikant formildende betydning for bekymringer i relation til det at ville få svært ved at finde anden beskæftigelse med de kvalifikationer, man har, og i relation til overflødigførelse. Faglige uddannelser har dog kun signifikant betydning i relation til førstnævnte.

Privatansatte udtrykker endvidere ikke samme grad af bekymring i relation til forflyttelse mod sin vilje på arbejdspladsen som de offentligt ansatte.

KONKLUSION

Som angivet kan langt fra alle blinde og stærkt svagsynede, der er i beskæftigelse, betragtes som selvforsørgende. Blandt de 18-64-årige, der er i arbejde, er det blot 15 pct., der ikke modtager en ydelse, eller som modtager en ledighedsydelse og dermed antages at stå til rådighed for arbejdsmarkedet. Andelen blandt de blinde og stærkt svagsynede i beskæftigelse, der har en bruttoindkomst på 8.000 kr. eller derover, udgør blot 27 pct., og andelen, der har en arbejdstid på 25 timer eller derover samt en bruttoindkomst på 16.000 kr. eller derover, udgør blot 19 pct.

Den hyppigst forekommende begrundelse blandt de blinde og stærkt svagsynede for at være i beskæftigelse er det indhold i tilværelsen, beskæftigelsen bibringer, efterfulgt af argumenterne om følelsen af, at man gør en indsats i samfundet samt samværet med kolleger og kammerater. Generelt gør det sig gældende, at blinde og stærkt svagsynede anvender samtlige af de nævnte begrundelser sjældnere end seende. Dette er dog kun signifikant i relation til begrundelserne om, at "Man får højere indtægter, end man ellers ville have", "Jeg vil hellere tjene penge end at modtage pension m.m." og i relation til "Samværet med arbejdskammerater".

Blinde og stærkt svagsynede finder ikke ansættelse i de samme sektorer som seende. Den største andel blandt både seende, blinde og stærkt svagsynede opnår ansættelse i den private sektor. Imidlertid er andelen blandt seende signifikant større end andelen blandt blinde og

stærkt svagsynede. I stedet synes stærkt svagsynede signifikant oftere at opnå ansættelse i kommunen og de blinde i staten. Som angivet ovenfor, etablerer en forholdsvis stor andel blandt både blinde og stærkt svagsynede egen virksomhed og figurerer dermed under kategorien privatansatte. Når alle andre faktorer holdes konstant, finder vi ingen direkte sammenhæng mellem nedsat synsevne og i hvilken sektor, man finder ansættelse. Indirekte faktorer som uddannelse, der i relation til seende har en væsentlig betydning herfor, har blandt blinde og stærkt svagsynede heller ikke en nævneværdig betydning.

Stærkt svagsyn og blindhed har generelt en positiv direkte effekt på besvarelsen af henholdsvis udviklingsmuligheder og mening, når alt andet holdes konstant. Imidlertid synes dårligt selv vurderet helbred generelt at være den faktor, der kan tilskrives en særlig negativ effekt på samtlige af de anvendte indeks, udvikling, mening og belønning i ansættelsen samt ledelsens kvalitet, og for stærkt svagsynede og blinde har dårligt helbred yderligere en negativ betydning i relation til vurderingen af udviklingsmuligheder og mening i arbejdet. Blandt andre indirekte effekter, der bør nævnes her, har længere videregående uddannelser som korte, mellemlange eller lange videregående uddannelser en generel positiv effekt for vurderingen af udviklingsmuligheder og mening i beskæftigelsen for seende såvel som for blinde og stærkt svagsynede. Ansættelse i den private sektor, der har en generel negativ effekt på vurderingen af udvikling og mening i ansættelsen samt ledelsens kvaliteter og kvalifikationer, gør sig ikke gældende for blindes vurdering af deres udviklingsmuligheder og for stærkt svagsynedes vurdering af den nærmeste ledelses kvalifikationer.

I relation til bekymringer for fremtidig beskæftigelse og vilkår er det generelle resultat, at blinde og stærkt svagsynede signifikant hyppigere udtrykker deres bekymring for tre af de fire mulige scenarier, når alt andet holdes konstant. Det være sig risikoen for arbejdsløshed, risikoen for ikke at kunne finde beskæftigelse med de kompetencer, man har, samt risikoen for at blive overflødiggjort. Igen har en kompetencegivende uddannelse generelt en signifikant formildende betydning for bekymringer i relation til det at ville få svært ved at finde anden beskæftigelse med de kvalifikationer, man har, og i relation til overflødiggørelse. Faglige uddannelser har dog kun signifikant betydning i relation til førstnævnte.

BILAG

I nedenstående præsenteres kort resultaterne fra den eksplorative faktoranalyse, der ligger til grund for tilskrivningen af spørgsmål til de beregnede indeks (*Principal Component Analysis*, PCA). Tidligere undersøgelser har påvist, at de nævnte indeks kan ordnes som ovenfor, og nedenstående resultater anskueliggør anvendeligheden heraf i nærværende data. Da analysen imidlertid er eksplorativ, er ikke alle resultater her i fuld overensstemmelse med den ovennævnte undersøgelse (og forskellen er ikke direkte testet). Common Factor Analyse ved ML-estimation anvendes som fremgangsmåde i analysen. Da de anvendte spørgsmål er stærkt korrelerede, er det ikke muligt at identificere antallet af faktorer ved anvendelse af kriteriet om *egen værdi* over 1. Faktormønstret er endvidere roteret ved *Promax rotation*, hvormed det tillades, at faktorerne er korrelerede. De beregnede faktor-loadings er imidlertid ikke anvendt til udregning af de behandlede indeks¹⁵, der i stedet er baseret på en gennemsnitlig score for de relevante variable. Reliabiliteten og robustheden ved det enkelte indeks er målt ved *Cronbach's Alpha*.

---

15. Da hovedandelen af de anvendte variable scorer ens på de respektive faktorer, kan den simple summering betragtes som en god approksimation.

TABEL B.1

Resultater for faktor analyse. Faktor-loadings.

Spørgsmål	Udvik- ling	Mening	Belønning	Ledelse	Cronbach's Alpha
<i>Udviklingsmuligheder</i>					0,73
1) Har du mulighed for at lære noget nyt gennem dit arbejde?	75	10	18	15	
2) Kræver dit arbejde, at du er initiativrig?	62	23	-2	4	
3) Kan du bruge din kunnen eller færdigheder i dit arbejde?	53	28	15	8	
4) Er dit arbejde afvekslende?	51	15	8	12	
<i>Mening</i>					0,83
1) Føler du, at du yder en vigtig arbejdsindsats?	24	83	12	12	
2) Er dine arbejdsopgaver meningsfulde?	38	64	18	16	
3) Føler du dig motiveret og engageret i dit arbejde?	36	57	22	27	
<i>Belønning</i>					0,53
1) Anerkendt og påskønnet i samfundet i al almindelighed?	8	27	40	15	
2) Har du gode fremtidsmuligheder i dit job?	32	9	36	22	
3) Anerkendt og påskønnet af ledelsen?	19	27	32	51	
<i>Synes du, at din nærmeste ledelse;</i>					0,85
1) Prioriterer trivslen højt?	10	11	17	79	
2) Er god til at planlægge arbejdet?	6	12	6	77	
3) Er god til at løse konflikter?	5	11	5	75	
4) Sørger for udviklingsmuligheder?	34	8	17	67	

Som det fremgår, er de anvendte indeks her ikke helt entydige, og de beregnede indeks er ligeledes stærkt korrelerede. Således *loader* spørgsmålet om ledelsens anerkendelse og påskønnelse af det udførte arbejde både på indekset for belønning og indekset for ledelse. Imidlertid har vi her valgt at følge resultaterne fra tidligere undersøgelser og tilskriver således sidstnævnte spørgsmål førstnævnte indeks. Det har endvidere ikke været muligt at kontrollere herfor på de forskellige grupperinger over seende, stærkt svagsynede og blinde grundet et spinkelt datagrundlag i de sidstnævnte kategorier.

I ovenstående faktoranalyse indgår ikke selvstændige, idet spørgsmål om ledelse dermed er irrelevante. Dette er dog ignoreret i beregningen af de tre indeks: udvikling, mening og belønning. Indekset over belønning, hvortil spørgsmålet om, hvorvidt den enkelte føler sig anerkendt og påskønnet af ledelsen, er tilskrevet for selvstændige beregnet som gennemsnittet af de to første spørgsmål. Indekset for ledelse er kun beregnet på baggrund af besvarelserne fra lønmodtagere.

LITTERATUR

- Bengtsson, S. (2008): *Handicap og samfundsdeltagelse*. København: SFI-rapport: 08:18.
- Bogdan, R. & S.J. Taylor (1992): "The Social Construction of Humanness – Relationships with Severely Disabled People." I: Ferguson, P.M., D. Ferguson & S.J. Taylor (red.): *Interpreting Disability. A qualitative Reader*. Teachers College Press, Columbia University.
- FN (2006): FN-konventionen om rettigheder for personer med handicap, dec. 2006.
- Goffman, E. (1963): *Stigma*. New Jersey: Prentice-Hall: Englewood Cliffs.
- Indenrigs- og Socialministeriet. (2007): *Bekendtgørelse af lov om social service LBK nr. 1117 af 26/09/2007*.
- Larsen, B. & J. Høgelund (2009): *Handicap og beskæftigelse. Udviklingen mellem 2005 og 2008*. København: SFI-rapport: 09:05.
- Larsen, B. Schademan, H. K. & J. Høgelund (2008): *Handicap og beskæftigelse 2006. Vilkår og betingelser for handicappede på arbejdsmarkedet*. København: SFI-rapport: 08:10.
- Lenney, M. & H. Sercombe (2002): "Did You See That Guy in the Wheelchair Down the Pub?" *Interactions across Difference in a Public Place*. Disability & Society, vol. 17, issue 1, January 2002, p. 5-18.

- Nissen, K. R. (2002): *Synshandicap. En epidemiologisk undersøgelse*. Syddansk Universitet. Sundhedsvidenskab.
- Persson, B. (2001): *Elevers ulikheter och specialpedagogisk kunskap*. Liber. Sverige.
- Solvang, P. (1999): "Medikalisering av problem i skolan." I: *LOCUS*, nr. 2, s. 17-29.
- Söder, M. (2000): "Relativism, konstruktivism och praktisk nytta i handi-cappforskningen." I: Froestad, J., P. Solvang & M. Söder (red.): *Funktionshemning, politikk og samfunn*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Tetler, S. (2004): "Delagtighed – et specialpædagogisk kernebegreb?" I: Egelund, N. (red.): *Specialpædagogisk praksis – indspil og udspil*. S. 57-68. København: Danmarks Pædagogiske Universitet.
- Tetler, S. (2000): *Den inkluderende skole – fra vision til virkelighed*. København: Socialpædagogisk Bibliotek. Gyldendal.
- Transportministeriet (2007): *Kortlægning af kørselsordninger for mennesker med handicap*. Rapporten: *Blinde og svagtseendes transport – En kvalitativ interviewundersøgelse*. Transportministeriet, maj 2007.
- Tröster, H. (1990): *Einstellungen und Verhalten gegenüber Behinderten. Konzepte, Ergebnisse und Perspektiven sozialpsychologischer Forschung*. Bern: Huber.

HJEMMESIDER:

- Dansk Blindesamfund: <http://www.dkblind.dk/>
- Synscenter Refsnæs <http://www.synref.dk/>
- Instituttet for Blinde og Svagsynede: www.ibos.dk
- Videncenter for synshandicap: <http://www.visinfo.dk/>
- EMU – Danmarks undervisningsportal <http://www.emu.dk/>
- Socialministeret: www.ism.dk
- Danmarks Statistik: www.dst.dk

SFI-RAPPORTER SIDEN 2009

SFI-rapporter kan købes eller downloades gratis fra www.sfi.dk. Enkelte rapporter er kun udkommet som netpublikationer, hvilket vil fremgå af listen nedenfor.

- 09:01 Christensen, E., Kristensen, L.G. & Baviskar, S.: *Børn i Grønland. En kortlægning af 0-14-årige børns og familiers trivsel.* 145 s. ISBN 978-87-7487-923-7. Kr. 150,00.
- 09:02 Christensen, E., Kristensen, L.G. & Baviskar, S.: *Kalaallit nunaanni meeqqat. Meeqqat 0-imiit 14-it ilanngullugit ukiullit ilaqutariilla atugarissaarnerannik misissuineq.* 172 s. ISBN: 978-87-7487-924-4. Kr. 150,00.
- 09:03 Deding, M. & Filges, T.: *Danske lønmodtageres arbejdstid. En register-analyse baseret på lønstatistikken.* 160 s. 978-87-7487-925-1. Kr. 160,00.
- 09:04 Thuesen, F., Schademan, H.K., Jensen, S., Holt, H. & Høst, A.: *A-kasserne og den aktive beskæftigelsespolitik.* 216 s. ISBN: 978-87-7487-928-2. Kr. 220,00.
- 09:05 Larsen, B. & Høgelund, J.: *Handicap og beskæftigelse. Udviklingen mellem 2002 og 2008.* 98 s. ISBN: 978-87-7487-927-5. Kr. 100,00
- 09:06 Ellerbæk, L.S. & Graversen, B.K.: *Evaluering af jobcentrenes ligestillingsindsats.* 80 s. ISBN: 978-87-7487-929-9. Kr. 80,00.

- 09:07 Bengtsson, S. & Røgeskov, M.: *At skabe netværk. En evaluering af 22 socialpsykiatriske projekter i 15M-puljen.* 132 s. ISBN: 978-87-7487-930-5. Kr. 130,00.
- 09:08 Andersen, D. & Järvinen, M.: *Skadesreduktion i praksis. Behandlingstilbud til opiatmisbrugere i København.* 214 s. ISBN: 978-87-7487-931-2. Kr. 210,00.
- 09:09 Bengtsson, S. & Cayuelas Mateu, N.: *Beskyttet beskæftigelse. En kortlægning.* 118 s. ISBN: 978-87-7487-932-9. Kr. 110,00.
- 09:10 Deding, M. & Gerstoft, F.: *Børnefattigdom i Danmark 2002-2006.* 58 s. ISBN: 978-87-7487-933-6. Kr. 60,00.
- 09:11 Holt, H., Hvid, H., Grosen, S.L. & Lund, H.L.: *It, køn og psykisk arbejdsmiljø i administrativt arbejde.* 180 s. ISBN: 978-87-7487-935-0. Kr. 180,00.
- 09:12 Bengtsson, T.T. & Jakobsen, T.B.: *Institutionsanbringelse af unge i Norden. En komparativ undersøgelse af lovrundlag, institutionsformer og udviklingstendenser.* 318 s. ISBN: 978-87-7487-936-7. Kr. 300,00.
- 09:13 Heltberg, T.: *Den sociale stofmisbrugsbehandling. De frivillige organisationers perspektiv. Del 1.* 228 s. ISBN: 978-87-7487-940-4. Netpublikation.
- 09:14 Sørensen, M., Skov, D., Ellersgaard, C.H., Larsen, A.G. & Stamer, N.B.: *Den sociale stofmisbrugsbehandling. Brugernes og de pårørendes perspektiv. Del 2.* 480 s. ISBN: 978-87-7487-941-1. Netpublikation.
- 09:15 Andersen, D.: *Den sociale stofmisbrugsbehandling. Behandlingstilbud og metoder. Del 3.* 308 s. ISBN: 978-87-7487-942-8. Netpublikation.
- 09:16 Sørensen, M.: *Den sociale stofmisbrugsbehandling. Kvalitetsudvikling og kvalitetsstandarder. Del 4.* 216 s. ISBN: 978-87-7487-943-5. Netpublikation.
- 09:17 Andersen, D. & Skov, D.: *Den sociale stofmisbrugsbehandling. Visitation og sagsbehandling. Del 5.* 294 s. ISBN: 978-87-7487-944-2. Netpublikation.
- 09:18 Sørensen, M. & Pedersen, K.B.: *Den sociale stofmisbrugsbehandling. Resultater af behandlingen. Del 6.* 268 s. ISBN: 978-87-7487-945-9. Netpublikation.
- 09:19 Benjaminsen, L., Andersen, D. & Sørensen, M.: *Den sociale stofmisbrugsbehandling i Danmark. Hovedrapport.* 397 s. ISBN: 978-87-7487-946-6. Kr. 400,00.
- 09:20 Bach, H.B.: *Lediges motivation og forsørgelse. Lediges forsørgelse 2 år efter interview om jobmotivation.* 55 s. ISBN: 978-87-7487-947-3. Kr. 55,00.
- 09:21 Larsen, B., Jonassen, A.B. & Høgelund, J.: *Personer med handicap. Helbred, beskæftigelse og førtidspension 1995-2008.* 111 s. ISBN: 978-87-7487-948-0. Kr. 110,00.

- 09:22 Jørgensen, M.: *En effektmåling af efterlønsreformen af 1999. Reformens betydning for arbejdsudbuddet*. 194 s. ISBN: 978-87-7487-949-7. Kr. 200,00.
- 09:23 Deding, M. & Olsson, M.: *Hverdagsliv for 11-årige børn med anden etnisk baggrund end dansk. Resultater fra SFI's forløbsundersøgelser af årgang 1995*. 105 s. ISBN: 978-87-7487-950-3. Kr. 100,00.
- 09:24 Egelund, T., Christensen, P.S., Jakobsen, T.B., Jensen, T.G. & Olsen, R.F.: *Anbragte børn og unge. En forskningsoversigt*. 255 s. ISBN: 978-87-7487-951-0. Kr. 250,00.
- 09:25 Benjaminsen, L.: *Hjemløshed i Danmark 2009. National kortlægning*. 139 s. ISBN: 978-87-7487-952-7. Kr. 140,00.
- 09:26 Knudsen, L.: *Børn og unge anbragt i slægten. En sammenligning af slægtsanbringelser og anbringelser i traditionel familiepleje*. 169 s. ISBN: 978-87-7487-953-4. Kr. 170,00.
- 09:27 Nielsen, A.A. & Christoffersen, M.N.: *Børnehavens betydning for børns udvikling. En forskningsoversigt*. 101 s. ISBN: 978-87-7487-954-1. Kr. 100,00.
- 09:28 Schmidt, G., Gravarsen, B.K., Jakobsen, V., Jensen, T.G. & Liversage, A.: *Ændrede familiesammenføringsregler. Hvad har de nye regler betydet for pædagogiksmønsteret blandt etniske minoriteter?* 189 s. ISBN: 978-87-7487-955-8. Kr. 190,00.
- 09:29 Bengtsson, S., Heidemann, J., Jensen, T.G., Tange, J. & Wolff, E.S.: *Kortlægning af de særlige dagtilbud til børn efter § 32. En status to år efter kommunalreformen*. 143 s. ISBN: 978-87-7487-957-2. Kr. 140,00.
- 09:30 Schademan, H.K., Holt, H., Jensen, S. & Weatherall, C.D.: *Virk-somheders sociale engagement. Årbog 2009*. 185 s. ISBN: 978-87-7487-958-9. Kr. 190,00.
- 09:31 Bach, H. & Milhøj, A.: *Review af Arbejdsmarkedsstyrelsens survey om rekruttering*. 94 sider. ISBN: 978-87-7487-959-6. Kr. 100.
- 10:01 Henriksen, A.C.: *Coaching af sygedagpengemodtagere. En pilotundersøgelse med eksperimentelt design*. 69 sider. ISBN: 978-87-7487-961-9. Kr. 70,00.
- 10:02 Lausten, M., Mølholt, A.-K., Hansen, H. & Jensen, V.M.: *Introduktion til dialogprojektet. Dialoggruppe – om forebyggelse som alternativ til anbringelse. Delrapport 1*. 97 sider. ISBN: 978-87-7487-962-6. Kr. 100,00.
- 10:03 Christensen, E.: *Grønlandske børn i Danmark*. 87 sider. ISBN: 978-87-7487-963-3. Kr. 90,00.

- 10:04 Henriksen, A.C.: *Veje til beskæftigelse. En kvalitativ undersøgelse af indsatser over for ikke-arbejdsmarkedsparate kontanthjælpsmodtagere*. 132 sider. ISBN: 978-87-7487-964-0. Kr. 130,00.
- 10:05 Gensby, U. & Thuesen, F.: *På vej mod job efter en arbejdsskade. En evaluering af arbejdsskadestyrelsens Fastholdelsescenter*. 128 sider. ISBN: 978-87-7487-965-7. Kr. 120,00.
- 10:06 Egelund, T., Jakobsen, T.B., Hammen, I., Olsson, M. & Høst, A.: *Sammenbrud i anbringelser af unge. Erfaringer, forklaringer og årsagerne bag*. 376 sider. ISBN: 978-87-7487-966-4. Kr. 375,00.
- 10:07 Bach H.B. & Henriksen A.C.: *Gravides sygefravær*. 126 sider. ISBN: 978-87-7487-967-1. Kr. 130,00.
- 10:08 Bach H.B.: *Gravid og Fængselsbetjent*. 36 sider. ISBN: 978-87-7487-968-8. Netpublikation.
- 10:09 Madsen, M.B, Holt, H., Jonassen, A.B. & Schademán, H.K.: *Kvinder og mænd i den offentlige sektor. Karrieremonstre, lederønsker og ledermuligheder*. 274 sider. ISBN: 978-87-7487-969-5. Kr. 270,00.
- 10:10 Larsen, M.: *Lønforskelle mellem kvinder og mænd i 2007. Analyser for lønkommissionen*. 86 sider. ISBN: 978-87-7487-970-1. Kr. 90,00.
- 10:11 Thuesen, F.: *Ledelsen og motivation i den offentlige sektor. Et litteraturstudium*. 100 sider. ISBN: 978-87-7487-971-8. Kr. 100,00.
- 10:12 Deding, M. & Holt, H. (red.): *Hvorfor har vi lønforskelle mellem kvinder og mænd? En antologi om ligeløn i Danmark*. 246 sider. ISBN: 978-87-7487-972-5. Kr. 250,00.
- 10:13 Knudsen, L. & Nielsen, V.L.: *Effekten af kommunernes forebyggende foranstaltninger for unge. Forebyggende foranstaltninger i eget miljø sammenlignet med anbringelse uden for hjemmet*. 152 sider. ISBN: 978-87-7487-973-2. Vejledende pris: Kr. 150,00.
- 10:15 Christensen, G., Mikkelsen, M.F., Pedersen, K.B. & Amilon, A.: *Boligsociale indsatser og buslejestøtte. Kortlægning og programevaluering af Landsbyggefondens 2006-10-pulje*. 164 sider. ISBN: 978-87-7487-977-0. Vejledende pris: Kr. 160,00.
- 10:16 Bengtsson, S., Mateu, N.C. & Høst, A.: *Blinde børn – integration eller isolation? Blinde børns trivsel og vilkår i hjemmet, fritiden og skolen*. 136 sider. ISBN: 978-87-7487-978-7. Vejledende pris: Kr. 140,00.
- 10:17 Bengtsson, S., Mateu, N.C. & Høst, A.: *Blinde og stærkt svagsynede. Barrierer for samfundsdeltagelse*. 122 sider. ISBN: 978-87-7487-979-4. Vejledende pris: Kr. 120,00.